

Ki Nongrim Litereshor
bad
Ka Jingbishar Bniah

M.B.Jyrwa

Ki Nongrim Litereshor

bad

Ka Jingbishar Bniah

M.B.Jyrwa

Ki Sker

Wat Pep Pule Ia Kane	i
Ka Bynrap - Prof. B.L. Swer	iii-iv
Ki Khyndiat Kyntien - Prof. B. War	v-vi
Ka Stir Thiori-Kritisim - Mr. S. S. Majaw	vii
KA JINGTYRWA	1-4
KI NONGRIM LITERESHOR	5-35
KA JING BISHAR BNIAH	36-49
KI NONGRIM LITERESHOR BAD JINGBISHAR BNIAH	
KAT KUM KI NONGTHOH KHASI 1920-1970	50-146
4.1 - La Thylleng Ka Jingbishar Bniah Ha ka 1920	50-52
4.2 - U Wilson Reade	53-55
4.3 - U Edrenel Chyne	56-66
4.4 - U Woh (October 1929)	67-68
4.5 - U Sydney Evans	69-74
4.6 - U Soso Tham	75-83
4.7 - U Owen Rowie	84-95
4.8 - U H. Elias	96-108
4.9 - U Primrose Gatphoh	109-113
4.10 - U D. Nihon Sing Wahlang	114-119
4.11 - U Soren Khorigsit	120-125
4.12 - U F. M. Pugh: U Radbah Ka Thoh Ka Tar	126-146
KA PAR JINGTIP	147-154

Design & layout by Mang Computers, Dum Dum Rd, Nongthymmai.
Shillong - 793014.

Printed at Labanya Press, Guwahati.

First edition 2002 - Copies 500

WAT PEP PULE IA KANE

Ha kaba sdang, nga kwah ban iatbub lypa don aiu ha kane ka kot. Don ar tylli ki bynta kiba kongsan. Kaba nyngkong ka don ha ki lynnong 1 - 3. Kane ka long ka jingpyrsbang ban bub beit bad ryntib ia ki lynti prat (approaches) kiba don bad ialam ia ngi sba ki nongrim litereshor bad jingbisbar bniab. Dang don kiwei pat ki lynti prat kiba ngam sbym kyntbup hangne. Lebbe yn sa leh ia kata hadien lada u Trai Kynrad u pynsbait bor ia nga.

Ka bynta kaba ar ka don ha ka lynnong kaba 4. Kane pat ka long ka jingpyrsbang ban sot ia ki mat kiba donkam kiba ki nongthob ha pber ki bubrieb ha ki jingthob jong ki - ki mat kiba dei ki nongrim litereshor bad jingbisbar bniab. Pbin lap hangne shibun ka jingiaiban ia kijub ki mat. Nga la shim ia ki kat kumba ki paw ha ki jingthob, bad ki jingkyntbub na ka liang jong nga ruh ki long baba dei ba dei ka jingiaiban ia kajub. Ka dau ha lyndet kane ka long ba nga la thob halor ki jingthob ha ka rukom kaba long lyngkhot lyngkhot. Kane ka bynta kam sbym dei ka tyrko halor ka jingsan jingroi jong kane ka tnat pule, namar kaei kaba nga la leh ka long ban sbu bub beit bad kyntbub rub katto katne halor kiei kiei kiba kito ki nongthob ha kito ki snem ki la thob halor kane ka bynta, kata ki nongrim litereshor bad jingbisbar bniab.

Nga la shim ia ka snem 1920 kum ka snem ha kaba kane ka tnat jingpule ka sdang thylleng bad ka snem 1970 kum ban pynkut ia ka phev snem ha kiba ki jingthob u F. M. Pugh ki kut. Ha ka jingshisba ka jingthob kaba khatdub ba u F. M. Pugh u pynmib ka long 1968, bynrei ngam sbym bub ia ka kumta. Nga la sbu thob 1970 kum kaba kut jong ka phev snem.

Nga pdiang sngewbba ia ki jingkyntbub bad jingbisbar bniab halor kane ka jingtrei na kino kino ki nongpule. Kiba kum kita kin iarap ia nga ban iobi ia kaba ngam sbym iobi.

Ngam lab kblem da pynpaw ia ka jingsngewngub kaba kbraw ia I Mrs. S. Pugh, Chairman jong ka Jeebon Roy Memorial Institute iba la sbah ia nga ban pule ia kito ki kot kbubor Khasi kiba rim na kiba nga la iob ia kito ki jingthob kiba dei ki jong u Mr. Wilson Reade, U Poet bad U Wob. Ka jingkylluid mynsiem jong I ka la pynsblur shibun eh ia nga.

Nga sngewngub ia I Bab Banri Rynga iba la pynwad sbitom na Synod Office, Sbillong ia ki kopi jong 'U Nongialam Khristan' na kiba nga lab ban iobi ia ki jingthob u Sydney Evans halor ki phang ka mitar bad ki jingrwai. Ka jingsngewngub ka leit sba I Bab Maurice G. Lyngdoh na iba nga la iob katto katne ka jingtip kaba ia dei bad u Owen Rowie.

Nga pynpaw ia ka jingsngewngub kaba kyrpang ia I Prof. B. L. Sver bad Prof. B. War (Khasi Dept. NEHU) bad ia I Mr. S. S. Majaw (Khasi Deptt. Synod College) namar ki jingkyntboh ba kordor ba ki la ai halor kane ka kot. Ka jingpynlut por jong ki ban pule ia ka kot shuwa ba kin ai jingkyntboh kam long ka kam kaba rit. Nga sngewngub eb ia ki baroh lai ngut.

Ka iing jong nga, kyrpang eb I Rev (Dr) J.F. Jyrwa i la long ka jingkyrshan bor bah ia nga ba kaba thob bad pyndep ia ka. Lada kblem ka jingiaipynshur na I bad na ka iing bi baroh kawei ngan jin da la lwait ba shiteg lynti. Ka jingiaishab u kbun jong nga u Andrew ban type ia ka manuscript ka la long kawei kaba nga da sngewngub eb. Hynrei ka jingpynsbait bor kaba kyrpang eb ka wan na u Kynrad jong nga u Blei ba u Jisu Kbrist. Sha u ka nam ka burom baroh ka leit.

Ha-Sharing Cottage,
Lumbhalang, Nongthymmai
Shillong - 14.
May 23rd, 2002.

Khublei,
M.B.Jyrwa
Khasi Dept. NEHU.
Shillong.

KA BYNRAP

Ka kot Ki Nongrim Litereshor Bad Ka Jingbishar Bniah ka dei sa kawei pat ka synniang kaba i Dr. (Mrs) M. B. Jyrwa i la pynnoh sha u thiar u sup ka thoh ka tar Khasi. Lehse ngam da donkam ba ngan bun ktien shuh balei i ai kyrteng ia ka kot kumta khamtam lei lei ha ka jingiadei bad ka tnat pule ba ki khot ha ka English "literary theory and criticism" namar i Dr. M. B. Jyrwa da lade hi ha "Ka Jingtyrwa" jong i, i la plaid bha ia kata ka phang.

Ngim bakla ban ong ba dei u Prof. H. W. Sten uba la sdang ban ai ksai bad thoh ruh ia kane ka tnat-pule lyngba ki kot kiba bun jait ki jong u. Na ine i phylliah ding la nang pynrhem shuh shuh naduh ba la plie ia ka Khasi Department ha ka North Eastern Hill University ha ka snem 1981 ha kaba la pyrsad shuh shuh ia ka ding da kiwei pat ki nonghikai bad nongthoh kiba la batai bad pynshai kaei kata ka "literary criticism" *ym* dei eh ia kata kaba ki ong ka "literary theory" ha ka jingiadei bad ka thoh ka tar Khasi. Kum ha kata ka por ki nongthoh ia ka "literary criticism" ki shah kynnoh ba ki dei tang ki "nongwohkjat" bad kiba sdang ban "batai stad" kumno ban "thoh". Nga phla ba nga dei uwei uba la long u sohpdung ha kata ka jingshah siat khnam. Hynrei lehse ha ka jingkhylung jong ka kam ha kane ka tnat pule jong ka litereshor ha kata ka por, bad kim da sngewthuh bha kaei kata ka *criticism* bad kaei ka kamram jong ka, bad shuh shuh lehse, kaei ka "mationg" jong ka. Kaei kaba i nongthoh jong kane ka kot i la sot na ka jingthoh jong nga ka ia dei eh kum ka jingkdew lynti ia ki nonghikai ia ka Khasi kumno ban hikai ia ka litereshor ne ha ka English ba ki ong ki *literary approaches towards teaching of literature*.

Niuma, nga la kum kdat khyndiat na kaei kaba nga dei ban ai kynthoh. I Kong Mum (kumba ngi khot ieit ia i) mynta ka khep i la trei ratbah bad sei pyrthei bluit ia kane ka kot lyngba ka jingpule bad ka bishar-bniah jong i ia ka litereshor ryngkat bad ka jingshem, jingiakynduh jong i ruh ha ka kam hikai. Kat kum ka jingiohi jong nga, i nongthoh i la pyrshang la ka bor ban batai pynshai ia kane ka tnat pule kaba i kumba ka dang donkam bha ban pynbha, pynshai, pynryntih bad pynjanai ha ki liang baroh. Nalor kata i la thir la thain bha ia ka jingkyntboh ki myllung Khasi kumno ki ioi, ki sngewthuh bad sngew shaphang ka poitri. Dei halor kine ki jingkyntboh jong ki (wat lada ngim sngew lah ban niew ia ki

kum ki *kritik* ha ka dur kaba shisha) ba ngi sngewthuh ba ki don ia ki sap-tyndrai ban 'thaw' ne siañdur ia ki jingkynthoh bapher jong ki kam ki *creative artists* haba ngi shem haba ki lum lang ia ki snap ki skor ba ka *literary work of art* ka dawa kum ka jingmutdur ba sboh, ka jingiohi jngai bad rngai, ka jingkie ka dohnud, ka bor jabieng lyngba ka jingpeiba ka jingmut jingpyrkhat bad ka jingpynshong dor ba shisha halor kaei kaba ki iashem ia kynduh ha ka jingim. Dei lehse na kine ki daw ba ki nongthoh jong ngi kum ki *Creative Writers* ki sngew ba ki don kata ka jinglaitluid ha ka jingmut jingpyrkhat bad ka jingsawang ha ka jingkie ka dohnud ba ki jingtrei jong ki ki tuid arsut khlem shah kdong noh da ki mawlong mawteh ha ka lynti ia id jong ki.

Niuma, kaei kaba i Kong Mum i la ngam kham jylliew bha ka dei ha ka thwei jong ka poitri namar imat ba kham bun na ki nongthoh kiba la kren ei ei shaphang ka poitri ki dei ki myllung. Ka jingbishar bniah halor kine ki jingkynthoh ka long da shisha ka jinglam lynti bad jingiarap khamtam eh ia ki *research scholars* kiba kwah ban plaid shuh shuh ia ka *Khasi literary criticism*. Hynrei, kum uwei na ki nongthoh poitri, ia ka shat-jingmut ba ka "theory of literature/literary theory ka dei ka nongrim kaba kyrshan ia ka litereshor" kaba ngi shem ha "Ka Jingtyrwa" nga ieh ha ki nongpule ban pynnoh hi ia ki 'sai sawar.

Khatduh nga dap da ka jingkyrmen ba i Kong Mum in nang iai bteng ia ka kam thoh kam tar jong i na ka bynta ka jingroi jingiar ka litereshor Khasi ha ki por ki sngi ba dang wan.

Tang ka kitbok kitrwiang.

August 28th, 2002.

Khublei,

Dr. Bevan L. Swer

Professor & Head,

Department of Khasi,

North Eastern Hill University,

Shillong.

KI KHYNDIAT KYNTIEN

Nga la pule ia ka jingthoh jong i Dr. M.B. Jyrwa ia kaba i la ai kyrnteng *Ki Nongrim Litereshor bad Ka Jingbishar Bniah 1920 - 1970*. I Kong Mum (kumba ngi khot ieit ia i) i la phiah ia kane ka jingtrei ha ki lai bynta, kata ki bynta kiba iadei bad ka *Literary Theory*, ka *Literary Criticism* bad ka history jong kitei ar ha ka Khasi naduh u snem 1920 haduh u snem 1970. Ha ka bynta ba nyngkong i la kdew kyrpang ia ka jingbatai halor ka *Litereshor* ba la ai da kiba bun ki nongthoh, khamtam ki jong ki English. I la tai ia kane halor kine ki mat: (a) Kaei ka litereshor (b) Ka *Litereshor*: Ka jingpyndonkam kyrpang ia ka ktien (k) Ka *Litereshor*: Ka pyrthei ka jingmutdur (e) Ka *Litereshor*: Ka shong ha dor jong ka (g) Ka *Litereshor*: Ka bynta ki nongpule. Ha ka bynta kaba ar, i nongthoh i la tai sani bha halor ja jingbishar bniah (*Literary Criticism*) bad ruh halor ki rukom bishar bniah bapher ba la ju pyndonkam da ki kritik.

Ka bynta kaba lai ka long ka jingkordor eh namar hangne, i nongthoh i la buh beit buh ryntih ia u synniang ki nongthoh Khasi jong kine ki phew snem ba la jied sha kane ka tnat-pule. I la bishar bniah bin-pa-bin halor iwei pa-iwei na ki khatwei ngut ki nongthoh Khasi ha kaba kiba bun na ki hi, ki la jied ban thoh halor ka poitri. Tang lai ngut napdeng jong kitei ki nongthoh ki la jied ban tai ruh halor ka drama, kata u H. Elias, u Owen Rowie bad u F. M. Pugh. Na kane ka kot, ngi lah lehse ban ong ba kine ki phew snem ki long ka aiom jong ka poitri ha ka *history* jong kane ka tnat-pule.

Shuh shuh ruh ha kane ka kot, i nongthoh i la batai bad jer kyrnteng Khasi ia ka *Literary Theory* da "Ki Nongrim Litereshor". Nangta ha ka lynnong kaba lai, i la tyrwa ban ai kyrnteng Khasi ia ki kam bapher jong u kritik, kum 'tyrko' na ka bynta *analyse*, 'kubur' na ka bynta *appreciation* nalar kiwei de. Kine ki long ki jingtyrwa jong i nongthoh bad ka shong sa ha ki longdien ban sani, ban tyntjuh bad ban rai la yn pdiang, kyntait ne tei shuh shuh halor jong ki.

Hadien ka jingkhlad noh jong u Prof. H. W. Sten, la ðuna shibun eh ki jingthoh halor kane ka tnat-pule bad nga sngewkmen shibun ban iohi ia ka jingbteng pat ia ka da kane ka kot. Nga kyrmen ba i nongthoh in dang ia id shaphrang ha kane ka jingtrei jong i, khamtam eh ban lum ban lang ia ki jingthoh halor kane ka tnat-pule ba la noh synniang da ki nongthoh Khasi ha ki phew snem ba dang sah jong ka spah snem ba la leit.

Nga ai ka jingkyrkhu kyrdoh ia i nongthoh ba in nang ioh ka bor met, ka bor pyrkhath bad ka bor mynsiem ban iai kyntiew ia la ka thoh ka tar ha ki por ki ban dang wan.

U Blei un kyrkhu ia phi, Kong Mum.

August 23rd, 2002.

B. War
Professor,
Department of Khasi,
North Eastern Hill University,
Shillong.

KA STIR THIORI-KRITISISIM

Nalor jong u H. W. Sten uba la pyrshang nyingkong eh ban prat phang halor ka histori jong ka jingbishar bniah, mynta sa shi wat kynti pat ngi ioh pdiang, kum ki para nongpule, ia kajuh ka jaid histori ba la kha dei por na ka jabieng i Kong Mum B. Jyrwa.

Kam long toi kaba suk, kaba jem, ban bah wait prat ha ki stir lyngkha ba thain ba jwat jong ka Bishar Bniah khamtam hapoh ka juk ba sanphew snem. Hangne nga iohi ba ia ki ain ki kanun thoh histori la pynshong nongrim ha ka mynsiem jong u nongthoh, kumba la ong u Hegel. Na ka pneh jong ka literature la kha ia ka jingbishar bniah (criticism) bad na ka jingbishar bniah la pynkha ia ka theory. Ka jingtyllun jong kine baroh ha pneh jong ka por, la jan bad jngai kumjuh, ka pynkha ia ka histori jong kano kano na kine.

Hynda kumta, donkam eh ia ka mynsiem jong ka ne u nongthoh. Ka histori namarkata ka pynphalang ia ki rul ki ain kiba i dei bad i donkam ban don, ki dur ki dar, ki lat lat ba tuid ne tyllun suki bad sted, nalor kiwei kiwei de ter ter. Ka jylli jong ka Bishar Bniah ka kham lah ban shong bishar halor ka thiori. Hangne ruh la nang bteng shuh ia u kynjri ka histori.

Haba phai khyndiat sha kane ka kitab *Ki Nongrim Litereshor Bad Ka Jingbishar Bniah (1920-1970)*, I Nongthoh i la pyndep la ka bhah bad la ka kamram na ka bynta ka thoh ka tar ha ka jaitbynriew. Khlem pep, in sa nang bteng shuh ia ki laiphew snem ba sah jong katei ka spah snem. Da kane ka jingtrei shitom, kito ki symboh ksiar ba sah syllai, ba la ju shong lynrum lynrah lyngkhot lyngkhot hangne hangtai, hynrei mynta ynda la pynshong pyndait lang ia ki ter ter, ki la man pynlong ia u kynjri ba itynnad bad ishongkun. Mynta te, ka thiori ka la sdang khielung bad thylleng, katba ka Bishar Bniah ka la ieng rasong rangbah jwain.

Khublei shibun Kong Mum. Kum ka jaitbynriew, ngi dang iai kitbok kitrwiang ba phin nang sei shuh ia ki hira kordor na ki syrtap ka litereshor.

August 27th, 2002.

S. S. Majaw
Head of Khasi Department,
Synod College,
Shillong.

KI NONGRIM LITERESHOR BAD JINGBISHAR BνιαH KAT KUM KI NONGTHOH KHASI

1920-1970

Kane ka bynta jong kane ka kot ka hap ha ka kyrdan kaba ki khot *Critical literature*, kata ka jingbishar ia ki nongrim litereshor bad jingbishar bniah. Ka Jingbishar Bniah jong u H.W. Sten ruh ka hap ha kane ka thup. Kine lai: ka nongrim litereshor, ka jingbishar bniah bad ka jingbishar halor kine ar ki don ka jingiasnoh kawei bad kawei namar baroh ki kren ia ka litereshor.

Kane ka bynta ka long ka jingpyrshang ban buh beit lyngkhot lyngkhot ki nongrim litereshor aiu kiba ki nongthoh jong ngi ki sei madan lyngba ki jingthoh jong ki. Hangno hangno ba don ka jingbishar bniah halor ka poitri bad drama la kdew ia kata ruh. Ym shym don kano kano ka jingthoh kaba ia dei bad ka nobel. Nga la shim ia ka snem 1920 kum ka snem sdang jong ki jingthoh kiba dei halor kane ka phang bad pynkut ha ka snem 1970 kum ka snem kaba khatduh ba u F.M. Pugh u pynmih ia kum kine ki jingthoh. Hapdeng ki snem 1920 bad 1970 ki jingthoh ki long kumne harum. Nga buh ia ki ter ter kat kum ka snem ba mih ki jingthoh jong ki.

4.1 LA THYLLENG KA BISHAR BνιαH HA KA 1920

La thoh da u H.W. Sten bad la mynjur da baroh ba u symbai ka jingbishar bniah u la hap khyndew nyngkong eh ha "Ka Jingaikhmat" u Edrenel Chyne ia *Ki Poetry Khasi* u Soso Tham (1925). Don ar ngut kiwei pat kiba la ai la ki jingkyntoh halor ka drama ha ka snem 1937 lyngba ka jurnal "Syngkhong Jingtip". Kine ki long u Owen Rowie bad u H.Elias. U Rowie u la thoh ka ese kaba batai bniah ia ka jingkylli kaei ka litereshor, bad u la kynthoh ruh katto katne halor ka drama. Kumta ngi lah ban ong ba une u la long uwei na ki nongsdang ia ka bishar bniah ha ka drama. U Owen Rowie u la thoh ka ese kaba don hynriew bynta. Ia ki bynta I bad II la pynmih ha u laiong 1937. Ym tip haduh ha u bnai aiu ba u la thoh pyndep ia ki saw bynta ba hadien. U H. Elias, ha u Risaw 1937 ha kajuh ka Jurnal, u la thoh ka ese kaba dei halor ka poitri, tangba hangne ruh u la pynrung katto katne ki jingkyntoh ba dei ia ka drama. Mano ba shuwa hapdeng u Rowie bad Elias ha kane ka liang yn lah ban jubab tang lada ngi ioh ia ki Kopi jong ka jurnal "Syngkhong Jingtip" kiba ngi kheiñ kor kum ka jaka ha kaba ki symbai ba bha halor ka jingbishar bniah ba dei ia ka drama bad ia ka poitri ki la hap. Ha ka jingjadei bad ka nobel la

kheiñ ba u Sib Charan Roy ha *Ka Niam Tip-Blei-Tip Briew* (1919) bad u Seint Singh ha "U Nongialam Khristan" (Oct. 1934) ki long ki nonglamphrang. Hynrei kine kim dei ki literari kritik lane kritik halor ka thoh nobel. Kine ki dei ki nongpeit pyrman kiba angnud ba ka imlang sahlang kan san kan roi ha ki nongrim ba bha bad ba itynnai. Ha ka jingiohi jong ki, kaba pule nobel kam long kaba bha. Kine, ba kim dei ki literari kritik, kim shym kren ei ei halor ka nobel kum ka litereshor.

Da kaba peit ia ka snem ba la mih ka jingkyntoh halor ka poitri (1925) bad halor ka drama (1937) khlem da kheiñ ia u Sib Charan Roy bad Seint Singh, ngi iohi ba ka snem 1925 ha kaba u Edrenel Chyne u la noh ia la u synñiang ka long ka snem sdang jong ka bishar bniah ha ka Khasi.

Hynrei ha ka jingwad bniah la lap ba u symbai ka bishar bniah ha ka poitri u la hap bad thylleng nyngkong eh ha ka snem 1920. Kane ka la long lyngba ka jingkyntoh u rangbah Wilson Reade kum u editor "U Lurshai" (Feb. 1920) halor ka poitri ba la pynmih ha kane hi ka kot khubor da u samla Khasi na Mesopotamia. Ka jingkyntoh ka don ar bynta. Kawei ka long beit halor kata ka poitri baroh kawei ba ka long "u khaw-pyni". Ka jingthew jong kane ka jingkyntoh ka long ban pyni katno ki samla Khasi ki tbit. Ka bynta ba ar ka long halor ka *rhyme* bad ka *mitar*. U nongthoh u ong ba kata ka poim ka la biang na ka liang ka rhyme, hynrei ka dang duna na ka liang ka mitar. Ka jingkyntu ia ki samla ka long ba "kin minot sa shaphang ka metre ha ka poetry. Ka rhyme ka la sngewbha shibun."

Kane ka jingkyntoh ka long beit beit halor ka kam thoh poitri, namarkata, ka long kaba kham dei ban riwew kum ka kritism ban ia kaba la thoh da u Sib Charan Roy bad Seint Singh kumba la kdew sha khmat.

Ka jingkyntoh u Wilson Reade kam shym la sah rangli ha ka sla kot khlem da don ka jingkyntoh na kiwei pat. Ka jingshisha ka long ba tang ha ka sien mih kaba bud jong *U Lurshai* (March-April 1920), la mih kawei ka jingkyntoh halor katei ba la thoh u Wilson Reade. Ka jingkyntoh kam shym la don kyrteng; uba kynthoh u la shu khot ia lade "U Poet". Namar ba ym shym la ai kyrteng, ka buh jingeh ia ngi ha kine ki sngi ban tip thikna uei une "U Poet". Ban shu tharai ba dei une lane utai khlem da lap ia ka jingshisha ka ia lam bakla shibun ia ki nongpule. Kaba donkam ia ngi ban leh ka long ban peit mynta ia kata kaba uta 'u poet' u thoh. Ha ka jingiohi jong nga kane ka jingthoh la kaba lyngkot hynrei ka long kaba donkam haduh katta katta namar ka kren ia ki bynta kiba da donkam shisha ha kane ka thoh poitri, bad ka long ha ka jingshisha u mawjam uba ar sha pyrshah ka bishar bniah ha ka Khasi kata lada ngi buh ia u hadien u Wilson Reade. U H.W. Sten um treh ban pdiang ia kane tang

na ka daw ba une u 'poet' um shym ai kyrteng ia lade. Hynrei lada ngi pdiang ia *I Thakemon*, kum ka elegy wat haba u nongthoh um shym ai kyrteng ia lade kan eh aiu ban pdiang ia u symbai ka bishar bniah na uta u bym kwah ban ai kyrteng ia lade. Ha ka jingshisha kaba ngi dei ban peit kam dei eh mano ba bet symbai, hynrei u symbai uba kumno u long uta uba la bet bad kane ka long ka bynta kaba ngi dei ban kham kren bad pynlut por.

Ka jingkynthoh jong "u poet" ka kynthup ia ki mat pyrkhata kiba donkam bha kumne.

(i) U mynjur bad u Wilson Reade ba ka mitar ka long kaba ki samla baroh kiba thaw poetry kin ia sngewbha ban ia kynmaw.

(ii) Kaba kordor eh kaba u la pynkynmaw ka long ba kaba donkam eh ha ka poetry wat kham halor ia ka mitar ka dei ka *rhythm*.

(iii) U tip ba ka *rhythm* ha ka English ka shong eh ha ka *accent*. U sngewthuh shai ba ka *accent* ha ka Khasi kam long kaba thikna kum ha ka English, namarkata u kynthoh ba kam long kaba suk ban wanrah ia ka *rhythm* ha ka poitri Khasi, pynban lada ki nongthaw poitri ki ia leh katba lah ban buh ia ka kan bha shibun eh, namar, u ong,

... dei ka *rhythm* kaba pynsngewtynnad eh ia ka poetry ka long ka tynrai jong ka jingshong kun ha kano kano ka *poem*, ka lah ban don ki ktien kiba sngewtynnad, lane ka metre ka lah ban dei, hynrei haba ym don ka *rhythm* ka pynblad noh ia ka jingthaba jong ki baroh.

(iv) U kynthoh ba ki jingrwai Khasi kim don *rhythm* namar ba ka laiñ nyngkong ka long *iambic*, katba ka laiñ kaba ar pat ka long *trochaic* ne da kumwei pat. Kane ka pynpaw ba u iohi ba ka *rhythm* ka wan da ka jingiathaiñ ba ryntih ha ka jingthew ha ki laiñ.

(v) U kynthoh ba ki poim u Milton ki long khlem *metre* bad *rhyme* hynrei la niew ia u uba donnam namar ba ki poim jong u ki don ia ka *rhythm*. Kaba shongnia na ka jingkynthoh hangne ka long ba ka *rhyme* kam da long kaba donkam, hynrei ka *rhythm* ka long kaba da donkam eh.

Ki jingkynthoh ba "u poet" u la kdew, ki long kiba dei ban pdiang kum ka jingjam kaba donkam sha ka lynti jong ka bishar bniah ha ka liang ka poitri. Ka long kaba dei ban kyrtiang dien san snem bad ong ba ka bishar bniah ha ka Khasi ka la thylleng ha ka 1920 ha u Wilson Reade bad ha uta uba la khot ia lade "u poet".

4.2 U WILSON READE

Kaei kaba ngi tip shaphang u Wilson Reade? Une u rangbah um kam ia lade ba u long u kritik. Don ar tylli ki jingthoh kum ki lamphrang kiba u la thoh. Nalor kato ka jingkynthoh kum u editor ba la kdew sha khmat kaba nynkong ka dei kaba u khot ka "Shi Kyntien" ha *Ki Khasi Nursery Rhymes bad ki Poetry Rit* jong u Primrose Gatphoh 1939 bad haba ar pat ka paw kum "Ki Umpohliew Na Mihngithiang" ha *Ka Ryngkap* u Morkha Joseph 1967. Ki tarik ba u W. Reade u thoh ia kine ki long 16 March, 1939 bad 18 July, 1966.

Ha kine ar ki lamphrang ngi iohi ia ka jingsngewthuh jong u shaphang ka poitri kumne:

(i) Ki nursery rhyme na ka bynta ki khynnah rit ki long kiba donkam ban seng ha ka dohnud ba dang lung bha jong ki ia ka jingbang ia ka poitri. Lada lah ban ai ia kine ki poitri rit sa bad ki dur de, u W. Reade u ong kan long ka jingpynlang sha ka jingsngewthuh ki khynnah rit, bad ka jingpule poitri ruh kan long kaba bang ha ki. Ha ki ri kiba la shai, la ju pynpule sngewbha ia ki nursery rhyme tang mar shu ia pynhiar ia ki na pneh. Ka jingpyrthuh ia kane, ong u W. Reade kan ialam ia ka ri ha ka lynti ka jingroi bad jingsan.

Kane ka nongrim ba u Wilson Reade u kdew hangne, ka long kaba u Primrose G. Gatphoh ruh u mynjur. Lynda ka long kumta, u P.G. Gatphoh un ym thoh ia kane ka thup *Ki Khasi Nursery Rhymes*. Ka jingthikna ba u P.G. Gatphoh u mynjur ia kane, ka paw ha ki ktien lamphrang jong u ha ka kot *U Nongrep* (1963) kumba ngin sa iohi hadien.

(ii) U iaroh ia u Primrose Gatphoh ym tang ba u lah ban pynmih pyrthei ia kaba ka pyrthei Khasi ka donkam eh, hynrei ba u lah ban thaw ia kine ki poitri rit da kaba shim na kiei kiei kiba ki khynnah hi ki pyndonkam bad ialehkai. Ka kam jong kine ki poitri rit ka long ban shon ka dur kaba kordor ha ka jingmut jong ki khynnah kiba pule ia ki.

Haba bishar ia kine ki nongrim ba la thoh da une u rangbah ngi iohi ba ki long ki nongrim kiba mih na ka rukom pyrkhata kaba ia dei bad ka *psychology of learning*.

(iii) U Wilson Reade u ithuh ia u Morkha Joseph kum u poet-ba-la-kha ba rieh ha ka jingbyndon mano mano ruh ba la tip. U Morkha Joseph u la thoh ia ki poitri jong u jar jar sha nongkyndong bad namar ba ym shym la pynmih ia ki, ki poitri u Morkha Joseph ki la shu sah kumto, don kiba la jot noh ruh, tad haduh ynda u khun jong u u H. James Blah u la lum lang ia ki ha ka dur *Ka Ryngkap*.

Balei phi tharai u W. Reade u khot ia u Morkha Joseph u poet-ba-la-kha? Na ka jingkynthoh ngi lap ba u Wilson Reade u iohi ba u Morkha Joseph lynda dei ba u don lypa ka sap thoh poitri un nym da la lah ban thoh haduh katne ba u la thoh, khamtam lei lei namar ki sngi ha kiba u

Morkha Joseph u im ki long ki sngi ha kiba ka jinghikai kot ka dang lung eh. Kane ka mut ba u Wilson Reade u iohi ba u Morkha Joseph u la shu nang hi ban thoh poitri da ka sap kaba u don, ym dei namar ba u la shah hikai ban leh kumta.

Ban jin da u Morkha Joseph u la ioh sa bad ka jinghikai, ki poitri jong u kin da la long kiba khraw bad pawnam shisha. Kane ka jingkynthoh ka pynpaw ia ka nongrim litereshor ba kaba thoh poitri ka ñaid lang da ka 'sap' bad da kaba shah hikai. U Wilson Reade um shym kdew ei ei shaphang ki nongmuna poitri kiba u Edrenel Chyne u ong ngim don.

(iv) U iohi ha u Morkha Joseph ia u "Kynja Milton ba dang mer" khamtam eh haba u bishar thuh ia u kum u myllung na ka poim "Virginia".

Kane ka jingkynthoh ka kdew sha ka jingshisha ba une u rangbah u tip ia kaei ba u kren. Kata ka mut ba u tip kaei ka epik, wat la um shym kdew ia kata. Ka pynpaw ba um shym bishar ia u Morkha Joseph ha kane ka liang hynrei u pynpaw ba une u myllung don sap un jin da lah ban kynthih sha kane ka kyrdan kaba u Milton u bat ban jin da la plie ka lad ka lynti bad ka jingtip ha u. Ka nam ba u Wilson Reade u ai ia u Morkha Joseph ka long kaba sngewieit sngewlung mynsiem haduh katta katta.

(v) Ka bor jong ka poitri ka shong lane paw eh ha kaba kata ka poitri ka shon jurhapoh ka jingmut u nongpule, bad ka pynlong ia uta u nongpule ban bang ia ka. Kane ka long ka jingshem jong u Wilson Reade hi haba u pule ia *USier Lapalang* u Morkha Joseph ha ka por ba um pat tip ei ei ia ka poitri.

Kiwei kiwei ki nongthoh kum u D.N.S. Wahlang ki ong ba ka poitri ka mih na ka dohnud, bad ka rung sha ka dohnud, hynrei kane kaba u Wilson Reade u kdew shaphang ka bor jong ka poitri ka long kaba kham shong nia ban ia kaba la kdew u D.N.S. Wahlang. La kynthoh kham bniah ia kane ka mat ha u D.N.S. Wahlang bad Soren Khongsit.

(vi) U wer ba ki kritik ki ban bishar bniah ia ki poitri u Morkha Joseph ha *Ka Ryngkap* kin bishar ia ka jingpyndonkam ia ki aiñ poitri da kaba buh jingmut artad ia ka por 60-70 mynshuwa ka 1966-ka por kaba u Morkha Joseph u la thoh ia ki. Haba pyrkhata ia ki jingeh bad jinglong shrah ka thoh poitri ha kito ki por, u Wilson Reade u kyntu ba ki kritik kin ym long ki bym tyngkai ia ka jingbishar jong ki.

(vii) U Wilson Reade u kheiñ ba ka jingnoh synniang u Morkha Joseph sha ka thiar ka Poitri Khasi kam long kaba lah ne bit ban shu kheiñ dewthala. Ki jingiathuh khana kiba u Morkha Joseph u la buh ha ka poitri ki long kiba ka ri kam dei ban klet shuh.

Ban pynkut ia kane, nga sngewdei ban ong ba kine ki mat pyrkhata kiba la sot na ki ar tylli ki jingthoh kumba la kdew sha khmat ki long kiba

la mih na u riew rangbah uba don ka jingtip shaphang ka poitri hynrei uba ka jingsngewrit jong u ka pynlong ia u ban thoh:

La ai ha nga de (Kum ha nga) ban pule ia kine ki manu-
scripts ki poetry i Rev.Morkha Joseph ban ia ai jingmut
lem shaphang jong ki bad nga la leh da ka
jingsngewtieng burom ia ka bor jingmut jong une u
rangbah uba kine ki jingthoh jong u ki dawa.
(Ryngkap 1966:VI)

U Wilson Reade, kumba long lem kiwei ki rangbah ha ka por jong u um shym pyrkhata ei ei ba ngi ha kine ki sngi ngin ia peit bniah ia ki jingthoh jong u, bad ai ha u ia ka kyrdan kum uba la bet ia u symbai uba nyngkong ha kane ka liang ki nongrim poitri bad jingbishar bniah.

Uto "u poet" ba la kdew sha khmat u long u literari kritik uba da kat u literari kritik shisha. Ha i jingthoh iba lyngkot u la lah ban ktah mationg ia ka bynta kaba donkam eh ha ka thoh poitri. Ki jingkynthoh jong u halor ka *accent* Khasi bad halor ka *rhythm* ki long kiba ngi kum ki nongpule ia ka poitri ngi dang iai hap pynlut por ban wad ha ki nongthoh ba pher ba pher haduh mynta mynne hi.

Ha ka *Ki Sdad Ka Jingtip* (2001) u S.S. Majaw u kdew ba u Robert Jones (1911) u la pynmih khyndiat ka jingkynthoh kaba lah ban long u symbai ka bishar bniah halor ka poitri. Ki mat kiba kongsan ha kane ki long ba ka dor jong ka poitri kam shong tang ha kaba ka jrong lynter, hynrei ha kaba ka jrong ka kynjang, bad ka don ka jingjylliew. Kane ka pynpaw ba uba kynthoh u sngewthuh shai ba ka poitri kam dei tang ka dur kaba jrong kaba paw shabar hynrei ba ka poitri ka dei kata kaba don hapoh kata ka dur kaba paw shabar.

Ka mat kaba ar ka long ba kiba thoh poitri ki dei ban trei shitom khnang ban lah ban pynlong ia kata ka jingpyrshang kaba 'janai'. Kaba 'janai' ha ka jingsngewthuh jong nga ka thew ia katei kaba la kdew haneng-kata ba ka poitri ka dei ban don ka ryñieng, ka jingjylliew bad ka jingiar ha ka mut ka pyrkhata.

Ha kane kajuh ka kot, u S.S. Majaw u kdew ba ha ka snem 1912 pat u J.C. Evans u kynthoh katto katne halor ka thiatar Khasi ba ka long ka jingpyrthuh ia ki thiatar Bengali. U J.C. Evans um shym thoh ia kane kum ka jingbishar bniah hynrei kum ka jingkynthoh halor ki jingjia kiba ktah ia ka jingiaid shaphrang ka jingialap ia ka jingngeit Khristan. Namar kane ka daw, ka jingkynthoh jong u kam long kaba don dor kum u symbai ka jingbishar bniah. Ka jingkynthoh u Robert Jones (lada u long ma u uba thoh) te ka long kaba donkam kum u symbai ba bha jong ka jingbishar bniah. Lada ngi shim ia u kum uba la noh ia u symbai nyngkong, ka

snem ka la dei ban kylla bad phai dien shaduh 1911, hynrei lada ngi wad ia u symbai ba la bet da ki trai ri, te ka snem 1920 kumba la kdew sha khmat ka long ka snem jong ka jingthylleng ba nyngkong eh jong ka jingbishar bniah.

4.3 U EDRENEL CHYNE

U Edrenel Chyne u la long uwei na ki nongrah dongmusa ba nyngkong ha ka liang ka tnat pule: Ki nongrim ka Litereshor bad ka Jingbishar Bniah. U la pynioh ha lade ia kane ka burom lyngba ka jingnoh synñiang lyngba ka lamphrang ia *Ki Poetry Khasi* (1925) jong u Soso Tham. Ka *Ki Poetry Khasi* ka la kylla Ka *Duitara Ksiar* (1936) hadien. “Ka Jingaikhmat” lane ka lamphrang ba u Edrenel Chyne u la thoh halor *Ki Poetry Khasi* ka long ka jingthoh kaba lyngkot hynrei kaba donkam ym tang namar ba ka long kawei na kiba nyngkong napdeng kum kine ki jait jingthoh hynrei ba ka long kaba u nongthoh u la da tyngngian da shibun ki jingpuson kiba kordor halor ka phang kaba dei beit tang ia ka poitri bad ki nongrim jong ka. Lada ngin bishar bniah ia kane ka jingthoh ngin shem shibun ki symboh pyrkhath kiba long ki nongrim kiba donkam ha ka jingiadei bad ka poitri. Une u rangbah, ka paw shai na kaba u la sot na uwei u nongthoh ha ka English ba u la pule ia ki kot kiba ia dei bad ka kam thoh poitri, bad kaba sngewtynnath ban pyrkhath ka ong ba kata ka jingpule ka la sei ia la u soh ha kane ka phang pule. Kaba ngi ki longdien ngi sngewdiaw khyndiat ka long ba une, kumba ka long lem bad kiba bun ki nongthoh Khasi, um shym la iathuh satia uei uta u nongthoh na uba u la sot ia kito ki kyntien ha “Ka Jingaikhmat”. “The poet devotes himself heart and soul to the work...he writes and rewrites getting deeper and deeper into the essential values of the thing all the time.” Ban lap ia ki kyntien ba la sot na kiwei haba ym shym la iathuh ia ka thymmei ka long kaba jwat kumba jwat ka kam wad ia uwei u thyrnia ha ka shithup bah u langiap. Don bun ki nongthoh ha ka English kiba la kdew ia katei kajuh kaba la kdew da u Edrenel Chyne tangba ha kiwei pat ki kyntien. U Robin Skelton halor kajuh ka phang u thoh kumne.

A poem is an exploration rather than a disquisition. It is not a way of stating effectively an already known idea or message. It is a way of struggling with the excitements and tensions of the words surrounding and embodying one's attitude towards a particular subject until those excitements and tensions result in the creation of a pattern and at least a temporary conviction of having achieved some kind of resolution.

Robin Skelton: *The Practice of Poetry* (1971:1)

Khlem da bun ktien shuh, mynta ngin phai beit sha “Ka Jingaikhmat” ban lap ia ki mat pyrkhath kiba une u rangbah u la pyrshang ban ai. Ngin phiah ia ki mat lyngkhot lyngkhot kumne harum:

- (a) Ki Kamram ka Poitri
- (b) Ka Sap u Nongthoh Poitri
- (k) Ka Ktien ha ka Poitri
- (d) Ka Poitri ka mih na ka Dohnud
- (e) Ka Poitri bad ka Verse
- (g) Ki Jingeh ban thoh Poitri
- (h) Ki Jingthew: Ki Poetry Khasi

(a) Ki Kamram Ka Poitri

Nyngkong eh u Edrenel Chyne u kdew ba ka poitri ka don ka kamram ban pyndep bad ba kata ka long ban pynpaw ia (i) ka jingshisha bad (ii) ka jingitynnath kum ka mationg... Ka mut aiu kane ka jingpynpaw kum ka mationg? Katba lah ban sngewthuh ka mationg ka thew ia ka bynta kaba donkam eh ha ka khmat, ka bynta kaba shynna bha kdar, ka bynta kaba ngim lah ban kiar da kaba suk, ngin ym lah ban ym iohi ia ka mationg lait noh tang haba ngi la rai ban ym peit. Ban pynpaw ia ka jingshisha bad ka jingitynnath kum ka maticng ka mut namarkata ban pynpaw shynna bha pliaw ia ki kat haduh ba kiba pule poitri kin ym lah da lei lei ruh ban kiar na kita ki jingpynpaw. Ka poitri ka pynpaw ia ka jingshisha bad jingitynnath jong kiei kiei kiba lah ben shem ha ka mariang habar bad sawdong ka jingim. Ka ‘jingshisha’ kaba u Edrenel Chyne u kren hangne kan kham mut ia ka jingshisha ha ka jingmut ka jingiaineh, ka jinglong ba skhem bad bym kylla jong kiei kiei ha ka mariang khamtam ban ia kiei kiei tang kumba ki long. Ha ka mariang ngi shem ba ki aiñ jong ka, ka jingryntith kaba bat bad synshar ia ka jingpynlong ki pyndap borabor da ka jingsngewlyngngoh bad da ka jingsngewphieng kat ban rah joit ia ka mynsiem jong ngi sha ki jingpuson kiba kham halor ban ia kaba ju long man la ka sngi. Lada ka long ba u Edrenel Chyne u kren tang ia ka jingshisha bad jingitynnath ha ka mariang ngim shem jingeh ei ei ban sngewthuh ia ka nongrim poitri jong u. Kaba kham jwat ia ngi ban sngewthuh ka long ia ka bynta kaba ar kaba kren ia ka jingshisha bad jingitynnath kaba don hapoh jong ngi. Ka jinggylli kaba mih mynta ka long kiei keiñ kita kiba don hapoh jong ngi kibalong kiba shisha bad ba itynnath kat ban pynpaw ia ki kum ka mationg lyngba ka poitri? Ngim lah ban tip thikna shano u Edrenel Chyne u thew hynrei ngi lah ban antad ba kita kiba hapoh ki dei ki jinglong kiba don ha ki ka snap jong ka jingiaineh bad jinglong salonsar,

ka snap kaba ai ha kita ki jinglong ia ka jingitynnat. Ka jingieit, jingkmén, jingbha, jingiemnud, jingsbun, jingsngewlem, jinglenlade ki long katto katne ki nuksa jong kum kita ki jinglong kiba shisha bad ba itynnat. Nalor kine, ka lah ban long ba une u rangbah u pyrkhath khamtam eh ia ka jinglah ban pyndeia ia ki ha ki jingjia ba pher jong ka jingim. Kine ki bynta kiba don hapoh jong ngi ki long kiei kiei kiba sngewtynnat ban pyrkhath bad dariap khamtam lada la pynpaw itynnat bha khriak da ka poitri.

Ka kam jong ka poitri kam kut tang ha kaba pynpaw ia ka jingshisha bad jingitynnat hynrei ba ha kaba pynpaw kumta ka dohnud u briew ruh kan lah ban bat bad ioh jingshai nangta. Kane ka mut ba kita ki jingpynpaw kin long kiba ktah bad shoh jingmut ha ki nongpule, kumta ba ki nongpule kin bat jingkyrmaw bad kin buh jingmut bha kliaw ia ki ha kata ka rukom ba ynda ha ki khen kiba donkam, kita ki jingshisha bad jingitynnat kin long kum ki sharak ban tbeh jingshai ia ki. Ka kamram jong ka poitri ka long ba da kita ki jingpynpaw ka lam lynti bad ai jingshai artad ia ki nongpule.

Sa kawei pat ka kam kaba ka poitri ka leh ka long ba ka ai jinghun bad jingtngen ia ka mynsiem ki nongpule. U Edrenel Chyne u ong ba kum ia kane ka jingtngen bad jinghun ym lah ban ioh nangno nangno na kiwei pat ki jingpule. Kiei kita kiwei pat ki jingpule ki bym pynhun satia ia u briew, u Edrenel Chyne um shym kdew. Hynrei ha ngi kiba la ia pule ia u Matthew Arnold, khamtam eh ia ka ese jong u "The Study of Poetry", kane ka bynta, ngi lah ban ong, ka lam sawa kum ka sur kren, u Matthew Arnold hi, bad namarkata, kita ki jingpule ki bym ai jinghun ne jingtngen kin long, kumba ong u Arnold, ka philoshophy bad ka niam. Kane ka kamram pynhun bad pyntngen ba la ai sha ka poitri ruh, ngim tip shisha ka wan nangno hynrei u Matthew Arnold ha katei hi ka ese ruh u ong "...mankind will discover that we have to turn to poetry to interpret life for us to sustain us." Namar ba u Edrenel Chyne ruh u ban ia kine kijuh ki kamram, ngi lah tang ban ong ba u Edrenel Chyne u la ia ieng lang ha ka liang jong kito kiba ai ia ka poitri ka jaka kaba halor bha.

Ha kaba kdew ia kine ki kamram, u Edrenel Chyne u la lah ruh ban bsiap sa ar ki jingpyrkhat: (i) Ki phang pdeng ka poitri; (ii) U nongthoh poitri bad u nongpule. Na kaba une u rangbah u ban ba ka kamram ka poitri ka long ban pynpaw ia ka jingshisha bad jingitynnat jong ka mariang bad jong ka jinglong ba bha baroh ha ka jingim ngi lah ban sngewthuh shai ba kita ki kijuh ki jingshisha bad jingitynnat ki kylla long ka phang pdeng jong ka poitri. Bad na kaba u kdew kumno ka poitri ka trei ha ka jingmut ki nongpule ngi lah ban ong ba u nongthoh poitri u da don ka jingthmu jingthew ha lade hi ba kata kaba u thoh kan da pyndep ia la ka jong ka kam ha ki nongpule. Ha kiwei pat ki kyntien, ngi lah ban ong ba u Edrenel Chyne u iohi ia u nongthoh poitri kum u briew uba don ka

jingkitkhlieh, ym dei u kynja khlem khlieh uba shu bther la ka bther tang ba la ioh ka lad ban leh kumta, hynrei uba ka jingthew ka long ban ia iaid lang bad ki nongpule ha ka jingshai, jingshisha bad jingitynnat.

(b) Ka Sap u Nongthoh-Poitri

U Edrenel Chyne um shym bun ktien ban batai shaphang ka sap u nongthoh poitri. Ha ka shi sentens u shu kdew beit kumne: "Ban thoh poetry ka donkam ban don ka sap kaba pher." Kane ka nongrim halor ka thoh poitri ka long kaba u Edrenel Chyne u la shu pdiang beit ba ka long kumta, u khlem kyrtiang dien ban kylli la u bym don sap pat u lah ne em ban pynioh ha lade ia kata ka sap da kaba u shah hikai. Ka jingdawa ba dei tang u riewdonsap, kata uba la kha ryngkat bad kata ka sap, uba lah ban thoh poitri ka pynkyrmaw ia ngi ia kaba u Wordsworth u thoh ha ka Preface to *The Lyrical Ballads* kumne shaphang u nongthoh poitri.

He is a man speaking to men: a man, its true, endowed with more lively sensibility, more enthusiasm and tenderness, who has a greater knowledge of human nature and a more comprehensive soul, than are supposed to be common among mankind; a man pleased with his own passions and volitions, and who rejoices more than other men in the spirit of life that is in him, delighting to contemplate similar volitions and passions as manifested in the going-on of the Universe and habitually impelled to create them where he does not find them.

Hynrei ha kine ki sngi, la kheiñ ba ka kam thoh poitri kum kano kano kawei pat ka kam ka long kaba lah ban nang da kaba shah hikai. Ka jingiaid kam ki Course: *Creative or Imaginative Writing* ka pynpaw shai ba uba don ka mon ban pynioh sap ha lade u lah ban leh kumta. U Stephen Minot u thoh kumne

Courses in literary writing (also called *creative* and *imaginative* writing the terms are interchangeable) deal with complex and forms. Can they be taught? Only those who have never taken such courses ask that question. (Stephen Minot. *Three Genres* (1981: vii)

Kane ka jubab lyngkot u Stephen Minot ka kubur ba ia ka sap lah ban pynioh ha lade.

(k) Ka Ktien ha ka Poitri

U Edrenel Chyne kum baroh ki kritik ka poitri u iohi ba ka jingjop jong ka poitri ka shong eh ha kaba u nongthoh u nang ban thain ia ka sur ka ktien khnang ban pynpaw kyndiang ia ka jingitynnat ka jingmut. Ka sur ki ktien' hangne kam mut ia ka sur kum ka jingrwai hynrei ia ka sur sawa jong ki bowel bad konsonan, ha ka khriang. Ia ki, sur sawa ha ki ktien lah ban buh ha ka rukom kumba thain ia ka jingthain kaba itynnat. Ha ka jingthain ki ksai ki dei ban long kiba iadei jait, lada khleh ar kiba ia pher ka jingkhleh ka dei ban paw la kumba kita ar kiba ia pher ki don ka jingiadei. Ha ka liang ka ktien ha ka poitri ruh ka long kumta; u nongthoh u dei ban nang ban jied bad thain ia ki ha kata ka rukom ba kaba mih nangta ka long kaba kyntiak ha ka jingmut bad kaba shliak shliak ha ka jingsawa ha kata ka rukom ba kata kaba la iohsngew da ka shkor ka iaid bad rung shaduh sha ka dohnud hi. Dei namar ba ka jingsawa ka rung kumne shaduh ka dohnud ba ka sa sah hangta ban long jingshai. Ki jingmut ki lah ban bha bad itynnat katno katno ruh hynrei lada ki kyntien kim lah ban pynpaw ia kata ka jingitynnat, kata ka poitri kan ym lah ban pyndep ia ki kamram jong ka. Kaba ngi dei ban sngewthuh ka long ba ka ktien hi la ka long ha ka prose ne ka poitri ka dei kajuh hynrei kaei kaba kyrpang ha ka poitri ka dei khamtam eh ka jingpynbeit bad ki jingjied ia ki. U Robin Skelton haba u kren shaphang ka jingiadei ka ktien bad ka poitri u pynskhem ia kane da kaba u ong

The writing of poetry is as much a matter of arranging verbal excitements as of discovering them. Moreover the arrangement must be such that every word has a function in the whole, and no word can be omitted. The act of arrangement is also the act of selection.

Robin Skelton: *The Practice of Poetry* (1971:15)

Kane ka jingjied, jingbuhbeit ia ki kyntien ka kynthup ia ka hap kyntien, bad ia ka khriang. Ka dei ka khriang khamtam ban ia kiwei pat kaba ai ka jingsngewtynnat ha ka poitri; ma ka hi ka long kata ka sur kaba sawa haduh ha ki shkor ka dohnud, bad shkor ka mut ka pyrkhathat jong ki nongpule. Ka khriang ka wan lyngba ka hap kyntien, jamkjat, jingiaiban ia ujuh u konsonan khlem da khein hamar hangno ha ki kyntien uta u konsonan u don, bad da ka jingiaiban ia ki bowel ha ki kyntien. Kane ka jingiaiban ka lah ban long ha kajuh kajuh ka lain, ne ha ki lain kiba marjan, ne ha ka poim hi baroh kawei. U Edrenel Chyne um shym kdew ia kine ki jnit ki jnat ba bun jait, hynrei ki kyntien kiba u pyndonkam "thain ia ka sur ki ktien" ki pynpaw shai ha ngi ba une u rangbah u sngewthuh ba dei tang u riewdonsap uba lah ban thain ia ka sur ki ktien da ki buit bad

rukom ba pher kumba la kdew haneng. Ban kubur ia kane, u D.N.S. Wahlang arphew hynriew snem hadien u thoh ba u nongthoh poitri u dei ban long u riewtbit ha ka ktien ka thylliej. Ka long kaba shisha ban ong ba ka bor ka poitri ka shong eh ha ka ktien.

U Edrenel Chyne u kren shaphang ka poitri kaba bha bad u ong ba dei tang ki poitri kiba bha kiba ai ka jinghun bad jingtngen ia ki mynsiem ki nongpule. Lada don ki poitri kiba bha dei ban don ruh ki poitri kiba sniew, hynrei uno u lain uba ngi lah ban ruid uba lah ban long ka jingpyniapher ia kine ar. Ban bishar ia ka poitri tang na ka liang ba ka ai jingtngen, bad jinghun ka long ka jingbishar kaba tang ha ka nongrim ka sngew shimet. Borabor ki jingsngew ki kylla kat kum ki khen ha ka jingim, namarkata u diengkot ka jingsngew um long uba bit ban pyndonkam ban bishar ia ki poitri kum kiba bha ne ba sniew. U Edrenel Chyne u thoh: "Dei tang kiei kiei kiba mih na ka dohnud kiba lah ban rung shata". Ka jingkylli kaba mih mynta ka long hatu u Edrenel Chyne u thew ia ka jingbha jingsniew jong ka poitri da kane? Lehse ka long ba u mut kumta, pynban ban thew ban woh ia kaba rung sha ka dohnud ki nongpule kam long kaei kaei kaba ngi lah ban leh. Kumno ngin pyniapher na ka liang ka jingtah ia ka dohnud ka long ka jingkylli kaba u Edrenel Chyne um shym la kylli ha lade haba u thoh ia kane.

(d) Ka Poitri Ka Mih Na Ka Dohnud

Kane ka nongrim poitri ba ka thymmei jong ka ka long ha ka dohnud bad ba kaba bthei nangne ka ktah lane rung borabor sha ka dohnud ka long ka nongrim kaba la iai ban da ki nongthoh Khasi. U D.N.S. Wahlang, bad u Soren Khongsit kumba ngin sa iohi hadien ruh ki kren ia kane kajuh. Kane ka nongrim ka la mih khamtam eh na ka jingpyrkhat ba ym don ka jingthoh poitri lynda ka dohnud ka shlei da ki jingpyrkhat bad jingsngew kiba lada ym pynpaw shabar lyngba ki kyntien bad dur poitri yn ym don ka jingiohthiah iohdem shuh. U H.Elias ruh u ban ia kane ka rukom pyrkhathat ba ka thymmei ka poitri ka don ha ka dohnud. Kine baroh ki nongthoh ki pynsawa ia kaba u Wordsworth u kren shaphang ka poitri kum ka "spontaneous overflow of powerful feelings". Ia kaba ka mih na ka dohnud, ne na ka jingpyrkhat, kata na shapoh u briew lyngba ki jingpynkhih na ka mariang ne na ka longbriew manbriew, nga ngeit baroh hi ngin ia mynjur namar ka long kaba shisha ba ka poitri ka mih na kaba u nongthoh u ngam jar sha ki syrtap barieh jong ka malade jong u ban bishar ban it kumno kiei kiei kiba ha sawdong jong u ki trei ban pynphai ia ka jingmut jingpyrkhat bad jingsngew jong u. U nongthoh poitri u dei ka pyrthei ha lade hi, u shem lut ia kaba u kwah ban shem nyngkong ha lade hi nangta sa ha ka mariang bad ka imlang sahlang. Kine kiba habar

jong u ki dei ban da rung shuwa ha u nyngkong bad ynda u la saiñdur bha ia ki baroh lang, ka sa mih ka poitri. Ka poitri, namarkata, ka mih na ka dohnud, kumba ong u Edrenel Chyne lem bad kiwei kiba ha shuwa ne hadien jong u, bad ka kam jong ka pat ka long ban rung sha ka dohnud ki nongsngap. Hynrei ia ka jingkylli katno ka rung sha kiwei, bad la kata kaba rung ka dei thik kum kata kaba mih na u nongthoh, ne ka long pynban kaba mar pyrshah ia kata ngim lah satia ban thew. Lehse ngin ym lah ban jubab ia kane ka jingkylli lano lano ruh. Namarkata kane kan shu sah hi tang ka thiori ne nongrim pyrkhath shaphang ka poitri, ka nongrim kaba ngi shem shitom ban pdiang lut kumba ka long.

(e) Ka Poitri Bad Ka Verse

Kaba sngewtynnad eh ban pyrkhath shaphang u Edrenel Chyne ka long ba u long uba nyngkong ban sngewthuh ia ka jingiapher hapdeng ka poitri bad ka *verse*. Um shym la kdew kaei kaba pyniapher ia ki, um shym treh ban rai ruh la *Ki Poetry Khasi* (1925) ki long ka poitri ne ki *verse*. U la iehnoh ha ka por ban rai halor ka dor jong ki. Kan jin da la iarap ia ngi ki longdien ban jin da u la iathuh u sngewthuh kumno shaphang kine ar. Ha ka jingbymiathuh, lehse kan biang na ka bynta jong ngi ban tip (i) ba ym baroh ki *verse* ki long poitri; (ii) ba ki *verse* ki kup ia ka dur bad rong kumjuh kum ka poitri; (iii) hynrei kaba pynlong poitri ia ki *verse* ka dei kata don hapoh jong ki, kata ia kaba u S.Khongsit (1966) u ong “ka mynsiem”. Ha u, ka *verse* ka dei ka met, ka poitri pat ka mynsiem. Ngin sa nang peit ia kane ynda haba ngin pule kyrpang ia ka jingthoh u S.Khongsit “Kaei ka Poetry?”

U Edrenel Chyne la um shym pynpaw la ka *Ki Poetry Khasi* ki long *verse* ne poitri, ka jingshisha ka sah ba u la kdew ba ki long kiba la thoh ha ka ktien Khasi kaba paka tam ha kata ka aiom. Kane ka pynpaw ia (i) ka jingiaroh ia ka bor u Soso Tham halor ka ktien, bad (ii) ka jingsngewthuh shai ba ka ktien ka kylla. Kaba u Edrenel Chyne u ong “Ka ktien kaba paka tam ha kane ka aiom” ka lam sha ka jingsngewthuh ba ka ktien kaba paka ha kawei ka por ka lah ban kylla rim ha kawei pat ka por kat kum ki jingkylla kiba wan halor jong ka.

(g) Ki Jingeh ban thoh Poitri Khasi

Ki jingeh kiba u Edrenel Chyne u ai ha ka kam thoh poitri Khasi ki long (i) ba ka ktien hi ka long kaba khim eh, (ii) ym don lypa ki model, (iii) ka donkam ia u nongthoh ban thaw la ki jong ki aiñ thoh poitri, (iv) ka dohnud jong ka ri ka ryingkhiang eh.

(i) Kane ka jingeh kaba nyngkong ha ka liang ka jingduk jingkhim eh

jong ka ktien ka long kaba dei ban da ia pyrkhath shuwa ba ngin rai ei ei halor jong ka. Ka jingshisha hi shaphang ka ktien Khasi ka long ba ka duk bad riewspah ha kajuh ka por. Bishar ia ka jingdon ki kyntien Khasi kiba ha ka English la pynpaw tang da ka kyntien *wash*, peit ngi don *sait*, *khlieng*, *bta*, *sum thet*, *sleh*. Mar pyrshah ia ka English *cut* ngi don *ot*, *phiah*, *thlieh*, *pharia*, *pam*, *thoh*, *tar*, *shaiñ bad daiñ*. Lehse ngin dang lap shibun kiwei pat ki nuksa kiba pyni shai kdar ba ka ktien Khasi kam long kaba duk. Ka ktien ka long khnang na ka bynta ban pynsngew ban pynpaw bad iathuh ha kiwei ia la ki jong ki jingsngew, jingdonkam bad jingkwah. Ka long ruh na ka bynta ban ia kren ia khana, ban ia pynphai nia etc. Bunsien ngin shem ba ka ktien ka biang bha na ka bynta ban pyndep ia kine ki kamram bad ia kiwei pat ki bym shym la kdew haneng. Ka jingdapbiang jong ka ktien ka long kat kum ka rukom im jong ki brieve. Lah ban ong ba katba ka jaitbynriew ka dang im ka rukom im kaba synlar, haba ki brieve ki dang long kiba shida, haba ka por kaba bun ka lut tang ha pneh ka mariang bad ha ka jingiakynduh kaba tang shi kher hi ka ktien jong kata ka jaitbynriew ka biang na ka bynta jong ki. Hynrei ha ka jingaid ka por, ka jaitbynriew ka shem ba kam lah ban im marwei khlem ia khleh bad kiwei. Kumta lyngba ka pule dangle, ka trei ka ktah, ka khañ pateng, ka shongkha shongman bad kiwei pat ki syrtap jingiadei ngi shem ba ka rukom im ka kylla bak lybak. Ki rukom pyrkhath kiba thymmai ki wan, ki rukom sngew kiba pher na kaba ju long ki wan. Kane kaba ngi pynong ia ki khun rit jong ngi-*bai bai*, *ta ta*, *flying kiss*, etc ki dei ki rukom thymmai kiba ngi ioh nawei, kiba haba ngi pyrshang ban buh da ka ktien Khasi ngi shem ba kim da ñaid kam eh. eg. *leit suk*, lane *shong suk* lane *suk suk*. Ngong *leit suk* ne *shong suk* para rangbah; ki khunlung ki lah ban ong *suk suk*. Hynrei kumno ngin ia ong ia ka *flying kiss*? Kumno ngin ong da ka Khasi ia ka *light* (electric light)? Ngong don ki kyntien *ba*, *tbeh*, *thang ding*, *thang prew*, *dongmusa*, hynrei kine kim biang na ka bynta ka rukom pynshai ba thymmai kaba da ka *electric* kaba ngi ong ka *light*. Ngim lah ban pyndonkam da ka kyntien *sharak* namar *sharak* ka pher na ka *light*, bad sa ba *sharak* lane *lynten* ruh kim dei hi ka ktien Khasi. Kine ki nuksa ba la kdew ia ka jingshisha ba ka ktien la ka long ka Khasi ne kano kano ka paw duk ynda haba kiwei pat ki jaitbynriew ba kham khraw bor, kham riewspah, kham stad kham shemphang ki wan ban ia khleh bad ka jaitbynriew. Ki tiar tynrai kum ka thang kseh kam ñaid kam shuh, wat ka dongmusa ruh la nang ñiar kiba pyndonkam. Ha ka jaka kine la wan noh da ki tiar thymmai bad ki kyrteng jong ki. Ryingkat bad ki tiar ka wan shuh shuh sa ka rukom pyrkhath, rukom sngew, rukom pynsngew ruh kiba nang pher. Da kaba ia khleh bad kiwei, ka kolshor hi ka kylla, ka pule dangle kaba nang iar katba nang ñaid ka por ka pynithuh bad pynsngewthuh ha ki brieve ia ki rukom sngewthuh ia ka jingim ha ka

rukom kaba thymmai hynrei ban pynpaw kum ia kita ruh ym don kyntien kiba biang. Shim nuksa ia kane: *He is a moron*. Yn ong kumno da ka Khasi? Lada ong ba uba *anna* ruh ym dei, uba *shiteng khlieh* ruh ym dei, uba *duna* ruh ym da dei, namar uba *duna* u kham dei uba *khleh* bad ka *jingbieit*, uba *bieit* ruh ym dei. Uta uba ka kyntien *moron* ka batai u long uba kum u *tube light* uba haba pynmeh um meh kumne kumne u da shim por katto katne u sa meh. Ka bor pyrkhath bad bor sngewthuh u moron ka long kaba rit bad ka trei kam suki. Ka kyntien art ha ka English ka long sa kawei ka kyntien kaba eh ban buh ha ka Khasi. U Soso Tham bad i A.D. Dkhar ki la pyndonkam ia ka khlem pyrshang batai ei ei ha ka Khasi. Nalor kine don shibun kiwei pat ki kyntien ba dei ia ki *concept* ia kiba ym lah ban pynpaw ha ka Khasi ha ka shikyntien, lane ban leh ia kata ruh da kaba suk. U Edrenel Chyne u ong ba ka Khasi ka khim palat na kane ka daw. Ha ka jingiohi jong nga, kane ka jingiohi u Edrenel Chyne kum uba sngewthuh bha ia ka ktien ka long ka bynta ka jingbishar bniah kaba kiba bun kin nym sngewtynnath satia, namar ka ktah ia ka mationg ka jingsarong ia la ka ktien. Baroh ngim kwah ban ia kubur bad u ha kane, hynrei ka long kaba shisha ba ka ktien Khasi ka khim ha ki por ki por. Ka dei ia ngi ban pyniar ia ka da kaba shim kylliang shuh shuh.

(ii) Kawei pat ka jingeh ban thoh poitri ka long bym don ki model ne nongmuna. Kat haduh ha ka 1925 ka poitri ka la roi hi katto katne. U John Roberts, u S. Amjad Ali bad Hormu Rai Diengdoh ki la pynnoh ia la u synniang sha ka, hynrei ka poitri kaba kham bun ka dei ka poitri Khristan, namar tang ha ka snem 1899 ruh *Ka Kot Jingrwai Ban Mane Ia U Blei Ha Ri Khasi* ka don haduh 302 tylli ki jingrwai. Kine ki la lah ban long ki nongmuna ia u Soso Tham, hynrei u Edrenel Chyne u iohi ba ki nongmuna ki dang bun eh tang ha ka liang ka jingmane Blei katba ha kiwei pat ki liang ki nongmuna ki duna than eh. Lah ban pyniasnoh ia kane ka jingbishar une u rangbah bad kato ka nongrim poitri kaba u ong ba ha ka thoh poitri, u briew u dei ban don ka sap. Ngim lah ban ong ba lada u la don ka sap ban thoh te un dang donkam nongmuna aiu. Hynrei imat donkam ia ki nongmuna. U Stephen Minot ha ka *Three Genres* u ai jingmut ha ki nongthoh poitri ban thoh bad iai thoh hynrei ha kajuh ka por ban nym klet ban shah hikai ha kiwei pat ki nongthoh poitri. Ki nongmuna ki long kiba donkam. U Matthew Arnold ha ka ese "The Study of Poetry" u ong ba ka jingtynjuh la ka poitri ka long kaba dei shisha ka poitri ka long da kata ka "Touchstone Method" kata da kaba peit la ki laiñ ha kata ka poitri ki long kiba khilaiñ, kiba jylliew kum katto katne ki laiñ na ka poitri ki longshuwa. U Edrenel Chyne u kwah ba ka jylli nongmuna kan iar, bad hangne nga iohi ba um shym bakla.

(iii) Ka jingeh kaba lai ka long ba dang donkam ban thaw ia ki aiñ thoh poitri. Nga mynjur bad u Edrenel Chyne ba kane ka long kawei na ki

thoh poitri. Nga mynjur bad u Edrenel Chyne ba kane ka long kawei na ki jingdonkam kaba dang dei ban pynbiang. Ka jingdonkam ka la long naduh ka snem 1925, bad ka dang long kumta haduh ha ngi, Baroh ki aiñ ki dang shu sah hi kiba na ka English. Shisha kiei kiei baroh ki wan na ka English, hynrei ha ki bynta ba dei ban dei da ka Khasi, ia kata ruh ngim pat lah ban leh ei ei. Shim ia ka jiamkjat (foot). Ha ka English ka jingñiew ia ki ka long ha ka nongrim ka *stress* lane ka jingkyntien jur ia ka kynnoh. Ka jiamkjat borabor ka dei ban don kawei ka kynnoh ba la kynnoh jur bad sa katno katno pat ki kynnoh ba kynnoh sting. Ha ka jiamdien don ar kynnoh, kaba sting bud da kaba khia (-/). Ka ban sting ban khia ia ki kynnoh ka long kat kum ki aiñ ba dei ia ki hi bad kine ki aiñ ki trei kam ha ki kyntien la kijuh ki kyntien ki don ha ka poitri ne ka prose. Ha ka Khasi ruh ngi don ka ban khia ka ban sting. Ngim ym lah ban kren tang da kawei ka sur khlem khia khlem sting, hynrei ka ban khia ban sting jong ngi ka pher na ka English namar ngim don ki aiñ kiba ong ba ngi dei ban kynnoh jur ia kiwei bad kynnoh sting ia kiwei pat. Ka jingkyntien sting ne khia ka shong kat kum ka jingsngewdonkam, kata kat kum ka jingmut jong ki kyntien. Lada ngi ban khia ia kine harum ha ka rukom jiamdien (- /) ka jingpule kan long kum ka jong ki khunlung, ka sur pule kaba theh riat ia ka jingbang jingthiang jong ka poitri.

— / — / — / — /
Suk kiba duk ha ka mynsiem
— / — / — / — / — /
Naba jong ki long ka Hima ki Bneng.

Ki briew kiba pule da ka jingsngewthuh kin ym lah shah slem ia kum kane ka jingpule ba pyniap. Hynrei lada ngi ban jur ha ki kynnoh kat kum ka dor jong ki, ngim shem ka jingpule kan pher bak lybak bad ka jingmut jong ka ruh ka im hi khrek ha ki shkor jong ngi.

/ — — / — — / — — /
Suk kiba duk ha ka mynsiem
— — — / / — — — / / — — — / /
Naba jong ki long ka Hima ki Bneng.

Kaba phiah ia ki laiñ ha ki jiamkjat ba ryntih kam shong ha ka jingdon ki kynnoh, hynrei ha kaba ngi kynnoh kat ka bor kan mynsiem (breath unit). Na kane ka daw ka long ruh kaba lah ban long ban don da kawei pat ka rukom pule ia katei kajuh.

Kane ka long tang kawei ka phang ba la shu prat malu mala tang

ban pyni katno ka long kaba shisha ba ngi dang dei ban pynjanai ia la ki nongrim bad ki aiñ prosodi.

(iv) Ka jingeh kaba khadduh ka long ba ka dohnud ka ri ka dang ryngkhiang eh. Kane ka jinglong kaba don ha ka ri ka thew beit beit ia ka jingbympat kloj jong ki briew ban ngam ha ka pyrthei ki kot ki sla. Ka thoh ka pule shisha ka la sdang naduh ba la wan u Thomas Jones I (1841) uba la pynithuh ha ngi ia ki dak a,b,k, hynrei kat ban sngewtynnat ia ka poitri wat haduh ha ki snem 1925 ruh dang shem ba ka long kaba eh. Ki briew kim pat nang pat stad bad kim pat sngewthuh ia ka jingcordor jong ka poitri. U Soso Tham hi u phla ba haba u la leit tyrwa die ia ka kitab *Ki Phawer U Aesop* (1920) ym don satia ki ban ia treh thied. Wat haduh 1936 ruh u Soso Tham u dang kynthoh ba ka jingpule kot ha Ri Khasi ka dang long kaba dang shu pynbor. U thoh

Hynrei u Khasi mynta um treh pule lynda phngian ha u ha skul bad ha lingmane. Bad ki khynnah kim pule ia ka kot Khasi, la ka bha katno katno, lynda ka dei ka Text Book. 'Ha ki Nongpule' *Ka Duitara Ksiar* (1936)

Ka long shisha kaba eh ban thoh kot haba ki paitbah ha ka ri kim treh ban thied ban pule ia ki. Ki nongthoh, khamtam ki nongthoh poitri ki dang shem ia kane kajuh ka jinglong ha ka dohnud ka ri.

(v) Kiwei pat ki jingeh ki long ha ka liang ka por bad ka bor. U Soso Tham, u Edrenel Chyne u iohi ba u la pynlut da ki snem ban ia talon bad ki jingeh bad radbah kat ki Titan hyndai, bad katba lah ban sngewthuh, kawei na ki jingeh ba khraw eh jong u nongthoh ka long ka jingbuh beit ia ki jingmut bad jingsngew ha ki kyntien kiba biang. U thoh, nangta u tar, u thoh biang nangta u pynbeit biang, u pynkylla ia kane, u pynkylla ia katai bad kat haduh ban da dep lut kine, ka bor bad ka por ki la lut shibun. Sa ki jingeh ban ioh pisa ban bei na ka bynta ban shon ia ki. Kane kam long ka jingeh kaba rit ha kito ki snem 1925 ter ter.

Ki jingeh kiba u Edrenel Chyne u la iohi ki long kiba shisha, bad ngi lah ban ong ba une u rangbah, haba u la kynthoh halor jong ki, u la leh kumta kum uba da peit bad bishar thuh ia kiei kiei kumba ki long. Um dei u nongbishar uba ki kjat jong u ki don ha-lyoh.

(h) Jingthew Jingthmu: Ki Poetry Khasi

U Edrenel Chyne um shym hun ban pynkut ia ka jingaihmat jong u khlem da kren shaphang ka jingthmu jong kane ka Kitab. U da kwah ban iathuh ba ka jingthmu ka long kyrpang eh na ka bynta ki khynnah, ban ring ia ki sha ka jingitynnat ka mariang ha Ri Khasi bad lyngba ka ktien

shibun ki jingshisha kiba ki paitbah ha ka ri ki dei ban tip ban nang. Ka jingkdew ka pynpaw ba u Edrenel Chyne u iohi ba ka poitri ha ki kti u Soso Tham ka long ka atiar ban khun ia ka jingsngew bad rukom pyrkhath jong ki nongpule sha ka jong u hi. Kane ka khun pyllun ia ka jylli pyrkhath ba ka poitri ka mih na ka dohnud bad ka rung sha ka dohnud. Ka jingthmu jingthew kaba don hi kane ka thup ka pyndep ia kato ba la kdew sha khmat ba u nongthoh poitri u don borabor ha khmat jong u ki nongpule na ka bynta kiba u thoh.

Ha kaba kut, nga sngew ba dei ban ban sa shisien ba u Edrenel Chyne ha kane ka jingthoh u la pynpaw ia lade kum uwei uba la buh ha ngi ia ki nongrim ka poitri khamtam eh ha kito ki phang (a) haduh (e); bad kum u nongbishar bniah pat ha ki bynta (g) bad (h).

4.4 U WOH (OCTOBER 1929)

Ka jingwad bniah jong nga ka la lap ba ha ka kot khubor "U Woh" (Oct. 1929) la don kawei ka artikl kaba donkam, kaba ngi kum ki nongpule ia ki nongrim litereshor bad jingbishar bniah ngim lah ban ia id lait. Kane ka artikl ia kaba la ai kyrteng "Ka Poetry" kam don satia ia ka kyrteng u nongthoh. Kam shym don ruh ha ka kolom editor, hynrei kine ki kyntien harum ki pynpaw ba uba thoh ia kane u long uba don jingiadei ne jingkitkhlieh ia kiei kiei kiba mih ha kane ka kot khubor. Na ka daw ba ym don kyrteng, kumba la kdew, nga la khot kyrteng ia kane ka bynta da ka kyrteng jong ka kot khubor. Kine ki kyntien harum ki long kiba la sot na kata ka artikl.

Ngi don shibun kum kita ki phawar kiba la wan poi sha ngi bad ngi shitom jingmut kumno yn leh ia ki namar ha ka jingshisha lait na ki katto katne ha ka ri jong ngi, kiba kham bun hi ki long ki poetasters ne ki poet khynnah.

Shuh shuh kane ka artikl ka thoh

Ngi kwah ban ioh ki jingkyntoh na kino kino ki lok ia ki phawar ia kiba ngi pynmih ha ka kot khubor jong ngi khnang ba kan roi ka poetry Khasi.

Ki mat kiba kongsan ha kane ka artikl ki long kumne harum.

Uba Thoh Poitri U Dei Ban Long U 'Metrist'

Ka mat kaba nyngkong eh ka long ba don shibun kiba pyrshang thoh poitri, hynrei ha ka jingiohi une u nongthoh, kita kiba la leh kumta ki

long tang ki poetaster lane ki myllung khynnah kiba mut ba ka hap kyntien ka pynlong poitri ia ki jingthoh jong ki. Kane ka pynpaw ba kita ki myllung khynnah kim tip satia ka mut aiu ka poitri. Ha ka jingsngewthuh jong uba thoh ia kane ka artikl, uba thoh poitri u dei ban tip bha ia ka mitar. Na kane ka daw u thoh:

Khngang ban thoh phawar dei ban da long u *Metrist*, kata ka mut, u briew uba stad bad ba sngewthuh ia ki mitar.

Ki mitar kiba u kdew ki kynthup ia ka *long meter*, *short meter* lane ballad *meter* lane *service meter* lane *common meter*. (Peit ia u Sidney Evans). (Nga ieh ia ka rukom spel ia ka kyntien mitar kumba ka long). Nalor kine u nongthoh u kdew ia ki mitar naduh kaba tang shi kjat haduh kaba hynñiew kjat, u da ai ruh kawei ka nuksa jong ka Iambic Hexameter na ka English. Kine baroh kiba u kren shaphang ka mitar ki long ban shon ha ka jingmut ki nongpule ia kaba katno ka mitar bad ka jingtip shaphang jong ka ka long kaba donkam. Une u nongthoh u kynthoh ba ka kam thaw poitri ka khraw shibun eh namar ka long kawei ka saians, namarkata ka long kaei kaei ka bym dei ban shu khein jem eh. U briew uba khein jem ia kane ka kam bad uba pynmih ka poitri kaba 17 kynnoh ha ka dkhot kaba nyngkong bad tang 8 kynnoh ha ka dkhot kaba ar u dei uba ioh ka jingpang *Metromania* lane pang lamwir thaw phawar.

Ki Nongthoh Poitri Ki Donkam Nuksa

Ka don ka jingpynshlur ba ki nongthoh poitri ki dei ban "pule bha ia ka kot poetry da I Mr. Soso Tham bad ruh ia ki jingkyndud Khasi khngang ban sngewthuh bha ia ka rukom kumno ki pynhap ia ka accent ne ia ka mitar." Ka long kaba shisha ba ym shym don jingkdew ei ei ia ka khriang, hynrei kane ka jingpynshlur ka pynpaw shai ba une u nongthoh u sngewthuh shai ba ki nongthoh poitri ki dei ban peit bha ha ki nuksa ba la don lypa kumta ba ki ruh kin nang na ki. Kane ka mut ba une u nongthoh u ngeit ba kaba thoh poitri ka donkam ia ka jingshah hikai ha kiwei kiba la nang.

Ka Poitri Ka Roi Lyngba Ka Jingbishar Bniah

Kane ka mat ka paw lyngba kato ka jingkhoh ba ki nongpule ia ka kot khubor kin ai ki jingkyntoh halor ki phawar kiba ka kot khubor ka pynmih. Une u nongthoh u sngewthuh shai ba ka litereshor ka shaniah na ka bynta ka jingsan jong ka ha ka jingbishar bniah. Nga ngeit ka kyntien "jingkyntoh" ba u hi u pyndonkam ka thew ia ka jingbishar bniah.

Nalor kaba khot sha kaba noh synñiang sha ka jingbishar bniah, u

da lade ruh u la leh kumta haba u kdew ba ka poetry kaba nyngkong eh jong ka kot khubor ka long kaba dap da ki jingduna namar ba la thoh ia ka ha ka Pnar. Na kane ka daw don shibun ki jingbymeit bha ha ka spel dak. Ryngkat bad kane u nongthoh u kyntu ba ki nongthoh kin ia pyneh ba ki poitri kiba ki thoh kin pynioh ha ki ka nam "u Kpa ki Poetry Khasi" kumba u Dryden u khot ia u Geoffrey Chaucer "U Kpa Ki Poetry Phareng."

4. 5 U SYDNEY EVANS

U Sydney Evans u la pynnoh synniang sha ka thiar ki nongrim litereshor lyngba ki artikl jong u: "Ka Mitar" (U Nongialam Khristan, Sept. 1931) bad "Ki Jingrwai" (U Nongialam Khristan, Oct. & Nov 1931). Don lai tylli ki mat kiba kongsan hangne.

Ka Mitar

Ha ka artikl kaba nyngkong u Sydney Evans u kdew ba ki nombar bad ki dak kiba ju don borabor ha khlieh ki jingrwai ki long ki jingkdew ia ka mitar jong ka jingrwai. Lada ka jingrwai ka long 98.98.D ka mut ba ki jingthew ka long khyndai kynnoh ha ka lain kaba nyngkong, bud sa phra ha kaba ar, nangta ka lain kaba lai kan long biang khyndai bad kaba saw pat phra. D pat ka long ka rukom thoh lyngkot ia ka kyntien *double*, namarkata, 98. 98 D ka mut ka jingthew 98. 98. ka long arsien. Kane ka mut shuh shuh ba ka dkhot jingrwai ka long phra lain ha ka jingthew 98. 98.

U Sydney Evans u kdew ruh sha ki da u S.M; C.M; bad LM. Kine ki kdew sha kita ki jingthew ba la tip kum ka *short measure*, *common measure*, bad *long measure*. Short measure, common measure bad ballad measure ki dei kijuh. Ki thew ia ka jingthew kaba saw laiñ ha ki kynnoh phra - hynñiew, phra hynñiew. Uto u nongthoh uba la kdew kum 'U Woh' u khot ia kane 'ka phawar ki riwhyndai' khamtam haba u peit ia ka na ka liang ki khana lyngkot ba ha ki dkhot. La tip ruh kum ka Psalm measure lane Service measure namar la ju pyndonkam bha ia kane ha kaba pule ia ka Psalm ha ki jingiaseng.

Ka *long measure* ka sah khlem jingbatai. Baroh ar ki nongthoh, kiba la kdew sha ka long measure, kata 'U Woh' bad u Sydney Evans hi kim shym batai kaei kane ka long measure. Ka jingpule bniah ia ki jingrwai ka pynpaw ba ka long meaure ka dei kato kaba ki kynnoh ha ki saw laiñ jong ka dkhot ki long phra phra kynnoh, kata baroh ki laiñ naduh kaba nyngkong haduh kaba khatduh. Hynrei ngim dei ban klet ba ka jingthew kam long beit tang kumba la kdew. Ka Khasi Hymn Book ka don bun ki nuksa kiba dei ia kita kiba pher na ka short measure bad long measure.

U Sydney Evans um sahkhut tang hangne, hynrei u jam shaphrang ban batai ba kine baroh ki long ki bynta kiba don ka jingjadi bad ka mitar. Ngan sot hangne na kaba u hi u thoh.

Hynrei ka MITAR ka mut aiu? Ka dei ka ktien nongwei ba la pynriam Khasi ia ka. Ka dei ka ktien "metre, lane measure". Ka English - Khasi Dikshonari ka pynshai kumne ia ka. "*Ka jingthew ba pynryntih ha ka jingrwai*". Ka thew ia ka rukom kynnoh, rukom pynbeit sur ha ka jingrwai, ka iathuh katno sien kynnoh, katno tylli ki silabl ki dei ban don ha kawei ka laiñ, khnang ba kin ia ryntih bha.

Kane ka jingbatai ia ka kyntien mitar kum ka kyntien nongwei ba la pynriam Khasi ka long kaba sngewtynnad haduh katta katta. Nalor katta, ka jingbatai ruh ka long kaba bha. Kawei na ki lad kumno ban lap ia ka mitar ka long, u Sydney Evans u ong, da kaba ñiew ia ki kynnoh kiba don ha kawei kawei ka laiñ.

Ka Tara

U Sydney Evans u pynriam Khasi ia ka kyntien *rhyme* (ia kaba u H. Elias u ong ka tara), bad u ong

Ngin thoh Khasi ia ka ktin rim (long i): kane ka ktin ka thew ia ka jingjadi sur jong ki ktin lane silabl, khamtam ha ki bynta kiba khadduh jong ki line ka line.

(Nga la shu sot khlem pynbeit ia kane *ki line ka line*. Ka kyntien *lane* hapdeng jong ki kan pynbeit ia ki kumne: ki line lane ka line).

La ki nuksa kiba u ai ki long kiba dei, pynban don katto katne kiba ngim lah ban pdiang kum ka tara ba paka eg. *mynsiem* bad *jingim*, *eh* bad *de* etc. Kine ki long lehse namar ka jingbymlah jong u ban kynnoh Khasi ia kine ki kyntien.

U Sydney Evans u kdew ba don bun ki jingrwai ha kiba ka tara kam don. Ha ka jingsngew jong u ka jingbymbat pyrkhing ban buh ia ka tara ha ki jingrwai ka long kaei kaei kaba dei ban kiar. Namarkata u thoh

Ki ban shna jingrwai ki la dei ban pyrkhad bad pynbeit bha ia ki jingjadi sur kat kum ki mitar ba pher.

Ka Khriang

Kaei ka Khriang? Ka khriang ka dei ka bynta jong ka wah. Ka batai ia ka

jingtuid jong ka um ha ka bynta kaba noh padun khyndiat ha kaba don shibun ki maw kiba rit, kim dei ki mawria, ki dei ki maw kiba heh shi rukom hynrei kim dei ki mawbah. Ka um hangne ka jyndong, ka long kaba suk ban jam sha shiliang. Ka jingtuid jong ka um hangne ka kdiah itynnad kum ki dew kiba rit kiba hiar kiba kiew halor ki maw bad halor para ma ki hi; katba ki leh kumta ki ai rong dud ia ka um kaba la batai kum kaba khlem rong. Ka um ha ka khriang ki i kumba ka shad kynnid, ka shad kynud - katba ka tuid arsut pyrshah ia ki maw kiba wit bad halor jong kito kiwei pat kiba dem ha ka. Shisha ka um ha ka khriang ka shad sngewbha ha ka sur kaba sngewtynnad kaba mih na kata ka jingiatyngkhuh ka um bad ki maw, bad na ka jingiañiat ka um bad ka um. Ka dur kaba itynnad, ka sur kaba sawa sngewthiang, ha ka shkor bad ka lyer pyngngad kaba mih nangta ka pynkmen ia ka dohnud bad ka pynsngew sawang kdar ia ka mut ka pyrkhad.

Ban batai, ia ka jingtuid tyrsiang jong ka ktien ha ka poitri, ka jingtuid kaba ryntih ha ka hiar hiar kiew kiew lyngba ka kynnoh jem, kynnoh jur ia ki kynnoh ha ki kyntien, ka jingtuid kaba sawa sngewtynnad kum ka jingrwai bad ryntih kum ka jingshad, u H. Elias (1936) u la shim da ka kyntien khriang. U pyndeia katei ka jingitynnad jong ka khriang ha ka jingitynnad bad jingsngewtynnad jong ka poitri, bad u la pynkit ha ka 'khriang' ym tang ia ka jingmut ha ka jingjadi bad ka wah hynrei ia ka jingmut kaba ha ka English ngi ong ka *rhythm*. U Frank M. Pugh (1963) ruh u la sngewdei ban khot ia ka *rhythm* ka khriang kumba la leh da u H. Elias.

Ka khriang ha ka jingmut ba la ai u H. Elias kaba la rung ha ka *Dienshonhi u Rev. I. Kharkongor (1968)* bad ha ka Khasi - English Dictionary u Rev. E. Bars (1973) hynrei kam shym don satia ha ka Khasi English Dictionary u Nissor Sing (1906). Ka paw shai ba ka khriang kum ka jingtuid tyrsiang jong ka ktien ka dang sdang hi na u H. Elias bad F. M. Pugh.

Ha ka snem 1966, u S. Khongsit u la thoh khyndiat shaphang ka khriang tangba um shym la khot ia ka da kane ka kyrteng. Ha ka jingshisha u la shu thoh hi ka *rhythm* bad hapoh braket u ai ka jingkyntih (rithm). La u la shu thoh beit kumne pynban kaba bha kaba u la leh ka long ba u la batai ia ka ha ka rukom kaba sngewtynnad bha. U ong ba ka long ka jingpeh jingtai ia ki ktien. Ha ki ktien jong u hi u thoh kumne.

Ka rhythm ngi lah ban ong ba ka long ka jingpeh jingtai ia ki ktien. Kata ka mut ba ka don ka jingrah bad jinghap ryntih ki sur haba pule . . . ka syriem ia ka rukom pynhap ia ki sur jong ka ksing. Ka long ruh kum ka jingiaid ki shipai.

Na kaba la sot haneng, ngi iohi shai, ba u S. Khongsit u la pyndonkam ia ki kyntien 'jingpeh jingtai' tang na ka liang ka jingsawa kaba mih haba la rah ne pynhap ha u prah ne pdung ia u khaw, kba etc uba ngi peh ngi tai. U Khongsit u sngewthuh shai ba ka *rhythm* ka wan na ka jinghap ba ryntih jong ki kyntien.

Ka kyntien 'dew' ka dei sa kawei pat kaba kiba bun ki pyndonkam haba ki batai ia ka khriang. U B.L. Swer (1980) u long uwei na kita. Ki 'dew' ki dei ki jingatphyllung lane ka jingkhii phaloh ka um ha sla um la ka long ha wah ne ha duriaw. Ka jingphaloh barobor ka dei na ka daw ka jingbeh ba jur jong ka lyer. Ka jingphaloh ka um kaba ngi ong ki dew ka don ha ka ka jinglong ba ryntih itynnai lada ka lyer kam da kyrthep eh hynrei kaba ishyrkhei lada ka tynrai jong ka ka long ka eriong erngit. Khlem da peit ia kaba itynnai ne ba ishyrkhei jong ki hynrei haba shu shim beit tang ia ka jinglong ba ryntih jong ki, ngi lah ban pyndonkam ia ka kyntien 'dew' bad pynkit ha ka ia ka jingmut ka *rhythm*. Ngam artatien ba u B.L. Swer uba la pynmih ia ka thup poitri *Ki Dew Ka Dohnud* (1989) ia kaba la pynkylla sha ka English kum ka *Heartstrings* u la pyndonkam ia ka kyntien dew ha ka jingmut bad jinglong ba ryntih bad ba itynnai jong ki. Ka kyrteng *Ki Dew Ka Dohnud* ka pynkynmaw ia ngi ia u William Wordsworth uba batai ba ka poitri ka dei ka jingpashait shar jong ka jingsngew ba kyndeh jur ha ka dohnud. Kata kaba kyndeh jur ha ka dohnud ka lah ban long kum ki dew ha ka jinglong ba donbor ne ha ka jinglong ba itynnai jong ki.

Ha ka snem 1998 pat u Kynpham Sing Nongkynrih u shim ia ka kyntien *rhythm* bad u la tang Khasi ia ka da kaba u la spel Khasi ia ka *ridim*. U la leh ia kane ha ka nongrim ba la leh ia kiwei pat ki kyntien kum *poitri, nobel, litereshor*, etc. Kane ka rukom ka don la ka jong ka jingmyntoi. Hynrei kaba kham donkam ia ngi ban buh jingmut ka long ban lap ia ka bad ia ki kyndong kynshrong ha kiba ka rieh kam pher la ngi khot ia ka ka khriang, ki dew, ka peh ka tai ktien ne ka rithm ne ka ridim. Na ka bynta ia lade, nga la jied ban khot ka khriang namar kawei ka daw, kata ka long kane. Ka kyntien khriang ka dei ka noun ha ka singular pynban ka jingmut jong ka kam dei tang ia ka jingkdiah jong ka um, hynrei ia shibun; ha ka jingshisha ka thew ia baroh ki jingkiev jinghiar ha baroh kawei ka bynta jong ka wah. Ka jingkiev jinghiar ka um ka lah ban long kaba rit de kaba heh de kat kum ka jingheh jingrit jong ki maw kiba don hangta. Haba peit ia ka um ha ka khriang teng teng ngin i kumba ka um ka tuid pyngkiang ha shuwa ba kan mastieh arsut. Ka kyntien khriang ka kynthup ha ka ia baroh ki jinglong, jingitynnai bad jingsngewtynnai ba uwei u lah ban ioh na ka khriang ha ka wah, kumjuh kumba u lah ban ioh na ka *rhythm* ha ka poitri. Kane ka kyntien *rhythm* ruh ka dei ka noun (singular) hynrei kum ka khriang ka kynthup ia shibun kiei kiei. Ha kiwei pat ki kyntien ngi

lah ban ong, ba ka rhythm bad ka khriang ki don kawei ka jinglong kaba dei lang ia ki, bad kata ka long ba ki long ki noun ki bym long hi na lade hynrei kiba la pynlong da ka jingdon lang jong kiwei pat kiei kiei. Ia ka *khriang* la pynlong da ka padun ha ka wah, da ka um bad da ki maw ba rit ba heh, ia ka *rhythm* pat da ki bowel bad konsonan ha ki kyntien, ha ki jaka kiba pher ha ka poim: da pynieng ne arsut lada peit naba sdang shaba kut, da pyngkiang lada peit ha ka laiñ, da ki jam kjat kiba heh lai kynnoh ne kiba rit tang ar ne shi kynnoh. Ka *rhythm* bad ka khriang ki don ka jingiadei kaba jan hapdeng jong ki. Ki long ki kyntien kiba kren ia 'kawei' hynrei 'kawei' kaba kynthup ia kiba bun. 'Khriang' ka pher na 'ki dew' kiba kdew lypa ia shibun kita ki um, hynrei namar bym lah ban ong ia ki *ka dew* kumta ba kan ia ryngkat bad kaba ong ka *rhythm* ka pynlong ia nga ban jied ia ka kyntien khriang khamtam ban ia ka kyntien dew wat la kane ruh ka don hi la ka jong ka dor bad jingsngewtynnai.

Ka khriang ka long kaba baroh ki briew ki sngewthuh bad donkam. Ki khunlung ki sngewthuh bad ioh mad ia ka lyngba ka jingkynoi, ki khynnah ki nang kloï ia ki phawar sara namar ka shkor jong ki ka sngewbha ha ka khriang jong kito ki phawar kiba ki iohsngew la ha iing ne ha skul. Ka khriang ka long ha ka jingrwai. Kane ka long namar ba ka poitri ka don ka jingiadei kaba jan bad ka jingrwai. Hapdeng jong ngi lei, ia ka poitri la khot ka jingrwai bad ia u nongthoh poitri u nongrwai. Ka poitri ba ngi khot ka lirik ruh ka ioh kyrteng na ka lyre kaba dei ka jingtem ksai. Ka khriang ka don ym tang ha ka poitri bad jingrwai hynrei ha ka kren ka khana ruh, hynrei ka kham don ha ka poitri khamtam eh namar ba ki kyntien kiba don ha ka poitri ki long kiba la pynshong kat kum ka jingthew (mitar) ne ka khup nalor ruh ba ki nongthoh poitri ki dei ban syndong ia ki kyntien hapoh ki laiñ. Ki laiñ ki pynbor ia ki nongthoh ban pyndonkam ia ki ktien tang hapoh u pud uba lah ban long da ka jingñiew ia ki jam kjat ne ia ki kynnoh. Kane ka jingñiew ka wanrah ia ka khriang kaba shliak shliak haba ia nujor bad kaba ha ka prose.

Ka khriang, ong u H. Elias, ka dei ka 'er-synrai jong ka poitri. Kane ka ïaid ryngkat bad ka khup hynrei ka khup ka long tang iwei i bynta iba rit ha ka khriang. Ka long kaba donkam ban pyniapher ia ka khriang na ka khup namar ba ka ju don borabor ka jingpyrkhat bakla ba ka khriang bad ka khup ki dei ar tylli ki kyrteng jong kawei kaei kaei. Ka khup lane jingthew ka kren ia ka rukom kynnoh jem bud sa ka kynnoh jur kaba lah ban long ha ka rukom kaba ryntih - /, - /, - /, *ta-tum, ta-tum, ta-tum*, ka sur kaba mih haba ngi pule ia kane ka dkhot harum.

1. Kō Eeid / phī dei / u tiew/lyngskow,

2. Hāpoh/ k̄a l̄a/pōhiat:

3. Bān thung/ īa u / hā dong / p̄hyllaw

4. N̄gan k̄iew n̄a shītēng r̄iat.

Da kane ka rukom ngin ong ba ka laiñ 1 bad kaba 3 ki don saw khup, ki laiñ 2 bad 4 ki don lai khup. Ka kyrteng ba la ai ia kum kane ka long ka Iambic. U H. Elias u la ai kyrteng Khasi: Jiamdien. Ngi lah ban ong ba ka khup jong katei ka dkhot ka long laiñ 1 bad 3: Jiamdien saw khup, katba ki laiñ 2 bad 4 ka Jiamdien lai khup. Kane ka jingthew ka pynpaw ba ka poim ka don ka jinglong kaba ryntih. Ki jaid khup kiba kongsan ki long: Trochee, Anapaest bad Dactyl lane Jiamphang, Sohtyngkdom bad Mastieh lada ngi shim da ki kyrteng Khasi u H. Elias. Nga kwah ban pynkynmaw ba kine ki khup ki long ha kane ka dur harum.

JAID KHUP	RUKOM PYNHAP SUR	NUKSA
Jiamdien (Iambic)	ta-tum (- /)*	umjer, samthiah
Jiamphang* (Trochaic)	tum-ta (/ -)	beh noh, thait than
Sohtyngkdom (Anapaestic)	ta-ta tum (- - /)	Ki umjer, ha u phlang
Mastieh (Dactylic)	tum-ta-ta (/ - -)	sohryngkham, thang dothli

Hangne la pyndonkam ia u (-) kumba ju long ka rukom ban kdew ia ka kynnoh kaba jem katba u (/) ia ka kynnoh kaba jur.

Kine ki khup ba la kdew hangne ki long kiba la pynshong nongrim halor ka rukom kynnoh jur ia kawei ka kynnoh jur ia kawei ka kynnoh bad kynnoh jem ia kiwei pat ki kynnoh ba don mar jan. Kane ka long ka rukom kaba ha ka English ki ong ka *Rhythm of Stress*, kata, ka khriang kaba wan na ka jingkynnoh jur bad kynnoh jem kat kum ka jinglong jong ki kyntien. Ha ka English ka kynnoh jem ne kynnoh jur ka shong ha ki kyntien. Ki kyntien English baroh ki hap ha ka rukom kynnoh jur ne jem, bad kim ju kynriah na kata la ki don ha ka prose ne ka poitri. eg. Ia ka kyntien *nation* yn kynnoh jur na ka kynnoh 'na— bad kynnoh jem ha ka —'tion. Yn leh kumta lada kane ka kyntien ka don ha ka prose ne poitri. Hynrei kam long kumta ha ka Khasi. Ha ngi, ka shnok (kata ka kynnoh jur) kam long katba kum ki kyntien. Ha ka jingshisha, ka shnok ha ka

ktien Khasi kam long kaba thikna kum ha ka English na ka daw ba ka shnok da ka hi kam wallam ia kano kano ka jingkylla ha ka jingmut jong ki kyntien. Nga mut ban ong ba lada ngi shnok ha kano kano ka kynnoh jong ka kyntien ruh, kata ka kyntien ka bat hi ia la ka jingmut kaba don ha ka. Kum ka nuksa, ia ka kyntien *pyrthei* la ju shnok ha ka kynnoh —'thei, te hynrei lada don mano re pat kiba shnok ha ka 'pyr— ruh kane ka kyntien ka sah ka *pyrthei* ha kita kiba iohsngew ia ka. Kam long kumta ha ka English. Shim ia ka kyntien *present*. Lada uba kren u shnok ha kynnoh kaba nyngkong, uba iohsngew un mut ba ka kyntien ka dei / preznt / kata, *don hangta*, hynrei lada shnok ha ka kynnoh kaba ar, yn iohsngew ia ka kum /prizent/ kata, *ai sngewbha*. Dei na kane ka daw, ngi sa kdew haneng ba ka shnok ha ka English ka pynkylla ia ka jingmut jong ki kyntien. Ka jinglong bym thikna jong ka ktien Khasi ka buh jingeh ia ngi ki nongpule poitri namar ngim tip ngin shnok ha kano ka kynnoh, bad kumno ngin phiah ia ki khup jong ki laiñ. Ia kane ka jingeh la iohi da u F. M. Pugh naduh ki snem hynriew phew haba u kdew ia ka jingdonkam ban da it ia ki tynrai ktien (etymology) da ka jingpyrkhat ba kaba ngi dei ban shnok ka dei halor kum kine. eg. Lada *puriskam* ka kynthup ia ar tylli ki kyntien *puri* bad *skam* bad lada skam ka dei ka tynrai bad puri ka ktien batai, te kaba ngi dei ban shnok ka dei halor ka *skam*. Tip kane ka jingai jingmut kan iaid kam ne em, lada kan iaid kam ruh kan ym long mynta mynta. Kawei kaba ngi iohi ka long ba la ka Khasi kam don ka rukom shnok kaba thikna kum ha ka English, pynban ngi tip baroh ba ka ktien jong ngi kam long khlem shnok. Ka shnok ka don, baroh ngi sngewthuh bad iohsngew ia ka, da lade hi ruh ngi shnok haba dei ba dei ban leh kumta hynrei ka jingwad mynta ka long hangno ka shnok ha ka ktien Khasi ka shong.

Kawei ka jaka shnok kaba ngi lah ban ong kaba kham pyndonkam paidbah ka long kane. Lada don ka kyntien kaba don ar kynnoh, ka kynnoh kaba ar, ka ioh borabor ia ka shnok. eg. *pyrkhat*, *pyrta*, *pynhap*, *kyrshah*, *tyngshaiñ*, *phyrñai*, etc. Lada ki kyntien ki long eg. u wan, to ai, wañ peit, kata ar tylli ki kyntien kiba shi shi kynnoh kiba ia iaid lang kum shi bynta na ka sentens, ka kyntien kaba ar ka ioh ia ka shnok kumba la buh dak haneng. Dei ia kane ka rukom shnok ba u F. M. Pugh u kdew kum kaba u Soso Tham u la pyndonkam bha ha ka poitri *Ki Sngi Barim U Hynñiew Trep*.

La ka long ka nongrim jong ka shnok Khasi, pynban ka kren ka khana bad khamtam ka sur ha ka poitri kam long tang da kane suda. Lada ka long tang da kane suda, ka sur kren bad sur pule poitri kan long kawei na kiba ngiah tam ban sngap. Ka jingshisha hi ka long ba ngi pyndonkam ia ka rukom kren/pule kaba ka shnok jong ka ka long ha ka kynnoh kaba lai jong ka khup kaba lai kynnoh lada ym ong eh lai kyntien hynrei, lai kyntien

ruh lada ka khup ka don lai kyntien. eg. *ki umjēr, ha u'phlang, harud'um, ha u'diēng*. Ki poim ha *Ka Duitara Ksiar* ki don bun ki nuksa ia ki khup sohtyngkdom (- - /). Ka jingiadei hapteng ka Jiamdien bad ka Sohtyngkdom ka long ba ka shnok ha baroh ar ka don ha ka kynnoh kaba khatduh jong ka jamkjat.

Mynta ngin phai noh sha u Sydney Evans. U Sydney Evans u pynriam Khasi ia ka rhythm da kaba thoh Khasi: RITHM (U S. Khongsit ruh u la leh kumne). Nangta u batai pat kumne.

Kane ka ktin pat ka thew ia ka rukom kynnoh rukom ban ia ki ktin. Haba ka rithm ka beit ka jingkyntien ka beit bad ka sngewtynnad ruh — ka long kumba ka la dei ban long. Ka "accent" ka hap ha kaba ka la dei ban hap. Nujor ia ki "beats" ha ka muisik.

Kawei kaba sngewtynnad haba pule ia ka jingthoh jong u halor ka khriang ka long ba u iohi ba ka kynnoh jur ia ki kyntien/kynnoh ha ka poitri ka dei ban long kumjuh kumba kynnoh jur ha ka prose ne haba kren. Kumta u thoh

Don ki jingrwai kiba bakla ha ka rithm. Khmih ia ka jingrwai kaba 78, line kaba 3. Ka accent (ka jingban ktin) ka la dei ban hap ha ka ktin "KA" kat kum kane ka mitar, kumne -

Ban ialeh ia ka ktin jong me,

Hynrei haba kren borabor kam ju long kumta,

ngi ju ban ia ka ktin ktin - ym ka ktin hynrei ka ktin.

La um shym thoh, pynban ka paw shai na kane ba u Sydney Evans u pyrkhata ba ka kynnoh jur ka dei ban hap ha ka kyntien kaba donkam, ym ha kito kiba dei ki kyntien kiba ka kam jong ki ka long khamtam eh ban pynbeit ia ka kramar. Kane ka biang na ka bynta ki jingiadon lang ki kyntien kiba tang ar kynnoh *Ka Ktien* (kumba la kdew haneng) hynrei na ka bynta ki kyntien kiba long lypa ha ki hi ar ne lai kynnoh eg. ki syrdoh, ka jingim, ka jingiashem, ka dustur ba la kdew u Sydney Evans — bud ia kaba kren — ka long kaba bha. Ka dustur kynnoh jur ha ka kynnoh kaba ar kumba la kdew u F. M. Pugh ka long sa kawei pat ka dustur pule ka ban iarap ia ngi ban tynjuh ia ka khriang jong kano kano ka poitri.

4.6 U SOSO THAM

U Soso Tham u la pynpaw ia lade ba u long u nongsei ia ki nongrim

literature lyngba ar tylli ki lamphrang ia ki kot jong u hi, "Ka Jingpynshai" ha *Ki Sngi U Hynniew Trep* (22 June 1935) bad "Ha Ki Nongpule" ia *Ka Duitara Ksiar* (31 Dec. 1936). Kine ar ki lamphrang ia kiba la thoh marjan por ki pynpaw ba ka don ka jingsan ha ka mut ka pyrkhata une u rangbah ha ka jingiadei bad ka poitri bad ki nongrim halor jong ka. Ka jingbishar bniah hangne kan long tang halor kine ki lamphrang, ym ha ka jingiadei bad ki poitri jong u. Ki nongrim poitri kiba ngi lah ban shem ha kine ki lamphrang ki long kiba lah ban buh beit ha ka rukom kaba lyngkot kumne harum.

Ka Thymmei Ka Poitri

U Soso Tham u don ka jingsngewtuh kaba shai bha halor ka thymmei ka poitri. U thoh kumne shaphang jong ka.

Jyndong ne jylliew hangno ba don ka dohnud brier hangta ka shong ka Poetry.

Ka 'dohnud brier' ka dei ka 'shadem' ha kaba ka jingsngew ba jur kaba klang kum ka ding ne kaba dum iong kum ka synnia ka shong. Une u rangbah u kren ia ka dohnud brier ha ka jinglong tynrai jong ka kum ka jaka ha kaba, ngi peit paitbah, ka jingsngew ka shong. Kane ka paw shai na kine ki kyntien harum.

Kajuh ka Ding baklang ne ka Synnia badum ka don ha ka shadem patsha ne pukir — la ha ka jong ka Hanna ne ka jong ka Esther, — ka jong ka Kmie Khasi ne ka jong ka kmie Israel.

Hynrei ka poitri kan ym shu mih tang namar ba don ka dohnud bad ka shadem ryngkat bad ki jingsngew ba jur. Ka poitri, kat kum une u rangbah, ka mih ynda haba ia kata ka shadem la pam da u Isbad ka Jingshisha. Peit u thoh kumne shaphang kane.

Na kata ka Shadem te, kum na u Mawshmok ba la pam da u Isbad ka Jingshisha, la pashait — u line-pa-line, hangne khyndiat hangtai khyndiat — ki Phliah ding ba tyngshain kum ki khlur.

Ka jingkylli mynta ka long: ka mut aiu kata ka jingpam ia ka shadem da u isbad ka jingshisha? Kaba 'pam' hangne ka thew ia ka jingiatyngkhuh jong ar kiba eh ka jingiatyngkhuh ruh kaba da tyngeh kat haduh ban da pynmih ia ki phliah ding. Kine ar ki dei ka shadem (ki jingsngew khluh) bad ka jingshisha. Ia ka shadem ngi sngewtuh, hynrei kaei kata ka

jingshisha kaba haba ka shoh tynggeh ka pynpashait kum ki phliah ding u lain pa u lain — ki lain (poitri) kiba tyngshaiñ kum ki khlur. To ngin wad ia kata ka jingshisha kat kum “Ka Jingpyñshai”.

Katba lah ban sngewthuh ka Jingshisha kaba la pam pynpluh ia ka dohnud “Ki Khraw - jutang bad ki Khraw - pyrkhath jong ngi” dei u Mynsiem u Blei, namar u Soso Tham u thoh

U Mynsiem u Blei u pynkhih ia ka dohnud jong ki, kumba u pynkhih ia ki Synniq ka Ramew mynkulong ban mih ka Mariang.

Dei namar ba u Mynsiem u Blei uba long ka Jingshisha u la pynpashait phliah dng ia ka dohnud ki longshuwa manshuwa jong ngi ba wat ha ki aiom jong ka hyndai hynthai bah haba ka pyrthei Khasi ka long ha kaba dum thlip thlip kata haba kren ia ka na ka liang ka rukom im, ka shong ka sah, etc. pynban u Khasi u la don la ka jingshai, namar ha ka rukom kaba maia u la iohi ia u Blei. Bad kumta u seng ia ka Niam ha ki kyntien ka poitri — Ka Ieng-rangbah bad ka Ap-Jutang, tip briew tip Blei, ka juban-lak ka hok ka shikyntien, ka pharshi ka lynti sha u Blei lyngba ka Lynti u Sohpet Bneng, etc. — Kine ki long ka poitri kaba une u rangbah u kdew sha ki kum ki kyntien shongsbai kiba ha u ki long ka Pyrthei bah.

Ka poitri ka paw lyngba ki ‘symboh pyrkhath’ ki jingpyntip, ki kyrteng ba u ai ia ki bynta ka jingim bad ia ka mariang hi. U H.Elias u bud ia u Soso Tham haba u ong ba ki Khasi hyndai ki jer ia kiei kiei da ka mationg ka poitri. U Soso Tham u thoh

...namar hyndai ki jer da ka mationg ka Poetry wat ia ki sim, ki mrad, bad ki dieng ki syntiew.

Na kine ki jingjer, eg. u ‘tiewdohmaw, ka ‘tiew-la lyngngi-pep-shad, etc. lah ban thaw bad pyniar ki khana, ki puriskam bad purinam. Une hi u rangbah u batai ia kane da kaba ia nujor ba kine ki symboh pyrkhath ki long kum ki symboh ksiar kiba na iwei iwei lah ban shoh ka ‘siarsla kaba kat ka trab. Hynrei na ki symboh pyrkhath baroh kiba long ka poitri kine ki kyntien “Ka Hok ka kyntiew ia kano kano ka jaitbynriew” ka long kaba kongsan eh. Ha ka jingiohi une u rangbah, kane ka dei ka kmie ki jingshisha. U khun Khasi u dei ka jaitbynriew kaba tang shi troh hynrei kumno ba ka dang neh dang sah haduh mynta ka long namar ka ‘hok’ kaba ka jaitbynriew ka bat lyngba ka ‘juban-lak’ bad lyngba u mawshan jong ka ‘kamai-ia-ka-hok’ ki kyrshan ia ka. Ka jingsngewthuh ba dei ka hok kaba kyntiew ia ka jaitbynriew ka long ma ka kaba la bat pynneh pynsah ia ka jaitbynriew, namarkata, kane ka dei ka kmie jong ki jingshisha.

Ba kum kane ka jingshai mynsiem kan don hapdeng jong ngi ka

jaitbynriew kaba rit ka long kaba phylla shisha. Kumba ki Jiw hyndai ki la kylli “Lah ban mih ei ei kaba bha na Nazareth?” kumjuh ruh ka pyrthei sawdong jong ngi ka lah ban kylli “Lah ban mih ei ei kaba bha na Ri Khasi?” Hynrei u Blei u Kpa ki Jingshai u la pynpaw ia lade lyngba ki pharshi ia kiei kiei kiba bha ki ban sa nang wan. Kawei na kita kiei kiei ka long u Khrist uba la wan shon shap ia ka Lynti — u SohpetBneng.

Lada ki Khraw - Jutang bad ki Khraw - pyrkhath jong ngi ki la ioh ia ka poitri lyngba ka jingtah u Mynsiem u Blei ha ka dohnud jong ki, kumta ruh ki riw mynta kin sei ki poitri kiba shisha ynda haba u Blei u ktah ia ki jingsngew jong ki. Kane ka mut ba u Soso Tham u ngeit ba ka thymmei ka poitri ka long ha dohnud da ka jingpyrsad mynsiem u Blei. Kaba u kren bad pyndonkam ia ka kyntien “phngaiñ” ha ki sentens

Ha kawei ka step, ynda la phngaiñ...

bad

Ka phngaiñ ka bneng kdar.

ka pynpaw shai ba une u nongthoh da lade hi u la mad ia kata ka jingpyrsad mynsiem kaba la weng noh ia ka jingpisa mynsiem bad kaba la pynlah ia u ban ong da ka jingkmn “Sdang kumta” kata, “Sah beit ia u prek, hep,” kum ka laiñ sdang ha ka Khasi ia ka “Drive the nail aright, boy.”

Hynrei kumno ka jingpyrsad mynsiem ka trei kam? Katba lah ban iohi na ka Jingpyñshai, ka jingpyrsad mynsiem ka wan nyngkong. U Soso Tham haba u la lap ia u ksai “Sah beit ia u prek, hep,” u ong

Ban naduh kata nga beh sha khmat kum sha ka thong.

Ka jingbeh sha ka thong ka long ban wad jingtip na ki kot ki sla kiba ia dei bad ka jingkylli kaei ka poitri. “Da ki snem te nga dem — kaei ka Poetry — “Nalor kane, u nongthoh u ong ruh ba u la dei ban ngam sha ka pneh ka mariang ban sngap ia ki wah ha ka Ri Khasi ba ki tih la ki Thwei. Kine ar tylli kiei kiei ba une u myllung u la leh ki kdew sha ar tylli ki mat pyrkhath kiba ia dei bad ka poitri.

(i) Wat haba ka jingpyrsad mynsiem ka la wan, pynban uba kwah ban thoh poitri u dei ban da tip ia ki jnit ki jnat kiba ia dei bad ka dur jong ka - “Ka foot, ka metre, ka rhyme, ka rhythm bad ka idea.” Ki longshwa jong ngi ki kren ia ki pharshi lyngba ki parom ki phawar, ki khanatang bad ka jer ka thoh ia kiei kiei ha ka mariang ban phalang ia ka longbriew manbriew. Kine ki long ka poitri ha ka sur hynrei ym ha ka dur. Ynda haba la ia wad ban thoh poitri ha ka dur kumba ka long ha ka English, dei hangta ba donkam ban tip ia kitei ki jnit ki jnat ba la kdew. Kane kam

mut ba u Khasi um dɔn lypa ia ki, u don eh hynrei um pat shym khot kyrteng ne kdew shaphang jong ki.

U Soso Tham u pynpaw shai ba kaba ai dur ne pynwandur ia ka aidia kam long kaba suk jai jai tang namar ba la ioh ka jingpyrsad mynsiem. Kito baroh kiba u Soso Tham u kdew shaphang u Hercules, Adam, Jubal Kain, bad Nimrod ki kren shaphang ka jingdonkam ban leh shitom triang, ban pynkhrav la ka mynsiem kat haduh ban da kot sha ka thong. Ka jingpyrsad mynsiem ka dei kawei kaba donkam hynrei ka jinglehshitom, kumba la kdew, ka long ka jingpyndap dong kaba dei ban iaaid ryngkat ryngkat kumta ba ka jingmih kan long ka poitri ha ka dur kaba thymmai bad itynnat.

(ii) Kaba jah jlang sha pneh ka mariang ka long kum ka pyrsut halor ki phliah ding kiba u myllung u ioh da ka jingpyrsad mynsiem. La pynkynmaw ba ki longshwa ki jer ia ka mariang da ka mationg ka poitri: Ka jingpynlut por ha ka mariang, namarkata, ka long ban ioh ban lum ban lang shuh shuh na ka mariang ia kito ki symboh pyrkhath kiba la don lypa hangto. Ynda haba u la lum lang ia kine kiei kiei sha lade, bad ynda u la saiñ lang ia ki baroh ha ka bor pyrkhath jong u kaba mih nangta ka dei ka poitri.

Kaei ka Poitri?

Une u rangbah u don ka jubab kaba shai ia kane ka jingkylli. U thoh ha ka "Ha Ki Nongpule"

Ka Poetry ka pynpaw ia ka maia (life) : ha ka jylli ba iai iar jong ka ngi im, ngi khih bad ngi long. Dei ia kata ba ka Poetry ka pynpaw.

Kane ka jubab ka pynpaw ba une u rangbah u batai ia ka poitri na ka liang ka phang pdeng. Te kumta lada kylli shaphang aiu ka poitri ka kren - ka jubab kan long - ka kren shaphang ka jingim ha ki syrtap jingiadei ba ppher ba ppher la bad ki para briew ne bad ka mariang. Ka poitri shisha ka pynpaw ia ka jingim hynrei la ngi pat ngi im shisha ha ka jylli ba iar ka poitri ka long ka jingkylli kaba ka jubab ia ka ka shong ha ka jingsngew shi met. Hynrei lada ngi peit ia ka tang na ka liang une u nongsei nongrim poitri ngi sngewthuh ba kitei ki kyntien "ha ka jylli ... ngi long" ki kdew ia ka jingsngew jong u hi namar ba ka jingim briew bad ka mariang ka long kaba la batai da ka mationg ka poitri kumta ka ibit ban ong ba ka jingim ka don ha ka jylli ka poitri. Ha kiwei pat ki kyntien lah ban ong ba kat kum ka jingsngewthuh jong une u rangbah ka jingim bad ka poitri ki long ar kiei kiei ki bym lah ban pyniakhlad.

Sa kawei pat ka jubab halor ka jingkylli kaei ka poitri ka long ba ka

poitri ka dei ka dei ka duitara, kata, ka jingtem ksai kaba uba tem ia ka (i) u dei ban da nang bad (ii) ban da don ka jingthmu kaba thikna haba u leh kumta. Ka (i) ka don jingiadei bad kato kaba u kren shaphang ka poitri kum ka art — "Ngam pat jutip kaei ka Art - Ka Poetry..." Kane ka mut ba kaba thoh poitri kam dei ka kam kaba lah ban shu tare da uno uno u bym don ka jingkut jingmut ban nang. Kaba (ii) pat ka kren ia ka jingshisha ba ka poitri ka pynpaw ia ka jingthmu jong uba thoh ia ka. U Soso Tham u ong kumne halor kane.

Nangta nga sa tem ia kane ka duitara ban paw u Mawsawa jong ka bor ka mynsiem ki Longshuwa mynbarim ba ynda ki pateng ba dang khie hadien kin kyndit briew bad peiphang ia kane.

Ka poitri u Soso Tham ka don ka jingthmu kaba thikna bad kata ka long ban pynpaw ia ka bor mynsiem kaba la pyniaid bad kyrshan ia ka jingim ki longshuwa. Ki longshuwa ki la im da bad ha ka nongrim ka hok ka shi kyntien bad ka kamai ia ka hok. Une u myllung u pyrkhath ba lada ka poitri jong u kan pynpaw ia kane ka rukom im ki kni ki kpa hyndai, kata hi kan ktah ia ka dohnud jong ki longdien kat haduh, ba ngi dei ban rai ba "ngin nang kham leh hok, bad kham tieng ia u Blei."

Kane ka jingbatai ia ka poitri ka long na ka liang ka kamram. Katei ka kamram ba la kdew haneng ka long ban wanrah ia ka jingkylla na ka hok sha kaba kham hok bad na kaba tieng sha kaba kham tieng ia u Blei. Ka jingkylla kaba ka poitri ka wanrah, namarkata ka pynphuh pynphieng ia ka Ri bad ka jaitbynriew baroh kawei. U Soso Tham u kren ieit ia ka poitri, khamtam ia ka *Ki Sngi Barim u Hynñiew Trep* kum kaba khyllie pat ia ki nongrim jong kiba bun pateng, kum kaba tei pat ia kaba la twa, kum kaba soi biang ia ki lynti rim ban bit iaaid, kum kaba ialam ia ki longdien kiba stad ban phyrnai bad ban ialam ia kiwei sha ka Hok. Ha ka "Ha Ki Nongpule" ngi iohi ba ka kamram ka poitri ka long ruh ban pynproh ia ka jabieng pynkhrav ia ka pyrkhath pyrdaiñ bad pynkhlaiñ ia ka dohnud. Kane ka kamram kam long sa kawei pat hynrei ka dei ka bynta kaba don ka jingiadei kaba jan bad katei haneng na ka liang ba kaba pyndep ia katei ka kamram, kata ban wanrah ia ka jingkylla na kaba hok sha kaba kham hok, na kaba tieng sha kaba kham tieng ia u Blei. Kane ka dawa ym tang ia ka jingkhrav ka mut ka pyrkhath bad ka jingjwat jingskhem ka mon ha ka liang ki nongpule kiba u Soso Tham u khot da ka kyrteng "ki longdien".

Ha u Soso Tham, ka poitri kaba shisha ka leh ia kane ka kamram. U thoh kumta "Ha Ki Nongpule".

Ka Poetry ba shisha baroh ka pynkhrav ia ka pyrkhath

bad ka pynkhlaiñ ia ka dohnud.

Ha “Ka Jingpynshai” u kdew sha ka poitri ka jingshisha, u da ong ruh ba ka long kum ka ‘Wait arliang syrti’. Kane ka jingpyniakop ka long kaba na ka Kitab ki Hebrew. Ha kane ka Kitab ka wait arliang syrti ka thew ia ka Ktien u Blei (Bible). U Soso Tham um shym pyniaryngkat ia ka poitri bad ka Ktien U Blei, hynrei u shu kren khluh shaphang ka bor ka poitri kum ka bor kaba lah ban ktah ia ka dohnud bad ia ka mut ka pyrkhath ki nongpule kat haduh ba ka jingmih nangta kan long ka jingkylla sha ka ban pynbha bad pynneh ia ka jaitbynriew. Ka ban ktah ia ki nongpule ka long ki jingshisha kiba paw tyngkhereiñ ha ka Ri ia kiba ka hi kam dei ban matlah. Ka poitri kaba shisha, namarkata, ka dei ha kajuha ka por ka poitri ka jingshisha. Ha ka jingiohi jong nga ka kyntien ‘jingshisha’ hangne ka kren ia kiei kiei kiba da jia da long shisha bad ruh ia ki jingshisha jong ka jingim. Ka jingkdew ia kaba ka Ri ka la ha tmier ka riat ba shyrkhei, kaba ai ri muid, kaba die la ki khyndew sha ki nongwei nongar ki long ki jingshisha ha ka jingmut kaba nyngkong katba ka hok, ka pap, ka rngiew etc. ki hap ha ka jingmut ba ar jong kane ka kyntien.

Kine ki long ki jingmut jingpyrkhat kiba don halor ka nongrim ba iadei bad ka jingkylli: kaei ka Poitri?

Ka Jingthmu u Nongthoh

Lada ka poitri kam lah ban long khlem ka jingthmu, kata ka jingthmu khlem pep ka dei ban long ka jong u nongthoh. “Ka Jingpynshai” kum ka *preface* ka pynpaw shai tyngkreiñ ia ki jingmut jingpyrkhat jong u kum u myllung. Ha kane ka liang ka ia syriem bha ia ka “Preface to the Lyrical Ballads” jong u Wordsworth. U Soso Tham u ong: “Nga kyrisew. . . “ Kane ka mut ba u don ka jingiohi — u iohi ba ka Ri ka don ha ka jingiohthiah, namarkata kam tip briew ba kaba ai ri muid bad die la ki khyndew kan theh riat ia ka Ri — bad um lah shah ba ka Ri kan shu thiah sah lyngngai shaphang kane. U kyrisiew, namarkata, ba ka Ri kan peitmat noh, kan iohi ia ka jingma, kan ialeh pyrshah ia ka da kaba suh thied sha la ka Hyndai. Te hynrei shano yn wad ia kata ka Hyndai, ia kata ka dientrai. Ki longdien kin ym lap dien shuh lynda don mano re ba shim ia ka jingkitkhlieh ban pynpaw kumno ki kñi ki kpa ki im, ki saiñ hima etc. Une u rangbah u shim ia kane ka jingkitkhlieh u da kyrmen ba ka jingtrei jong u kan seisoh khlem pep. Kumta u ong “Nangta nga sa tem ia kane ka duitara” kumta ba

Sa shisien pat kin win ki Khlaw,

Sa shisien pat kin khiih ki Maw.

Ka Poitri jong u, kata, *Ki Sngi Barim u Hynñiew Trepka* dei ka histori jong ka jaitbynriew. Namarkata, u ong,

La ngim pat thoh la ka history, hynrei hangne ngin iohi ngut-nget ki jingshai ba ia ñaid synrop-synrap bad ka history jong ngi.

Ngim pat shym thoh ka epik, kata ka histori jong ka jaitbynriew ha ka poitri pynban kane ka poitri jong u ka bet ia u symbai jong kum kata ka epik. Ka saiñ pyrthei uba rim bad kiwei ki bynta kiba paw ha ka poitri jong u ki long shisha ki symbai ba biang na ka bynta ka epik. Kiwei kiwei ki jaitbynriew ki don ki epik kiba ki shu iathuh na kawei ka pateng sha kawei ka pateng, hynrei hapdeng jong ngi ym pat shym don kawei ka poitri kaba long ka jingiathuh shaphang ka jingim, jingñaid lynti, jingjop thma, jingsaiñ hima, kaba neh shi lnger ar lnger kaba kynthup hajuh ia kine baroh. Kumba ka long mynta ngi dang don tang ha ki lyngkhot lyngkhai.

Ka jingangnud une u rangbah ban mih kum kata ka ‘tusbir’ lane ka epik kum ka dur bhabriew jong ka litereshor ka long kaba haduh katta katta ba um shym pep ban kdew ba ka Pap ka dei ka jingkheiñ burom jong ka Ri kaba dawa ia lade kum kaba tip briew - tip Blei bad kaba kamai ia ka hok. Une u rangbah u kdew sha lade kum u sangot u bym tyngkai bor ei ei ban pynsngew paitbah ia kata kaba u sngew khluh ha lade. U thoh, namarkata kumne harum.

Nga la pyrta jam; bad ngam shym tyngkai. Nga la thoh katba nga lah da ka khmut u Diamond bad u Khulom nar.

Hynrei ka jingangnud kam shym dei tang ia katei ka tusbir ba la kdew haneng hynrei khamtam eh ban wanrah ia ka jingkylla na ka jingiohthiah sha ka jingkyndit bynriew. Kane ka jingkylli harum ka pynskhem ba une u myllung u thoh poitri da ka jingkyrmen ba ka poitri jong u kan pyndep ia la ka kamram.

Hato ki Syiem bad kiba -khrav kin sangeh kumne, ne
- kin kyndit briew bad kin sharai ia u Khun u Hajar babieit
na ki suri: bad ba la nang khrav ka jingmih kin ñiah ne
em sha ba kham lung u phlang?

Ki Nongpule .

Ka jingbishar bniah ia ka “Ka Jingpynshai” bad ka “Ha Ki Nongpule” ka pyni ba ki nongrim poitri kumba ngi la iohi kim ktah tang ia ka poitri kum ka art ne ia u myllung kum uba kitkhlieh ia kata, hynrei ka ktah ruh

ia ki nongpule. Ka poitri ka lah bah long kaba la da pyrsad mynsiem, kaba pun ki jingthmu kiba kyrpang bad ki jingpyrkhat kiba khraw, hynrei kumno kine kin long kam lada ym don ki nongpule. Ki nongpule ki don ka bynta kaba khraw ban pynthikna la kata ka poitri ba la thoh ka long kaba leit siew. Ha "Ka Jingpynshai" ka i kumta u nongthoh u shim ba ia ka poitri yn pule beit, hynrei hynriew bnai hadien, ngi iohi ba une u rangbah u bynñiaw ba u Khasi um treh pule lynda phngian ha u ha skul bad ha ñingmane.

Ia Ka Poitri Ym Donkam Ban Da Hikai Than

Ka nongrim ba une u nongthoh u bat halor ka jingsngewthuh ia ka jingmut bad jingthew jong ka poitri ka long ba ka jingsngewthuh ia ka ka wan da kaba pule jam. Ka jingsawa ba sngewtynnat jong ki kyntien kiba u nongthoh u la jied bad pynshong ka batai hi ia ka jingmut. Kine ki kyntien ki sam bad ngam ha ka jabieng ki nongpule bad ki ai lad ia ki ban iohi ki rong / jingphalang jingmut kiba u nongthoh um shym poi pyrkhat ne poi iohi. Kane ka iadei bha bad kato kaba la kren ha ka lynnong 3 kum kaba wad ym tang ia ka "jingmut" hynrei ia ka "jingthew" jong ki kyntien. Dei kane ka nongrim kaba la pynlong ia u ban pynlut por ban shah hikai kumno ban tylliat bad ai sboh ia ki Lyngkha ka Ktien Khasi. U nonghikai poitri um donkam ban da hikai than ia ka, u dei ban shu nang tang ban pule jam bad pule bha ia ka. U nonghikai u bym nang ban leh kumta u long uba dkoh bad u pyndkhoh ia ka jabieng ki khynnah, ong une u nongthoh.

4.7 U OWEN ROWIE

Ka histori jong ka Nongrim Litereshor bad Jingbishar Bniah ha ka Khasi naduh 1920 haduh 1970 ka pynpaw ba baroh ki nongthoh ki thoh beit tang halor ka poitri bad ka drama. Kumba ngin sa iohi hadien, kiba kham bun ki nongthoh ki thoh halor ka poitri, tang lai ngut, ki thoh halor ka drama bad kita ki nongthoh ki long u H. Elias, u Owen Rowie bad u F. M. Pugh. U Owen Rowie u la thoh katto katne shaphang ka drama ha ka Lamphrang *U Baieit Donshkor* jong u D.S.Khongdup bad ruh ha ka Lamphrang *Ka Tiew Larun* u S.J. Duncan. Ki tarik ba u nongthoh u la ia ki jingthoh ki long Dec. 7. 1967 bad April 10. 1968. Shuwa ia kine une u rangbah u la thoh khyndiat halor ka drama ha ka ese jong u kaba u ai kyrteung "Ka Literature". Kane ka la mih lyngkhot lyngkhot ha "Ka Syngkhong Jingtip". La lah ban ioh jingtip kaba thikna ba ki Bynta I & II. ki la mih ha Ka Vol 1:1, u Iaiong 1937. Ym shym la lap shuh ia kiwei pat ki kopi "Syngkhong Jingtip" ban pynthikna mynno kiwei pat ki Bynta III-IV ki la mih. Kawei kaba thikna ka long ba ki Bynta V bad VI ki la mih

hadien u October 1937 hadien ba u H. Elias u la pynmih ia ka ese jong u: "Ka Poetri". U Owen Rowie u kdew sha u H. Elias ha ka Bynta V jong ka ese jong u kumne:

Ka Sawangka ba la jer kyrteung ha ka Artiki jong I Brother
H. Elias ha kane ka Magazine jong u October 1937.
Ka Poetri

La ka long ba ha kane ka ese ruh une u rangbah u la kynthoh katto kattne shaphang ka drama lane sawangka kumba la kdew haneng, hynrei ka bynta kaba kham bun ka la long beit halor ka jingkylli: Kaei ka Literature? Ka jingbishar bniah ia kane ka ese ka pynpaw ba une u rangbah u don ka jingsngewthuh kaba shai bha halor kane ka jingkylli kaba ma u hi u la kylli ha ka ese. Ka daw kaba rieh ha lyndet kane ka jingshai jingmut bad jingpnah ktien ban batai bad jubab ia katei ka jingkylli ka long namar ba une hi u rangbah u long uba la da pass ia ka kyrdan kaba dei biang ia kane. U H.W.Sten ha ka kot jong u *Khasi Literary Theory and Criticism* (1987:74) u kynthoh ba u F. M. Pugh (1903-1982) u la long tang ma u u nongsei nongrim litereshor (theorist) bad kritik uba la don ka kyrdan kaba biang na ka bynta kane ka kam. La pynkynmaw ia ngi hangto ba u F. M. Pugh u la pass ia ka M.A. (English) na Calcutta University. Halor kane kaba sngewtynnat mynta ka long ban tip ba ka jaitbynriew jong ngi kam shym la seisyntiew seisoh M.A. English tang ha kawei ka longrynieng hynrei ba ha shuwa u F. M. Pugh u la don uwei bad uta u long une hi keiñ u rangbah Owen Rowie uba ia ka ese jong u "Ka Literature" ngin ia bishar bniah.

Ha ka jingiohi jong nga, kane ka ese ka long kaba donkam haduh katta katta namar ka ai ha ki nongpule ka jingbatai kaba shai bha halor ka jingkylli: Kaei ka litereshor? Kiwei kiwei ki nongthoh kim shym la sngewdei ban da pynlut por wat khyndiat ruh ban peit ia ka jingmut jong kane ka kyntien. Baroh baroh na ki ki la thoh beit beit tang halor ka poitri bad ka drama. Ka poitri bad ka drama bad kiwei kiwei pat ki tnat ki long ki bynta jong ka litereshor, kata, ki long ki dur ki dar ne ka shynrong lyngba da kiba ia ka litereshor ngi iohi. Ka la ju long kaba kham suk ban batai ia ka litereshor da kaba kdew sha kine ki bynta jong ka, hynrei lada ngi dei ban jied ia ka poitri na ka *Verse*, lane ia ka litereshor na ka bym dei ka litereshor ngin shem jingeh shibun lada ngim da shai bha ha lade ia ki snap kiba pynlong ia kano kano ka jingthoh ka litereshor. Ka jingeh borabor ka mih na kaba ki jingthoh ki lah ban kup ia ka dur litereshor kumba kup dur poitri ka verse hynrei kiba haba bishar bniah pat ia ki snap jong ki ngim lah ban khot ia ki ki litereshor. U H.W.Sten u kheiñ ba kane ka ese "Ka Literature" kam long ka jingnoh synñiang kaba da donkam eh namar u ong ba ka long kaba kyllum, hynrei nga iohi ba kane kaba

kyllum ka dei pynban kaba donkam bad ka dei ruh ban long ka bynta kaba nyingkong eh ba kiba pule ia ka nongrim litereshor bad jingbishar bniah ki dei ban pule. Ka nongrim litereshor bad jingbishar bniah ka seng nongrim ia lade halor ki jingbatai ia kane ka jingkylli: kaei ka litereshor? Ha kane ka liang, ka ese jong u Owen Rowie "Ka Literature" ka long ka ese kaba ngim dei ban ñaid lait.

"Ka Literature" ka la long tang ma ka hi ka ese kaba la mih halor kane ka phang ha ki snem 1920-70. U Owen Rowie u sngewthuh shai ba ka kyntien 'litereshor' ka long ka bym lah ban batai tang ha ka shikyntien. U la pyrshang ban jubab ia kane ka jingkylli da kaba pynwan sha ka Khasi ia ka jingsngewthuh jong u kaba u la ioh na kiwei pat ki nongthoh ha ka English, hynrei kaba ngi kum ki nongpule ngi sngewdiaw eh ka long ba um shym la iathuh nangno u ioh ia ki mat pyrkhath baroh kiba u la wanrah ha kane ka ese. Kum u Edrenel Chyne ha shuwa jong u, une u rangbah ruh u la kdew sha uwei u 'nongthoh' hynrei um shym ai kyrteng satia ia u. Lehse une u rangbah bad kiwei ha shuwa ne hadien jong u kim shym poi pyrkhath ba ngi ha kine ki sngi ngin ia pule ia ki jingthoh jong ki, bad ngin kwah ban tip thikna kiei ki nongthoh kiba ki ki la pule. Ki nongthoh Khasi kiba ngi burom bad ñiewkor kum u H. Elias, Soso Tham, P. G. Gatphoh bad kiba bun bah kiwei ki hap ha kane kajuh ka jingduna. Hynrei khlem da ban eh ia kane ka jingduna, to ngin peit mynta ia ki mat kiba kongsan eh ha kane ka ese. Ka ese ka don hynriew bynta, hynrei u nongthoh um shym jer kyrteng ia kano kano na kine. Ha shuwa ka bynta I, hapoh ka kyrteng jong ka ese u la shu buh ka jingkylli: Kaei kane kaba ki ong ka Literature? Na kane, ka paw ba ka ese hi baroh kawei ka long ka jingpyrshang ban sei ka jubab kaba biang ia katei ka jingkylli. Ka paw ruh ba u Owen Rowie u don shibun ban thoh halor kane ka jingkylli, hynrei ka rukom thoh ka long kaba kham kyllaiñ. Ki mat pyrkhath ki pra nawei shawei, hynrei haba la lum lang ia ki ngi iohi ba lah ban pynbeit ia ki kumne harum.

Ka Litereshor: Ka Jingmut Ba Ìar

Ha ka jingmut ba ìar jong ka, ka litereshor ka kynthup ia baroh ki kot ki sla kiba don ha ka pyrthoi kiba la thoh naduh mynhyndai hynthai haduh mynta. Ki lah ban long ki jingthoh shaphang ki met bneng, ki khlor ki bnai, ki aiñ kiba synshar ia ki bad ia kiwei pat ki bynta ka jingpynlong; ki lah ban kynthup ia ki jingpuson halor ka jingim na ki liang ka met, ka bor pyrkhath bad ka mynsiem; ki lah ban long ki jingthoh shaphang ka jingshemphang kumno ban im ha ka jingiadei bad ki para briew, ka mariang bad u Blei. Ha kine ki sngi jong ngi ngi ong "litereshor" ia kano kano ka jingthoh la kaba rit tang shi sla ne kaba khraw da ki spah ne hajar

sla. Ki nongtyrwa tiar ki ju don borabor ki kot lyngkdop kiba batai shaphang kita ki tiar ba ki tyrwa; ia kito ruh lah ban khot ki litereshor. U Owen Rowie um shym kdew ia kine, hynrei la um shym leh kumta, pynban ka ese une u rangbah ka pynpaw shai kdar ba ha ka jingmut ba ìar jong ka ka kyntien litereshor la kynthup ia baroh ki jingthoh ha ka History, Astronomy, Physical Sciences, Mental and Moral Science Painting, Sculpture, Architecture bad Music. Ki kot kiba la thoh shaphang kine ki long ki litereshor shaphang jong ki, kumta ngi lah ban ong ka litereshor shaphang ka Astronomy, ka Painting ne kano kano kawei pat ka jingstad. U Owen Rowie u ban ba ka kynthup lut ia baroh ki jait jingthoh kiba dei shaphang kano kano ka jingioh pateng ne nongtymmen kum ka jingsngew, jingtip, jingsngewthuh, jingshemphang ia ka longbriew manbriew ha ka pyrthoi, ka jingiadei bad ki parabriew, ka mariang bad u Blei.

Ka litereshor kum ki kot ki sla, bad ki kot ki sla kum ka jingstad kaba pynneh pynsah ia ki jingsngew ba u briew u mad ha ka jingiakynduh bad jingiatyngkhuh ha ka lynti ñaid jong ka jingim ka long kawei na ki jingstad ia kiba la tip kyllum da ka kyntien *Arts*. Kita kiwei pat ki art ki long ka Painting, Sculpture, Architecture bad Music. Kine san tylli ki *arts* ki ia pher kawei na kawei ha ka rukom ne dur ba la pynpaw ia ki, hynrei baroh na ki ki don kajuh ka jingthmu kaba long ka jingpynneh jingpynsah lane ka jingpruid dak ia ka lynti lyngba na kaba ka jaitbynriew ka la ñaid. Kane ka jingialong kawei ha ka jingthmu jong kine ki arts ka la pynlong ia ki riwpeitthuh naduh u Plato hyndai haduh ha ngi mynta ban iohi ba kine ki san tylli ki jingstad ki don ka jingiadei kaba jan kawei bad kawei la kum ki san tylli ki shympriah kti ha kawei kawei ka kti.

Ka Litereshor: Ki Jingmut Ba Khim

Na ka jingmut ba ìar, u Owen Rowie u lam ia ki nongpule sha ki jingmut ba pyrkhing bad ba khim. Ki jingmut ba khim jong ka kyntien litereshor ia kiba ngin sa peit harum ki long kiba donkam eh ba ngin buh jingmut namar dei ma ki kiba long ki snap ki ban kdew shai ha ngi ia ka jubab halor ka jingkylli: kaei ka litereshor bad kumno ka pher na kiwei pat ki kot ki sla. U Owen Rowie u kdew ba ka litereshor ka kynthup

...tang ia kita ki jingthoh kiba iathuh ia ka jingshem jong uwei ne katto katne ki briew ha kano kano ka bynta jong ka jingim jong ki lane baroh shilynter jong ka lada ka long ha ka rukom iathuh-khana ne ha ka rukom jingwai ne ha ka rukom ba la buh kum ban thaw dur ia kata ka bynta jong kata ka jingshem ne jingiakynduh jong ki ha ka dur jong ka Drama.

Na kine ki kyntien ba la sot na ka ese ngi sngewthuh ba ka litereshor ka kren shaphang kano kano ka jingshem ha ka jingim ia kaba ngi lah ban batai kham bha da ka kyntien *experience* ha ka English. Kano kano ka jingshem, ngi dei ban sngewthuh, ka don ka jingiakhleh lang bad ka jingsngew jong uta uba shem bad ka jingsngew jong u ka don ka jingiadei ka jingiatabah lang bad ka rukom pyrkhath, ka rukom ba la pynsan ia u, ka jinglong jong u hi eg. uba jemnud bad shah jem ne uba bitar atlukhi. Ka jingshem jong uno uno u brierw kam ju long ha ka suda, hynrei ka long bad jia borabor ha pneh ka imlang sahlang kaba lah ban long ma u bad ka iing, lane ka iing jong u ha ka jingiadei bad kiwei pat ki iing ha shnong ha thaw bad kumta ter ter. Borabor ka litereshor ka kren shaphang ka jingshem uwei u brierw ha ka jingiakynduh bad jingiatyngkhuh bad kiwei pat. Lyngba kita ki jingiatyngkhuh lah ban iohi ym tang ia ka jingshem jong uwei u brierw hynrei ia ka jingshem, jingsngew bad jinglong jong kita kiba iatyngkhuh kam bad u. Ka kyntien 'jingshem' ynda haba pynonkam ia ka ha ka jingiadei bad ka jingsngew kat kum ka longbrierw manbrierw kumba la kdew haneng ka pynshai kdar ha ngi ba kata kaba la khot ka litereshor ka pher na ka histor kaba long ka jingbuh jingthoh halor ki jingjia kumba ki long khlem da pyniasnoh ia ki bad ka jingsngew jongno jongno.

Ka Litereshor: Ka Snoh Ha Ka Jingim

Kaba mih na katei haneng ka long ba ka litereshor ka iasnoh bad ka jingim. Kane ka mut ba ka jingim u brierw lane ki brierw ka long ka pdeng sawdong kaba baroh ki bynta ka litereshor kata drama, poitri, nobel, khana lyngkot, ki shad. U Owen Rowie u batai pynshai ba ka pdeng jong ka litereshor kam dei tang kawei ka bynta jong ka jingim hynrei baroh ki bynta jong ka jingiadei u brierw bad ka mariang, u brierw para brierw, u brierw bad u Blei. Ka litereshor ka kren shaphang ka jingiadei u brierw bad ki arjait ka jingshisha: (i) Ka jingshisha kat kum ka mut ka pyrkhath, ka sap tip brierw tip blei, ka sap ithuh ia kaba bha na kaba sniew, kaba itynnat na ka bym itynnat, kaba pyntriem pynsmeij ne kaba khroh. (ii) Ka jingshisha jong kiei kiei kumba ki long ne paw ha ka mariang (realistic truth). Ka litereshor kaba snoh ha kine ar ki jingshisha ka long ha kawei ka liang ka jingbuh dak kaba donkam ia kiei kiei kiba ki brierw ki iohi ha ka jingim kaba ha sawdong jong ki; ka long ruh ka jingbuh dak ia kiei kiei kiba ktah bad pynkhih ne shoh jingmut eh ha ka mut ka pyrkhath ki brierw. U William Henry Hudson halor kane kajuha ka phang u thoh kumne.

Literature is a vital record of what men have seen in life, what they have experienced of it, what they have thought and felt about those aspects of it which have

the most immediate and enduring interest for all of us.
(Hudson 1910, Radha Pub. House p.10)

Lehse u rangbah Owen Rowie ruh u la pule ia ki jingthoh jong u Hudson. La u la pule ne em kam pher, hynrei kaba ngi iohi shai kdar ka long ba kine ki nongthoh ki thoh kumjuh kumjuh shaphang kane ka mat pyrkhath, kata, ba ka litereshor ka ia snoh bad ka jingim jong ngi ki brierw ha ka pyrthei. Ki litereshor kum ki drama u Shakespeare ne u Kalidasa ki long kiba khraw bad kiba pawnam haduh mynta mynne namar ba kaba ki pynpaw hangto ka long ka dur ba shisha jong ka jinglong tynrai jong ka longbrierw manbrierw. Dei kane kaba ai ha ki ka bor ban pynkhih ia ka jingsngew ba tynrai shaphang ka jingieit, ka jingsngewsih bad ka jingbitar. Ka drama *Othello* jong u Shakespeare ka pynkhih ia ka jingsngewlem ia ka jinglong ba luilui jong ka Desdemona, ka pynkhih sngewsih ba u *Othello* u kyrkieh pyniap ia ka Desdemona khlem da wad ia ka jingshisha bad ka pynkhih sngew bitar ia u Iago namar ki buit shalai ba sniew jong u.

Ka Litereshor: Ka Itkhmih Ka Imlang Sahlang

Kawei pat ka nongrim pyrkhath shaphang ka litereshor ka long ba ka long

Ka itkhmih kaba pynpaw janai ia ka jingim ha ki liang jong ka baroh bad ia baorh ki jingjia kiba shisha ha ka.

Haba u Owen Rowie u bishar ia kane ka nongrim u iohi ba ka litereshor ka lah ban kup ar tylli ki dur. Kaba nyngkong ka long ba ka lah ban long pynban ka lad lyngba da kaba yn thad lyngkrang ia ka jingim ha ka jinglong lyngkhuid jong ka. Kane ka mut ba yn thoh, yn buh dak lut ia baroh ki bynta jong ka jingim la ki long kiba bha ne kiba pyntriem kumjuh. Ka jingdonakor bad ka jingpoh rati ki long ki jinglong kiba shisha ha ka jingim. namarkata, ka litereshor kam donkam ban reij ei ei ruh em; ka dei ban kren shaphang kaba poh bad kaba itynnat kumjuh. Ki brierw kiba pyrkhath ba kane ka dei ka kam jong ka litereshor, ki ong ba ka jingpyniapher kaba don hapdeng ka jinglong donburom bad jinglong ba khlem burom ka long tang ka jingthaw brierw suda. Ki ong, namarkata, kumba ka jingim ka kynthup ia baroh ar, kata, kaba bha de kaba sniew de, kaba itynnat de kaba isih de, kumta ruh ka dei ban long ka litereshor.

Kaba ar ka long ba don kiwei pat kiba iohi ba ka kam jong ka litereshor kam dei ban thad ia ka jinglong jot jong ka jingim. Ka kam jong ka ka long ban tei ban pynsan ia ka jingim ha kiei kiei kiba bha bad itynnat. Kine ki

iohi ba ka thong jong ka jingim ka long ban ia kynjoh shaneng bad kham shaneng ha kiei kiei baroh kiba bha, ba itynnatt bad donburom, bad ka kam jong ka litereshor ka long ban iarap ia ki nongpule ban kiew shaphrang ha kane ka jingiakynjoh. Namarkata, ki bynta kiba ka litereshor kan kham shim kin long kito kiba lah ban ring jingmut ban ioh ki jinghikai kiba dei biang na ka bynta kata ka jingiabeh bad jingiakynjoh shaphrang.

Lada ngin pule bniah ia ka ese, ngin lap ba u Owen Rowie u kham noh sha kane ka rukom pyrkhata kaba ar ban ia kaba nyngkong, kata, u kham sngewbha ban ong ba ka kam jong ka litereshor kam dei ban thad rong ia ka longjot longpei ka jingim hynrei ba ka dei ka kamram jong ka ban tei ia ka. Kane ka paw shai na kine ki kyntien kiba u hi u thoh ha ka ese.

Haba bishar ha ka jingniewkor jong ka pyrthei ia ki jingthoh kiba ka khein kor imat ba kane ka jingpyrkhat kaba ar hangne ka long kaba idei bad hap nia.

Ha ka jingiohi jong u, ki kot kiba khraw ha ka pyrthei kim da dei kito kiba pynpaw ia ka jingim ha ka jinglong lyngkhuid jong ka, hynrei dei kito kiba iathuh shaphang ki brieve kiba khraw ha ka mynsiem, ha ka bor pyrkhata, ha ka jinglong ba bha la hapdeng ka jinglong ba ia thain bad ia khleh lang jong kaba sngewbha bad sngewsih, kaba bha bad kaba sniew, kaba itynnatt bad kaba ishyrkhei, kaba lehraiñ bad kaba donakor. Ki jingiathuh khana lane ki drama kiba pyni ia ki jingiathain ha ka jingim ki ju long borabor kiba itynnatt, iphieng bad kiba kordor ruh. Ka jingkordor jong ki ka shong ha kata kaba ki Greek hyndai ki ong ka jingpynkhuid (purgation).

Ka Litereshor: Ka Ri Kyndong Ia Ki Jingmut Ba Iar Bad Ba Jylliew

U rangbah Owen Rowie u iohi ba u brieve u pher na u mrad namar katba u mrad um don jingpyrkhat ei ei, u brieve u lah ban pyrkhata ym tang ia ka mynta hynrei ia ka mynta ha ka jingiadei bad kaba la leit, bad kine baroh ar ha ka jingiadei bad ka ban sa wan. U iohi shuh shuh ba u brieve u long u jingthaw u bym hun ban sahkut hajuh. U brieve u iai kynjoh ban kot shaneng kham jan sha ka jinglong ba janai bad ba kynja blei. Kane ka jingangnud ka pynlong ia u ban ia ksaid ban tih bad ngam jylliew ha la ka mynsiem, ban bishar thuh ia la ki jingsngew, ban tynjuh ia la ki jingshem kiba u mad bad shem katba u iaid lynti ia kane ka jingim. Ha kaba u leh kumta u shem ki jingmut kiba iar bad jylliew kiba hikai ia u shaphang ka jingshisha bad jingjanai kaba u beh ban pynioh ha lade. Kita ki jingmut

jingpyrkhat ki hikai ia u ba ka jingshisha bad jingjanai ki rieh ha kiei kiei kiba rit kum ka jingsngewlem ha ki jingjynjar; ha ka jingkyndeh ka mynsiem u baieit haba u la dei ban ieng ha khmat kata kaba u la jied kum kaba bhabriew tam. Ka jingshisha bad jingjanai bunsien eh ka don ha ki bynta jong ka jingpynlong kum ka step phyrngap ne ka jingsep noh ka sngi janmiet, ka jinglong jingman jong kiei kiei kiba ha sawdong jong ngi, shabar jong ngi lane hapoh ka mynsiem jong ngi. Ki jingpyrkhat kiba kordor tam jong u brieve shaphang la ka jingim ki long haba u lyngngoh bad bishar ia ka jingmaian jong ka jinglong bad jingshong jingsah ha kane ka pyrthei bad haba ka mynsiem jong u ka kyndeh katba ka iai beh sha la u Nongthaw Nongpynlong. Ha kane ka jingwad bniah jong u ia ka jingmaian kaba buhrieh ia u Nongthaw na u, u brieve u theh noh ia lade, u sei shabar phlait ia ki jingsngew jong ka dohnud jong u, u sei ki nia ki jutang katba u pynshongdor ia kiei kiei baroh ha bad lyngba ka litereshor. Dei namar kane ka daw une u rangbah u thoh ba ka litereshor "ka ri kyndong ia ki jingmut ba iar bad ki jingpyrkhat kiba khraw."

Ng iohi lyngba kane ia ka jingsngewthuh u Owen Rowie ba ka litereshor ka dei ka thiar ha kaba la kynshew ia ki jingmut jingpyrkhat ki ban pynstad ia ki nongpule, ki ban niah shaphrang, ki ban rah sha jrong ha ka jingshem mynsiem, ha kaba sngewthuh kham bha ia ki jingjia baroh kiba jia ha ka jingim ha ka met hynrei khamtam eh ha ka jingiadei jong ki bad la u Nongthaw. U nongthoh Owen Rowie u pynkut ia kane ka phang da kaba kdew ba ka Psalm ha ka Old Testament ki long kawei na ki litereshor kiba khraw ha ka pyrthei namar ba hangto la thep bad la kynshew ia ki jingpyrkhat baroh kiba ia dei bad ka jingangnud u brieve ban shem ia ka jingshisha, ia ka jingjanai bad ia u Blei hi.

Ka Litereshor: Ka Buit Thaw Bad Ka Jingpynshong Ktien

Kane ka mat ka kren ia ka buit thaw jong u nongthoh. U nongthoh uba mut ban thoh litereshor u dei ban thoh ha kata ka rukom ba ki jingjia bad jingiathuh baroh ki paw tyngkrieñ ha ki nongpule ne nongpeitkai la kumba ma ki ruh ki ia don lem bad ki peit mar khmat ia kata ki jingjia. Namarkata, u Owen Rowie u thoh ba ka jingthoh ka dei ban

...long kaba shai kdar kat ban da long ba kita kiba pule ne iohi ia ka jingiadei jong ka kumba ka da jia ne kumba ka da pynsngew ia kita shaphang jong kiba iathuh ne pyni ha ka jingiathuhkhana, ka jingwai ne ka Drama.

Nalor kane, ka rukom iathuh ka dei ban long kaba donbor ban ktah ia ka jingpyrkhat bad ia ka mynsiem jong ki nongpule. Peit u thoh kumne:

... ngi la ong ba kiba bun ki bishar ia ka da ka jingktah
jong ka ia ka mynsiem u brier bad da ka jingpynkyntiew
jong ka ia u ha kiei kiei baroh

Kane kaba u Owen Rowie u ong ka 'mynsiem' lehse ka thew ia ka 'jingsngew'. Une u rangbah u iohi ba ka long kaba lah eh ban long ba kin bun ki nongthoh kiba lah ban thoh poitri/drama/nobel bad ki ban da pynbiang ia ka jingdonkam kaba dei na ka liang ka buit iathuh. Namarkata u ban hangne ba kata ia kaba la thoh, ba kan long kaba bit ban khot ka litereshor, ka dei ban long kaba donbor kat ban wanrah ia ki jingkylla ha ka mut ka pyrkhath bad ka jingsngew jong ki nongpule. Une u nongthoh u iohi ba ka litereshor ka pynpyrkhat ia ki jingshisha jong ka longbrier manbrier, ka kyntu sha ka jingiaishah bad jingsngewlem, ka hikai da kaba ring jingmut na ki jingshem ba la pynpaw, bad ia kine baroh ka leh khnang ia ka ban kyntiew ia ka jinglong jingim jong ki nongpule na kaba bha sha kaba kham bha bad kham janai. Ban tynjuh la ka jingthoh ka dei ne em ka litereshor, dei ban peit ia ka na kane ka liang, kata, la ka donbor ne em ban wanrah ia ki jingkylla kumba la kdew.

Na kane ka rukom pyrkhath, ngi lah ban ong ba u Owen Rowie u iohi ia ka litereshor kum ka atiar kaba lah ban pyndonkam na ka bynta ban pynbha ia ki nongpule nyngkong bad da kumta ruh ban pynbha ia ka longbrier manbrier ha ka imlang sahang.

Khnanng ban lah ban pyndep ia kine ki kamram ba la ai ha ka litereshor, u Owen Rowie u thoh

... ka ktien, ka rukom buh ia ki ktien bad ki jingkren ki
dei ban long kaba itynnad, kaba sngewshoh, kaba kit
jingmut, kaba dondur bad kaba shai.

U ban shuh shuh ba ki kyntien ba la pyndonkam ha ka litereshor kim dei ban long kiba sting thew, namar lada ki long kumta kin ym lah satia ban pyndep ia kata ka jingthmu ba shisha jong ka litereshor. Ki kyntien kiba khia thew ki long ki jingpynitynnat ki jingdeng jingsien kiba pynphuh jingpynhiang ia ka litereshor baroh kawei.

Une u rangbah u iohi shai kdar ia ka bor jong ka ktien. Da ka ktien ha ki kyntien ba la pynshong bha u nongthoh u lah ban shon ha ka jingmut jingpyrkhat ki nongpule ia ki dur ki ban sah sah hangta ki dur kiba

... ngi wah ha ki kynroh jong ka kamra jong ka jingmut
jingpyrkhat jong ngi lane hapoh ka jabieng jong ngi.

Ngi lah ban ong ba u Owen Rowie u iohi ba ki dur shon jingmut ki

don ka bynta kaba khraw ha ka litereshor bad ba kata baroh kaba ngi kren kum ka bor ka litereshor ban pynkhih bad pynkyndeh ia ka dohnud ka long bad ka shong khamtam eh ha ka rukom pynshong ia ki kyntien.

Shuwa Ka Poitri Ne Ka Prose?

Ka bynta kaba khatduh ka ese ka kren ia ka poitri bad ka prose kum ki dur lyngba kiba ka litereshor ka paw bad ba ka drama pat ka long ka jingiakhleh lang jong kine ar. Ka jingkylli kaba u kylli ka long hatu shuwa ka prose ne ka poitri. Ka jubab kaba u ai ka long ba ym lah ban kren da kaba thikna halor kane, hynrei na ki jingthoh kiba la shem baroh naduh hyndai lah ban ong imat ka poitri ka shuwa ia ka prose. Ki jingpyrkhat kiba jylliew ki long borabor kito kiba ia dei shaphang ka jingpyrkhat-blei jong u brier lem ruh bad ki jingpyrkhat kiba ia dei bad kiwei pat ki bor sawdong jong u kiba u ai dur blei. Ka jingiakren ka long borabor ha ka dur ki jingkiia, ki jingdwai bad jingiaroh bad kine baroh ki long ha ka dur poitri. Ki *Slokas* ha ka Sanskrit ki long ka nuksa ba kane ka long kaba shisha kumta.

Balei ki litereshor kiba rim ki paw ha ka dur poitri? Ia kane ruh u Owen Rowie u ong ym lah ban jubab thikna hynrei u pyrshang ban jubab ia kane da kaba ong lehse ka long ka rukom brier hi ban kynud risa ne kynud bynñiaw kat kum ki khen. Shuh shuh ka lah ban long ba ka sur kren hi ka long hiar hiar kiew kiew kum ka jingrwai, te lada dei ban rwai ha u Blei ne ha lade ne ha ka dur blei ka sur rwai ka shu wan hi, bad ba haba la buh ia ki ha ki jingthoh ki kylla long ka poitri. Ka daw kaba khatduh ka long lehse ba ka poitri ka long kaba kham suk ban kynmaw. Ki jingsngew baroh kiba la pynpaw lyngba ki dur shon jingmut ia kiba ki longdien ki dei ban tip, u Owen Rowie u ong, lehse ki long kiba kham suk ban kynmaw haba ki long ha ka dur poitri.

U Owen Rowie Ha Ka Jingiadei Bad Ka Drama

La kdew sha khmat ba une u rangbah u kyntien katto katne shaphang ka drama ha kane ka ese "Ka Literature". Kiei kita ki jingkyntoh?

Une u nongthoh um shym thoh shibun, hynrei ki lyngkhot lyngkhai ba ngi lah ban lum nangne ki long kiba donkam. Ha ka Bynta II u kdew ba ka drama ka hap ha ka kyrdan ka litereshor ha ka jingmut ba khim. Nangta u batai ba ka drama ka dei ka litereshor ha kaba ia ka jingshem ne jingiakynduh la buh ha ka dur kaba kat kum ka Bynta V lah ban khot kyrteng noh da ka Sawangka kat kum ka jingtyrwa u H.Elias ha u October, 1937. Ka dur kaba ka Sawangka ne drama ka paw ka long ha ka jingiakhleh lang jong ka prose bad ka poitri. Ka phang pdeng jong ka

drama, kum kiwei pat ki bynta ka litershor, ka long hi ka jingim bried. Ka jingshisha ba la kheiñ ia ki drama u Shakespeare bad u Kalidasa kum kiba khraw tam jong ka pyrthei ka long namar kine ki nongthoh drama ki la lah ban pynpaw lyngba ki drama jong ki ia ka jingshisha jong ka jinglong ba tynrai ka longbried manbried. U nongthoh u kdew ba katba ka tynrai longbried manbried kam pat kylla kine ki drama kin dang iaisah kiba khraw bad ka jinglong khraw jong ki kan ym thynrim satia. Ha ka Bynta IV haba u kren shaphang ka kamram jong ka litereshor, u Owen Rowie u pynpaw ba ka drama kaba sngewsih, kata ka shempap, ka pynkhuid ia ka jinglong bad mynsiem jong ki nongpule/nongpeitkai da kaba ka weng noh na ki ia kita kiei kiei kiba, kum ha kata ka drama, ki lam sha ka jingkut kaba sngewsih ne bymdonburom. Kane ka bynta kaba khatduh ka pynkynmaw ia ngi ia ka rukom pyrkhata kaba ngi la nang bad tip na u Aristotle.

La kdew sha khmat ba une u rangbah u la thoh ar tylli ki jingkynthoh halor ka drama. To ngin ia peit mynta sa ia kita de. Nyngkong ngin peit ia ka "Ki Jingkynthoh" ha ka *U Baieit Donshkor* (Khongdup, 1967).

Lah ban phiah ia ka jingkynthoh ha ki lai bynta.

(i) Ka Histori jong ka drama

Ka drama Khasi ka paw nyngkong eh ha ki jingialeh kai theatre jong ka Seng Khasi bad Native Club. Na kiba bun ki drama ba la pynialeh kai kiba sah ki dei tang *Ka Sabitri* bad *Srommotimai* (Hari Charan Roy) bad *U Tipsngi* (Dinonath Roy). U nongthoh um shym kdew sha ka Panora Club lymne sha ka *Shangkawiah Ki Rang* (Peace Roy Pariat) lehse ba kane ka dang mih kum ka kot drama haduh ha 1979. Kat kum u Owen Rowie kaba la mih hadien kitei lai tylli ka long *U Tirot Sing* (Victor Bareh) bad phra snem hadien ka sa mih sa ka *U Baieit Donshkor*.

Ha ka jingiadei bad kane ka drama, kumjuh bad *Ka Tiew Larun* (Duncan) u Owen Rowie u kdew ba ka thymmei jong baroh ar kine ki drama ka don ha ki khana puriskam u Rabon Singh. Ki khana puriskam u Rabon Singh ong u Rowie, ki long syriem ia ka *Lives* jong u Plutarch kaba la pynkhih ia u Shakespeare ban sei ia kito ki drama ba khraw jong u hynrei la ka long u Shakespeare u Soso Tham, u D.S.Khongdup ne u S.J.Duncan baroh ki thoh shaphang "Ka sap ka mynsiem bried bad ki kkep ki khen jong ka jingim" kiba ha ka jinglong tynrai ki sah kijuh bad ki ktah kumjuh ia ngi ki bried." Kine ki kyntien ki pynpaw shai kdar ba u Owen Rowie um shym kynriah na ka jingpyrkhat ba ka kam jong ka litereshor ka long ban kren ia ki jingshisha kiba dei ia ka longbried manbried ha ka jinglong tynrai jong ki.

(ii) Ka Jingbishar Bniah

Lah ban ong ba u Owen Rowie u pynpaw ia lade kum u Kritik lyngba ka jingkdew jong u ba ka litereshor Khasi, kum kiwei pat ki bynta ka jingim, ka ia beh sha ka litereshor Phareng, kata English. Ka daw ka long lehse namar ba la pynphriang ia ka lyngba ka jingpule ha ki skul. Hynrei kum u nongbishar bniah u buh sa ka jingkylli la ka jingiabeh sha ka litereshor Phareng ka long ruh namar "Ka kham kylluid ka jingbeh ka lyer ha ka?" Um shym pynshai u mut aiu da kane ka jingkylli.

(iii) Ka Jingpynshongdor ia ka *U Baieit Donshkor*.

Ka mat kaba nyngkong hangne ka long ba ka drama ka kup ia ka dur Khasi ha ka rukom pyniaid ia ka iing ka sem, ka trei ka ktah ha ryngkat ka khia ka shon, ka sngewbha sngewmiat ha baroh ki longiing kiba don hangto. Kane ka jingaidur Khasi ia ka khana ka pynlong ba ka drama hi kan long kaba don ka jingiadei bad ka imlang sahlang bad namarkata kaba lah ban pyndep ia la ka kamram. Ka kamram jong kane ka drama ka paw ha kaba u Owen Rowie u kdew ba ka jingsarong u Syiem Sympa ka kyllon khoit ha khmat ka jingstad, jingminot, jingpeitthuh bad jingbun buit u Baieit. Kane ka don jingiadei bad kato ba la kdew sha khmat ba ka kamram jong ka litereshor ka long ban pynkyntiew ia ki bried sha ka jingjanai.

U Owen Rowie u kyntien ba ka drama ka don ki kyntien kiba shongkhia shongkun bad kiba ia dei bha bad ka jingthmu kaba kane ka drama kum ka litereshor ka don. Kum uba sngewthuh bha shaphang ka drama na ka liang ka plot u kyntien ba u Baieit um shym leit phai shuh sha la ka kmie, kan jin da la kham sngewtynnat ban jin da la u nongthoh u la leh kumta pynban haba u khlem leh kumta ruh ka plot kam shym pra noh namar imat u D.S.Khongdup u la kham kwah ban pynsah ha ka jingmut ki nongpule ia u Baieit kum u Nongjop ban ia da kumwei pat.

Mynta pat ngin peit ia "Ki Tien-Lamphrang" halor *Ka Tiew Larun*. Hangne ngan ym kdew shuh ia ka bynta kaba ia dei bad ka thymmei namar nga lah dep leh kumta sha khmat.

(i) Ka mat kaba kongsan eh kaba ngi iohi hangne ka long halor ka bor u S.J.Duncan kum u nongthoh drama ban thaw thymmai ia ka khana puriskam u Rabon Singh kat haduh ban da pynlong ia ka "ka *poetry* jong ka jingim hi." U Owen Rowie u iohi ba ka jingiakhleh lang jong ka jingrisa sngewbha ki kshaid, ka jingud ki thwei thlong ba shad rawai, ka jingdung ka dohnud bad ki ummat ba pyntngen bad pyllait pynhiar mynsiem ia ka dohnud, ka akor jong baroh ki tyngshop-puron ki pynlong ia ka drama ka "Khana ka Jingim" kaba itynnat kaba iphuh iphieng haduh katta katta. Haba u ong, "hangno phin shem kum u Klou, uba kum u simpyllieng ba

pun jingkieng sha ka Bneng man ka kynti?" nga ngeit, u Owen Rowie u mut ban ong ba ka drama *Ka Tiew Larun* ka long shisha kaba kordor.

(ii) Ka bynta kaba ar jong ka jingkyntoh ka long ka jingkdew lyngkot ia ki jingjia kiba u S.J.Duncan u la pynjia haba u la pynthymmai ia ka khana, kumno ba ka jingieit ba tlem jong ki ar ngut shipara ka la hap ha ka jingtyjuh kaba la jan pynduh mynsiem ia ki, hynrei kumno la pyllait bad siewspah ia ki na kita ki jingjynjar baroh da ka jingwanmih u Syiem Madur, etc.

(iii) Ka bynta kaba lai ka long halor ka jingiaid beit ki Acts bad Scenes kiba bud ia ka jingim ki Nong Kyrdan bad ki Nongmadur hi.

Ban pynkut, nga sngew dei ban ong ba u Owen Rowie u la pynpaw ia lade kum u nongsei ia ki nongrim litereshor kiba donkam bad kum u nongbishar bniah ia ki drama u pynpaw ym tang ba u sngewthuh kaei ka drama hynrei u pyndei ruh ia ki nongrim litereshor jong u halor jong baroh ar ki drama kiba u la bishar bad ai jingkyntoh.

4.8 U H. ELIAS

U H. W. Sten ha *Ka Jingbishar Bniah* (1979:117) u thoh ba kaba la pynkhih ia u H. Elias ban thoh shaphang ka poitri ka long namar ba ka la don ka jingbymhun ia "Ka Jingpynshai" u Soso Tham ia *Ki Sngi Barim u Hynñiew Trep*. Tip ka dei ka jingbymhun ne ka kham dei pynban ka jingangnud ban noh synniang sha ka thiar ka thoh ka tar halor ki nongrim poitri kaba la pynlong ia u H. Elias ban thoh ia kine ki ese, ka long ka jingkylli kaba ym don shuh mano mano ba lah ban jubab. Kum ki longdien, kaba ngi don ban ong, ka long ba ka ese hi ka la long kaba myntoi ia ngi, wat tang na ka liang ka jingbun ruh. Ngin jin da kham duk ha kane ka liang lada ym shym pynmih ia ki nyngkong ha ka "Syngkhong Jingtip" Risaw 1937 nangta sa ha ka *Pangngiat Ksiar Ki Saw Aiom* 1947 bad khatduh ha *Ka Hamsaia Ki Por* (1963).

Ka ese "Shaphang Ka Poitri" ka don saw tylli ki bynta. Kawei pa kawei ka bynta ka long ki mat pyrkhata kiba biang bad ia dei bha na ka bynta ban sngewthuh kaei ka poitri, kaei ka thymmei jong ka etc. Hynrei kumno re kumno u H. Elias um shym batai beit phak phak ia baroh ki mat. Ban lap ia ka jubab kaba ia dei bad ka thymmei ka poitri, ki nongpule ki dei ban pule ym tang ia kata ka bynta kaba u nongthoh u buh beit hapoh ka lyngkhot: *Ka Thymmei Ka Poetri* hynrei ia kiwei ruh namar ka rukom thoh ka long ha ka rukom ba ki jubab ia kawei ka jingkylli kim don shi jaka hynrei bad shawei bad shawei de. Ki nongpule ki donkam ban pule sha khmat sha khmat shadien shadien ban lap lut ia ki mat kiba donkam ha ka ese. Dei na kane ka daw ba la shem ba kane ka jingthoh u H. Elias kam long satia kaba jem ban sngewthuh. Ha ka jingshisha ka ese

ka long kaba kyllaiñ haduh katta katta.

Ka jingbishar bniah ia ka ese baroh kawei ka pynpaw ba u H. Elias u la shim kylliang shibun eh na u W. H. Hudson: *An Introduction to the Study of Literature*. Hynrei ngim dei ban sngew pher ia kane. Baroh ki nongthoh ki shim kylliang nangne lane nangtai. Ha ka jingshisha ym don uno uno u nongthoh uba lah ban ong ba baroh kaba u briew u thoh ka mih tang na u hi. Ha ka jingshisha kaba u briew u thoh ka wan lang ha u na kaba u jiar bad thir na ka mut ka pyrkhata kaba don lypa ha ki kot ki sla, ha ka kren ka khana bad ha ka sneng ka kraw. Ban jin da u H. Elias u la kdew ha ka ese ba u la shaniah shibun eh ha u W. H. Hudson, kane ka jingkyntoh kan ym da la don satia. U H. Elias um shym kdew, lehse namar um poi pyrkhata ba ngi ki longdien ngin ia pule bniah ia kane ka ese jong u haduh katne.

Harum ngin peit aiu u nongthoh u don ban kdew halor ki bynta ba u la buh lyngkhot lyngkhot.

Ka Thymmei Ka Poitri

Kawei na ki nongrim kaba donkam kaba ngi lap ha ka ese "Shaphang Ka Poetri" ka long kane kaba kren shaphang ka thymmei ka poitri. Ha kiwei pat ki kyntien ngi iohi ba u nongthoh u pyrshang ban jubab ia ka jingkylli nangno ka mih ka poitri.

Don lai tylli ki jubab ia kane. Kaba nyngkong ka paw lyngba kine ki kyntien harum.

Hangno ba don ka poetri, hangta don kaba
itynnat, bad hangno ba don ka baitynnat,
hangta ruh don ka poetri.

(Ka Hamsaia Ki Por: 1963:4)

Khnanng ban sngewthuh ki mut aiu kine ki kyntien ba la sot hi na u H. Elias, ka long kaba donkam ia ngi ban sngewthuh ka mut aiu kane ka kyntien *baitynnat* bad ka dei kaei kata kaba *itynnat*. Ki jubab ia kine ki jingkylli kin pynlah ia ngi ym tang ban sngewthuh hynrei ban ithuh ruh ia ka kum ka tyllong jong ka poitri. U H. Elias u sngewthuh ba ki nongpule kin dawa ka jingpynsngewthuh, namarkata u pyrshang ban batai kaei kata kaba *itynnat*.

Ka *jingitynnat* kam long kaba suk ban batai, hynrei ka long kaba lah ban sngewthuh lane mad ha ka mynsiem, jingsngew bad jingpyrkhat. Ki pongshai ka met bad ki synrang sawa jong ka ki long ki atiar lyngba da kiba ngi lah ban mad bad sngewthuh ia ka jingitynnat, pynban ban batai

ia ka kumba ka long ngim lah. Ka jingitynnat kum ka lyer ka long kaba lah ban batai tang na ka liang ka bor jong ka. Ha kiwei pat ki kyntien, ngi lah ban sngewthuh bad ithuh ia ka tang na kaba ka ktah kumno ia ka jingsngew bad jingmut jingpyrkhat jong kito kiba peit ia ka. U H. Elias u ong ba ka jingitynnat ka pynkmen ia u briew, u mrad bad u jingthung jingtep baroh. Kam long ka kam jong ngi ban ia tai la ki mrad bad jingthung jingtep ki kmen ha ka jingitynnat. Kaba ngi dei ban shim khia bad pyrshang sngewthuh ka long ha kano ka rukom kaba itynnat ka long ka thymmei ka poitri.

Ka jingbisha bniah ia ki ese baroh saw tylli ka pynpaw shai ba kata kaba itynnat ka ktah ia ka jingsngew bad jingpyrkhat da kaba ka pynkyndeh ia ka mynsiem, ka kysiew ia ka jingmut, ka ktik bad pynsmiej ia ka dohnud briew. U mot (sculpture), ka dur mot (painting), ka sur sngewthiang (music) ki long ki nuksa ha kiba ka jingitynnat ka shong. Ngi thikna ba ka jingitynnat ka long ka thymmei jong ki na kaba ngi peit thuh ia ka bor jong ki ha ki briew. Hynrei u H. Elias u ong ba kaba kham khlañ bor ia kitei lai ka long ka poitri. U ong ba ka bor jong ka poitri ka long kat haduh ban *dung bylla blar* ia ka mynsiem briew.

Ka jingkylli kaba mih ka long hatu ka poitri ka don ka jingitynnat kaba kumno eh bā ka da lah ban pynpei bla kumta ia ka mynsiem briew, bad ba ka da ngam haduh ha ki khleñ shyieng jong ka jaitbynriew. Kat kum u H. Elias, ka jingitynnat kaba long ka thymmei jong ka poitri ka dei ka jingitynnat kaba ha u Blei. *U Blei u long ka Jingitynnat bymjukut*, ong u H. Elias. Lada ka thymmei jong ka poitri ka long ha ka jingitynnat, bad lada ka jingitynnat ka long u Blei, te ym don jingartatien ei ei ba ka thymmei ka poitri ka long ha u Blei hi.

Kane ka jingpynshong nia u H. Elias ka i kumba ka beit ka biang bha. Lehse u H. Elias u pyrkhat ba namar ba ka poitri ka don thymmei ha u Blei, ka don, namarkata, ka dor bad ka bor kaba kham halor ia kiwei pat ki *art* kumba la kdew haneng. Te hynrei lada ka jingitynnat kaba ha ka poitri ka long na u Blei, kumno shaphang ka jingitynnat kaba ha kiwei pat ki *art*? Hato ka jingitynnat kaba ha *u mot, dur mot, bad sur sngewthiang* kim long na u Blei? Lada ngi ong ba u Blei u long ka jingitynnat ba bymjukut, lada baroh ki *art* ki don kajuha ka thymmei kaei keñ kata kaba pynlong ia ka poitri kham ha khlieh ban ia baroh kiba na kajuha ka thymmei?

U Primrose G. Gatphoh haba u pynkhrav ia ka poitri halor kiwei pat ki *art*, u ong ba dei ki *ktien kuboit* kiba ki myllung ki pyndonkam kiba kyntiew ia ka dur bad bor jong ka poitri (P.G. Gatphoh 1941). U H. Elias pat u jubab ia kane ka jingkylli ha ka rukom kaba buhrieh bha. Ngan sa kdew ia kane hadien. Ia mynta to ngin peit ia kine ki kyntien harum kiba

pynpaw ia kaba katno u H. Elias u sngewkhih mynsiem haba u pyrkhat shaphang ka poitri.

Ka Poetri... Ka par kylleng ka snieh pyrthei, bad ka ngam ym tang ha ki khleñ-shyieng jong u jaitbynriew baroh, hynrei wat ha u dohnud jong ka dohnud briew; namar ka jinglong tynrai jong ka, ka shong ha kaba pynpaw ia ka baitynnat.

Kum ki nongpule, ngi shem ba kine ki long ki kyntien dap mynsiem kiba bit ban pyndei ha kano kano kawei pat ka *art* ruh. U nongoh dur, nongdro dur, u nongrwai, nongshad bad kiwei ki lah eh ban shim ia kine ki kyntien ban kren bad batai ia ka *art* kaba ka mynsiem jong ki ka mon.

Te hynrei kaba donkam eh ia ngi ban leh ka long ban phai biang sha ka mat pyrkhat kaba ngi la buh ha kaba sdang: ka thymmei ka poitri. Hadien ba u H. Elias u la ong ba ka thymmei ka poitri ka dei na u Blei; ka jingkylli kaba bud ka long kumno u Blei, u kylla long ka thymmei ka poitri. Ha kiwei pat ki kyntien ngi lah ban kylli bad ong: U Blei u don jingiadei aiu bad ka poitri?

Ka ese kaba ar “Ki Khanatang jong ka Poetri” ka pashat jingshai katto katne halor katei ka jingkylli haneng. Ha ka rukom pyrkhat u H. Elias, u Blei haba u thaw ia u briew u pyrsad artad ha ka shadem jong u ia ka mynsiem kaba agnud ban tip, iohi bad ieit ia kata ka *Jingitynnat* bymjukut kaba long hi u Blei. U Blei u pynpaw ia lade khamtam eh ha ka jingpynlong, bad u briew da katei ka sap ba la buh lypa u Blei Nongbuh Nongthaw, u wad ban pyniasoh ia lade bad u Blei da kaba puson, da kaba pyrshang ban sngewthuh ia ka bor jong u lyngba kiei kiei kiba don ha ka pyrthei-mariang shityllup. Ha kaba ka mynsiem u briew ka wad ban pynhun ia ka jingangnud ban phai bad pyniasoh ia lade bad u Blei, ka sei ne ki khuiñ ka dohnud, ha ki kyntien ba jali jaum, ia ka nguh ka dem, ka mane, ka iaroh bad ka dwai ka phirat. Kane ka long ka jingsdang ka poitri bad kane ka long ka jingiadei u Blei bad ka poitri.

Na ka jingsngew donkam ban iashei bad u Blei la mih ki poitri niam ha baroh ki ri bad jaitbynriew ka pyrthei. U H. Elias u thoh kumne ha kane ka ese

Bad na kito ki jingrwai ba u briew u rwai ban mane bad ban iaroh ia u Blei, ka mih halai halai ka poetri-niam kaba long ka nongrim jong ki jait poetri baroh ha sla pyrthei. (p. 22)

Ha ka jingiadei bad ka poitri Khasi ruh u H. Elias u thoh

Te, kum ha kiwei pat ki jaitbynriew, ka poetri u Khasi ruh, ka la sdang na ki kynja phawar niam da kiba u duai, u kyrpad ia u Blei, bad ki la nang-pur ter-shi-ter. (p.26)

Kane ka long ka jingiadei hapdeng u Blei bad ka poitri, bad nga pyrkhath, lehse dei kane hi kaba la pynlong ia u H. Elias ban pyrkhath ba ka poitri ka long kham halor ia kiwei pat ki *art*.

Ka bynta kaba ar kaba kdew ia ka thymmei ka poitri ka long kaba kane kaba u H. Elias u thoh

Ka thymmei jong ka poetri, dei ka jingshisha kata ka jingitynnat kaba ktah ia ka dohnud briew, kaba pynkhih ia ki bor mynsiem baroh (p. 4)

Ka paw shai na kine ki kyntien ba kane ka jingshisha kam dei ka jingshisha jong kaba la jia shisha hynrei jong ka bor jong ka jingitynnat. Ka jingshisha ha ka jingitynnat bad ka jingitynnat ha ka jingshisha - ka pynkynmaw ia kaba u Keats u ong "Beauty is truth, truth's beauty". La ka long shisha kumba ong u Keats ne em ka long kawei pat ka jingkylli, hynrei kaba donkam ia ngi ka long ban sngewthuh ka mut aiu kane ka nongrim kaba u H. Elias u la shim kyliang na u Keats.

Nyngkong eh, ngi dei ban sngewthuh ba katei ka jingshisha ba la kdew kum ka thymmei jong ka poitri ka long

... ita i mationg iba shoh mynsiem, iba
itynnat i bamaian bad iba pynsngewbha,...
(p. 5)

Na kiei kiei kiba don ha ka jingpynlong la ha u briew u mrad, u syntiew u skud ne u maw u dieng i ju don iei re iei iba mih bloit nangto, ban shoh mynsiem, ban snoh ha ka jingmut jingpyrkhath, ban ktah ia ka dohnud. Ita iba mih bloit kumta i dei ita keiñ i mationg iba shoh mynsiem. Namar ba i shoh mynsiem kumta ha u nongpeit, i kylla long iba itynnat, bad namar ba i iai bat ia ka jingsngew jong uta u nongpeit i kylla long iba shisha. Ka jingshisha jong ka jingitynnat ka shong ha kato kaba ka jingktah ia ka dohnud ka iaisah, ka iaineh bad ka iai pynkhih ia ka bor mynsiem baroh. Ka jingitynnat hangne kam thew tang ia ka jingitynnat kaba ka khmat ka iohi e.g. ka jingitynnat u tiewkulap, hynrei ka kynthup ia kiei kiei lehse kiba ngim lah ban ong ba ki long kiba itynnat kum ka jingiam pait dohnud ka kmie u Sier Lapalang, lane ka jingiam u khunlung ha syndah ka kmie kaba u um tip kam lah shuh ban iohsngew ia ka jingiam

jong u. Ka jingitynnat kaba u H. Elias u kren hangne kam dei ka jingitynnat kaba lah ban buh mar pyrshah bad ka bymitynnat, hynrei ka jingitynnat kum ka bor kaba ktah ia ka dohnud briew, ka bor ia kaba la khot ka jingshisha. La ngi la pyrshang ban batai ia kane, pynban ka jingkylli: Kaei kane ka jingshisha kaba ktah ia ka dohnud briew ka shu dang iai sah hi. U H. Elias u kren ha bynta kaba kut jong ka ese kaba IV: "Ka Dur Ka Dar Jong Ki Phawar Khasi" ba u Blei u long "uta u Jingitynnat - u Jingshisha Bymjukut". Ha kiwei ki kyntien, u Blei u long u Jingitynnat bad ka Jingshisha ba janai. Te kumno kane ka bor kaba na u Blei ka trei ha ngi ki briew? Ngam artatien kane ka bor ka trei ha ngi ki briew da bad lyngba ka sap tipbriew tipblei kaba u Blei Nongbuh Nongthaw hi u la bsiap ha ka dohnud bad mynsiem jong ngi. Haba u briew u peit ia u khunlung uba iam ha syndah ka kmie kaba la iap, bad u lung mynsiem ia kata, u iam jaw ummat sngewlem ia uta u khunlung, hato kata kam long namar ba ka jingshisha jong ka jingsngewlem ka trei ha ka dohnud jong u? Hato kata kam long na ka sap tipbriew-tipblei? Haba ia u myllung la pynkhih ban rwai sngewlem halor katei ka jingjia, kata ka bor pynkhih kaba ka tynrai jong ka ka long ha u Blei ka trei kam. Te lada ka long kumta, ngi lah ban ong ba u Blei u long u thymmei jong ka poitri. Bad lada ka long kumta, ngi iohi ba ka thymmei ka poitri, la ngi peit ia ka kum ka jingpynpaw ia kaba itynnat ne kaba shisha ka long beit kajah bad tang kawei.

Ka bynta kaba lai kaba kdew ia ka thymmei ka poitri ka long kane kaba u H. Elias u thoh

Dei nangne ba ka kreh ka poetri
(p. 7)

Kane ka 'nangne' ka thew ia ka dohnud kaba la shah ktah ha ka jingitynnat. Haba ka jingitynnat ka ktah ia ka dohnud, u H. Elias u ban haduh ar sien ha ka ese, ka ktah haduh ba ka dohnud ka sngew kum 'ban kie'. Kane ka dei ka bor jong ka jingitynnat kaba pynmih ia ka poitri. Ka dohnud ka 'kie' haba la pynkhih ia ka sap tipbriew tipblei, kumba la ong sha khmat, bad ia ka sap tip thuh jong u briew da ka bor iohi bad iohsngew. U H. Elias u thoh

Shisha, ngim lah ban len bad ban buhrieh ia kaei
kaei, ia kata kaba itynnat kaba man u briew u iohi
bad iohsngew ha ka pyrthei - ka mariang, naduh sahit
bneng haduh ka ramew...(p. 6)

U bteng ia kane da kaba ong

hynrei, kata ka jingiohi bad jingiohsngew, ki shu long

tang ngutngut ngetngat. Ka don ka por ba kine ki jingsngew ki ktah jylliew, ki shoh bad pynkyndeh ia ka dohnud-briew haduh ba ka sngew ban kie. Dei nangne ba ka krih ka poetri.

Ka bor iohi bad bor iohsngew ki long ki lad lyngba da kiba la pynkhih ia ka dohnud. Ha ka bynta kaba nyngkong jong ka ese "Shaphang Ka Poetri", u H. Elias u thoh

Ka mynsiem-briew ka khih bad ka kyndeh man la ka por ba la iohi ia kaei kaei kaba itynnatt, bad ba ka iohsngew ia kano kano kaba sngewtynnatt, u hi um lah pynkyndeh mynsiem ia kiwei pat lynda u sngew shuwa ha lade, lynda ka dohnud jong u hi ka khih tik-tik - ka sngew ban kie: namar ym don uba lah ban ai ia kaba u hi um don (p.3)

Kine ki kyntien ki kdew ia ka nongrim poetri ha kaba u H. Elias u ieng, kata ba lada u briew um shym "iohi" bad "iohsngew" ia kaba itynnatt bad sngewtynnatt un ym lah ban pynmih ka poetri kaba lah ban ktah ia kiwei. U myllung, namarkata, u dei ban long uba la shah ktah bad shah pynkhih ka dohnud jong u da kita kiei kiei kiba u iohi bad iohsngew. U H. Elias u pynshai ba kane ka jingiohi bad jingiohsngew ki long ar na ki san tylli ki bor tip thuh kiba

... rah sha ka jabieng ia kaba ki iohi bad iohsngew;
hangta ka bor pyrkhata ka trei la ka kam bad ka saiñ
dur... (p.37)

bad kaba mih nangne ka long ka poetri kaba lah ban long ka skit symphiang lada u nongthoh um buhrieh ia lade bad ia la ki jingsngew shimet hynrei ka skit lympiar lada u buhrieh ia lade ha ki tyngshop-puron jong u lane um pynpaw ia la ka jingiadei bad kita kiei kiei kiba u kren hangta.

Kaei Ka Poetri?

Ka mat kaba ar ha ka ese "Shaphang Ka Poetri" ka kylli ia ka jingkylli kaei ka poetri. U H. Elias u jubab ia kane ka jingkylli da kaba ong

Ka poetri ka snoh ha ka jingim jong u briew,
kumba ka jingphyrnai bad jingthaba kaba
phalang bad pynkylla-rong ia ka mariang,
ki snoh ha ka sngi. (p 4-5)

Kane ka jubab ka peit ia ka jingkylli kaei ka poetri na ka liang ka phang pdeng. U H. Elias u mut ban ong ba kumba ka jingphyrnai bad jingthaba kaba phalang bad pynkylla rong ia ka mariang ki snoh ha ka sngi, kumta ruh ka poetri ka snoh ha ka jingim. Ka poetri ka shad tawiar ha ki syrtap bad kyrdan jingiadei jong ka jingim briew. Kane ka mut shuh shuh ba u myllung u lah ban shim ia kano kano ka phang na ka jingim kaba u sngew shoh jingmut. Ia kata ka phang kaba u la jied kum i matiõng u batai, u tai, u thir u thaiñ kat kum ka jingsngew ba shi met jong u bad kat kum ka bor pyrkhata ba u don. Kane ka dei ka jingmut ba kyrpang jong ki kyntien ba u H. Elias u kren shaphang ka poetri ba ka poetri "ka batai bad pynpaw ia ka jingim lyngba ki jingpyrkhat bad ki jingsngew." Ka dei ka jingpyrkhat haba la pyniakhle lang bad ki jingsngewba jylliew jong u myllung kaba pyniapher ia u myllung na u Stad jingthung. U Stad jingthung u batai ia kiei kiei kumba ki long khlem da wanrah ia ki jingsngew ba shi met jong u, namarkata, ong u H. Elias haba u stad jingthung u shim ia u syntiew u khot ia u u Begonia katba u myllung pat haba u batai ia u kum u *tiewdohmaw laiphew na ar jingmut* u ai lut ia la ka jingsngew bad jingpyrkhat ba shi met jong u ha uta u syntiew bad ha uta uba u phalang kum u syntiew. Dei ia kum kane ba ngi sa ong ba u myllung u sdang na kaba u Stad jingthung u ieh.

Kawei pat ka jingpyrshang jubab u H. Elias ia ka jingkylli kaei ka poetri ka long na ka liang ka kamram. Kata ka jubab ka paw lyngba kine ki kyntien harum.

Ka poetri ym tang ba ka wad, hynrei kapypaw shynna
bad kane ka long ka kamram jong ka (p. 5).

Ngi la pynkynmaw ia lade ha ki bynta ba sha khmat ba ka jingshisha ha ka poetri ka dei "ita i matiõng iba shoh mynsiem, i baitynnatt i bamaian bad iba pynsngewbha ___". Kaei kaba ka poetri ka leh ka long ban wad ia iba kum ita i matiõng, bad ynda ka la ioh, ka pynpaw shynna ia kata sha ngi. Ka poetri ka wad ia ita i matiõng na ki syrtap jingiadei jong ka jingim briew ha ka liang u briew para briew, u briew bad ka mariang ne u briew bad ka jingim ba kynja mynsiem, kata, u briew bad u Blei ne ki blei jong u. Ka poetri kam lah ban kiar na kaba pynpaw shynna ia kine kiei kiei namar ba kane hi ka long ka jinglong tynrai jong ka. Lada ka thymmei jong ka poetri ka dei ka jingshisha bad jingitynnatt kan ym lah long ba ka poetri kan nym wad ia kine na ka jingim bad pynpaw ruh ia ki.

Ka jingkylli mynta ka mih: hato balei ba da donkam ia ka poetri ban pynpaw ia kine kiei kiei. Ha kiwei pat ki kyntien ngi lah ban ong balei ba la dei ban ai ia kane ka kamram sha ka poetri. U H. Elias u batai shai ia kane da kaba ong ba ka longbriew manbriew ha ka pyrthei ka long kaba

set kyllut eh dohnud kumno re ba wat haba ngi don ki khmat ngim iohi bad ki shkor ruh ngim iohsngew, wat ka dohnud ka rben ka myllen kat haduh ban ym kyndeh lynda don da kawei pat ka bor ban pynleh kumta. Kaei kaba ka poitri ka leh haba la ai ha ka ia ka kamram ban pynpaw ia ka jingshisha bad jingitynnat ka long ba ka pynkhih bad pynkhiie im pat ia ka mut ka pyrkhath ki brieve bad ka pynlah ia ki ban iohi/iohsngew bad kyndeh ka dohnud haba la pynieng ha khmat jong ki ia kata kaba shisha bad itynnat. Ha kaba leh kumne, u myllung lyngba ka poitri jong u u pyndep ia kine ki kamaram, harum.

la kaba dum u pynshai, ia kaba la klet u pynkynmaw, ia kaba la blad u pynbang bad ia kaba la rim bad thynrim u pynthymmai pat. Ka sympaiñ ne pasoh ka kylla sengkhan bad ka sengkhan ka kylla sympaiñ. (p.8)

Da kaba pyndep ia kane ka kamram, ka poitri ka kyntiew, ka pynsan pynrangbah bad ka hikai ia ngi ban ngam jylliew ha ka pyrkhath pyrdaiñ, ban bishar bniah ia ka jingim bad ban pyniar ia la ka bor mut bor pyrkhath.

Kawei pat ka jubab halor ka jingkylli kaei ka poitri ka paw ha ka bynta kaba u H. Elias u kren ia ka poitri na ka liang ka dur ka dar jong ka. Ki jingpyrkhath, ki jingsngew kiba ngam jylliew ha ka dohnud bad kiba pynkyndit mynsiem ki dei ka mynsiem jong ka poitri, hynrei ka met jong ka ka long ki kyntien ba la buh beit buh ryntih kat kum ka jingthew ban pynpaw ia ka tara bad khamtam eh ia ka khriang. Baroh ar ka mynsiem bad ka met ki long kiba donkam. U H. Elias namarkata u ong

Ka met, khlem ka mynsiem, ka long tang ka metiap, bad ka mynsiem khlem ka met, kam long brieve, kam lah ban sah ha kane ka pyrthei. (p. 8)

Ka poitri ka don ka dur ne ka met kaba kyrpang bad kata ka jinglong kyrpang jong ka ka shong eh ha ka jingthew. U H. Elias um hun ban kdew tang ia kaba ka jingthew ia ki kyntien kiba kiew ba hiar ka long ka bynta ba shabar jong ka poitri, hynrei u da iai ban ba ka jingthew ka long kaba donkam haduh katta katta. Ka jingsngewtynnat kan long ar ban lai ban ha u nongsngap kat haduh ba un ym lah khlem kyndeh ka mynsiem lada ia kata ka jingsngewtynnat la pynpaw lyngba ka jingthew. Ka jingthew ha u H. Elias kam long tang ka jingdeng jingsien ba habar jong ka poitri hynrei ka don ka bor ban pynkhih bad ban pynkie ia ka dohnud. Kaba wanrah ia ka lier jong ka poitri ka dei shisha ka jingthew.

Ka jingthew ka long ia ki kyntien kiba hiar ba kiew, kata kiba ngi kynnoh jem bad kynnoh eh. Kine ki wanrah lang ia ka khriang, kata ka jingtuid hin lhyin jong ki kyntien ban pynmih ia ka sur kaba shoh jingmut

bad kaba sngewtynnat ha ka shkor. U H. Elias u kren khluh mynsiem bha shaphang ka khriang da kaba ong ba ka khriang ka don ka bor ban pynpeitmat ia ki khmat ba la ring samthiah. Kane ka long kaba shisha, hynrei ban ong pat ba ka khriang ka pynkhlaifñ pat ia ki khohsiew ba la sator ka long tang ka kren pnah. Ka khriang ka long kaba donkam ym tang ha ka poitri, hynrei wat ha ka prose hi. Dei na kane ka daw ba u H. Elias u sa ong ba ka jingpnah ktien jong u Demosthenes bad Cicero lane ki jingrwai u Mozart bad Manik Raitong kin ym long ei ei lada khlem ka khriang.

Ha ka jingiadei bad ka dur ka dar ka poitri kaba sngewtynnat eh ba u H. Elias u la leh ka long ba u la pynwan sha ka Khasi ia ki bynta kiba ia dei bad ka jingthew ia ki kyntien ha ka poitri. Na ka liang jong ngi kum ki nongpule bad longdien kan bha lada ngi pdiang bad pyndonkam ruh ia ki. Kane ym tang ba kan pynsngew Khasi ia ka jingpule hynrei kan pynriewspah ruh ia ka ktien. U H.W. Sten um pdiang ia ka *kuj* kum ka jingpynwan ia ka blank verse; um pdiang ruh ia ka *Lapalang* kum ka jingpynwan ia ka elegy. Haba peit bniah i kumba u H. Elias um shym pynlong Lapalang ia ka Bynñiaw; ka *Lapalang* i kumba ka thew beit beit tang ia ka khoros na kaba u H. Elias u ong 'halai halai' ki sa mih kiwei pat ki jait poitri kawei na kiba ka long ka Bynñiaw.

U H. Elias u phiah ia ka poitri ha ki ar jait: ka skit symphiang bad ka skit lympiar. Hapoh ka skit symphiang don ka duitara, ka kyud, ka lympiar don ka skam bad ka sawangka. Hapoh ka skam don ka kyrklia bad ka ksanthma bad hapoh ka sawangka don ka shemlanot, ka biria bad ka pyngshara. Lada ngi peit bniah ia kine baroh ki jait poitri naduh ka duitara haduh ka ksanthma ngin iohi ba ki long kiba la thoh ha ka dur ki dkhot. U H. Elias u thoh ba ka sawangka ruh ka dei ka rukom poitri. Kane ka mih na kaba ia ka sawangka la ju thoh ha ka dur ki dkhot.

Haba bishar bniah ia baroh ki jingbatai kiba dei shaphang ka poitri naduh ka duitara haduh ka pyngshara, ngi iohi ba u H. Elias u la batai ia ki na ka liang kaba ki long ha ka litereshor English kaba ka tynrai jong ka ka long ha ki Greek. Kaba sngewtynnat shaphang u H. Elias bad kaba long ruh ka jingnoh synñiang kaba donkam ka long ba u H. Elias um shym la sahkut tang hangta, hynrei ba u la lah ruh ban ai ka jingbishar bniah halor ka poitri Khasi ha shuwa ka thoh ka tar. U la leh ia kane da kaba peit bniah ia ki phawar Khasi kiba u H. Elias hi u ong ki long ki bym pat ju iohsngew ha kiwei kiwei pat ki jaitbynriew. Nga ngeit ba u H. Elias u mut ban ong ba ki phawar Khasi ki long kiba da pher, da kyrpang eh na kiwei pat ki phawar jong kiwei kiwei pat ki jaitbynriew. Ka dur ka dar jong ki phawar Khasi ka long borabor ha ki synrop, bad ki synrop ki lah ban long wat hapoh ki khup hi. Kane ka mut ba ki phawar kiba kum kane

harum ki don ki synrop ha man la ki khup, kata ki khup kiba ha ka laiñ kaba nyngkong ki don lane long synrop bad ki khup ha ka laiñ kaba ar. Kane ka mut shuh shuh ba ki khup 1, 2, 3, 4 ha ka laiñ kaba nyngkong ki long shi synrop bad ki khup 1, 2, 3, 4 ha ka laiñ kaba ar.

Ka phreit u kyndok, ka phireit ia ka lyngkhot

Ka ban leit ha ka hok, ka ban leit ha ka sot. (p. 36)

Kawei pat ka jinglap u H. Elias ka long ba ha ki phawar Khasi ha ka laiñ kaba nyngkong jong ka synrop, u nongphawar u shim ki ktien bad ki kyrteng kat kiba u mon, naduh u bried haduh u khñiang naduh ki dieng ki siej, ki syntiew ki skud haduh ki lum ki them, ki um ki wah, bad ha kine, ha ka laiñ kaba ar u pyndait ia ka jingthmu ki ktien kiba beit bad shoh jingmut. Kane ka mut ba ka jingmut kaba shisha jong ki phawar Khasi ka shong ha ka laiñ kaba ar jong ka synrop. Hynrei u H. Elias u kdew pat ba ha ki phawar ioh mrad haba ka jingleit beh mrad ka long da ka shnong, ka jingphawar ka pher namar hangne u nongphawar um seng-phawar da ki kyntien bym don jingmut ha kiba un pyniadei ia ka jingthmu kaba u kwah ban pynpaw, hynrei man ka laiñ ka don ki ktien bad ki jingmut kiba shai. Peit ia "Ka Phawar Ioh Khiat" ha *Ka Hamsaia Ki Por* (p. 49ff). Hangto ngi iohi ba ka rukom ka long ha ka rukom tikir ha kaba ka don ka jingiaphawar kylliang hapdeng u nongphawar bad uwei pat uba ieng na ka bynta ka khiat.

Ka jingkylli kaba mih mynta ka long kumno shaphang kito ki phawar ha kiba ka bynta ba nyngkong jong ka synrop ka long khlem jingmut, hato kito ki kyntien kiba don hangto ki long tang namar ban wanrah ha ka synrop ia ka jingiahap ki sur sawa. Kito ki ban dang wad jingtip kaba bniah halor ki phawar Khasi kin dang donkam ban jabab ia kine ki jingkylli ruh.

U H. Elias kum u riew-bishar bniah u lap ba ki phawar Khasi ki long sawkhup jiamdien bad saw khup sohtyngkdom, hynrei ka long ruh kaba shisha ba ki jingthew ki ia khleh katta katta bad ym lah ban kren da kaba skhem ba ki phawar Khasi ki bud beit tang ia kane ne kawei ka jingthew. U H. Elias u bishar bniah ia kane bad u lap ba dei tang ka "por bad jinghap jong ka shnok" kiba pynithuh ia ka jingthew khup ha ki phawar Khasi. Ka kyntien "por" hangne ka thew ia ka jingstet ka por kaba shim haba kynnoh na kawei ka kyntien sha kawei pat.

Kawei pat ka dur jong ki phawar Khasi ka long ba kham bunsien kim don tara ha kaba kut jong ka laiñ, hynrei kata pat kam mut ba ki phawar Khasi ki long khlem tara. Ka jingshisha ka long ba teng teng ngi lap ba ka tara ka don ym tang haba kut ki synrop hynrei wat hapdeng bad hapoh ki laiñ hi.

Ka Bor Ka Poitri

Ha ka jingiadei bad kane ka ese "Shaphang Ka Poetri", ngi iohi ba u H. Elias u wan rah shibun ka jingsngew ba shimet jong u halor ka poitri kumta ba haba u kren shaphang ka bor jong ka um kren ia ka tang kum ka bor, hynrei kum ka "bor Ramhah." Lada yn bishar ia u H. Elias na kane ka liang ngi lah ban kdew shibun ki kyntien bad synrop kyntien kiba kdew ba une u nongthoh u thoh ia kane ka ese da ka jingsngew shit rhem ka mynsiem. Kane baroh ka long namar ka jingshisha ba u H. Elias hi u dei u myllung bad kum u myllung um lah khlem da kdew khluh mynsiem kumne shaphang ka bor ka poitri.

Dei tang ka bor Ramhah jong ka Poitri kaba lah ban pynkhih jingmut ia ngi ba ngin peiphang ha ka jingsngewthuh bad ka jingiadei jong ngi bad kiwei pat kiei kiei (p.6).

Lada ngin pule bniah ia ka ese ngin shem ba u H. Elias u batai ia kane ka jingpynkhih jingmut ha kiwei kiwei pat ki kyntien ruh e.g., *ka jingpynkyndeh*, *ka jingpynkyndit*, *ka jingpynsmiej*, *ka jingpynkie bad ka jingpynlamher ia ka dohnud*. Kine baroh ki kdew shai ia ka nongrim ba ka bor jong ka poitri ka shong ha ka bor ban ktah ia ki jingsngew ba jem jong ka dohnud bried. Ka poitri ka don ka jingiadei kaba jan bad ka dohnud. Ka krih na ka dohnud u myllung sha ka dohnud ki nongpule. Dei namar kane u H. Elias u thoh

...ka dohnud ka padiah ia u 'saisyang ka poetri, bad ka poetri ka padiah ia u 'saijem ka dohnud; bad haba kine baroh ar ki iakynduh, ka mih ym tang ka sur-syang ne sur-jem ba sngewtynnat, hynrei ka jingiasohlang jong ki sur ba shoh mynsiem, kiba pynlamher ia ka dohnud u bried (p.7)

Ka bor jong ka poitri ka paw ym tang ha kaba ka pynkyndeh ia ka dohnud kumba la kdew haneng, hynrei ha kaba ka plie ia ki khuiñ bad ki synrang jong ka dohnud. Ki jingsngew ba rieh bad ki jingpuson ba jylliew ia kiba ym lah ban pynpaw hawei lah ban pynpaw lyngba ka poitri. Ka dohnud ka dei ka thwei ba jylliew jong ki jingsngew. Ban pynpaw shabar ia kita kiba rieh hangta kam long kaba suk, hynrei ong u H. Elias

Ka bor ka poetri; ka pynpaw wat ia ki jingsngew ba buhrieh jong ngi (p. 7)

Kiba bun ki bried ki iaied kum kiba byrie ki bym lah satia ban iohi ia ka jingitynnat kaba don ha ka mariang; ki iaied ruh la kum kiba set kyllut ki

bym don bor ban iohsngew ia ki sur sngewthiang ba don ha ka. Ha kiba kum kine ki brierw ka bor ka poitri ka paw da kaba ka plie ia ki khmat ba byrie bad ki shkor ba set kyllut jong ki ban iohi iohsngew bad sngewthuh ia ki khuiñ kiba don ha ki thiar jong ka mariang.

Ka bor jong ka poitri kam long khlem ka kamram. UH. Elias u kdew ba ka poitri ka kyntiew, ka pynsan pynrangbah, ka hikai ia ngi ban ngam jylliew ha ka pyrkhath pyrdaiñ, wat ban bishar bniah ia ka jingim, ka pyniar ia ka bor pyrkhath bad ka plie ia ki khmat jong ngi met bad mynsiem.

Ka bor jong ka poitri kam shong tang ha ka jingpyrkhat ne jingsngew ba don hangta hynrei ka shong ruh ha ka dur kaba ka paw. Kane ka rukom pyrkhath ka mih na kaba u nongthoh H. Elias u ngeit ba ka jingthew kum ka met jong ka poitri ka don ka bynta kaba khraw ha kaba pynlong ia ka jingpuson ka jingpuson kaba dap da ki jingsngew. Kane ka mut ba lada ka jingsngew ka long kaba khia thew, ia kata ka jinglong khia thew yn nang kham pynngam jylliew shuh shuh lada ka jingthew kan long da ka jiamdien. Lada jia pat ba u nongthoh u pynsngew ia kaba khia thew lyngba ka jingthew kaba stet kum ka jiamphang, kata kaba khia thew na ka liang ka jingsngew kan long ia kaba la pynkhongpong noh. Dei na kane ka daw ba u H. Elias u sa kren shai kdar ba ka ding jong ka poitri ka thaba khlek ynda, haba kine ar, kata ka jingsngew bad ka jingthew ki iasoh tylli bha.

Ka Poitri Bad U Khasi Hyndai

UH. Elias u la pynpaw ia ka jingkhraw ka bor iohi ka bor sngewthuh ka bor bishar haba u la batai kaei ka poitri, hangno ka thymmei jong ka bad kaei ka bor jong ka. Hynrei ka jingkhraw jong u ka la nang kham paw ynda haba u la batai ia ka dur jong ka poitri Khasi. Kaba batai ia ka poitri kat kum ka dustur ka litereshor English ka long kawei, hynrei kaba batai ia ka dur bad jait jong ki phawar Khasi ka long kawei pat. Kaba pynwan sha ka Khasi ia ki bynta ka litereshor English ryngkat bad kiei kiei kiba u la kren shaphang ka phawar Khasi ka pynioh ha ngi ia ki dustur bad kyrteng kiba ia dei bad ka thoh poitri. Ki dustur bad kyrteng kiba ngi iohi ha kine saw tylli ki ese jong u ki dawa na ngi ki nongpule ban rah ia ka kyrdan u H. Elias kum uwei na kiba ka jingnoh synñiang sha ka thiar ka jingtip bad jingsngew ia ka poitri ka long kaba ka snah shisha.

Nalor kaba kdew ia kito ki bynta ka poitri kumba la kdew sha khmat, u H. Elias u la leh bha shibun haba u la pyni ruh ia ka jaka ba ka poitri ka bat ha ka jingim u khun Khasi Khara hyndai. Ka poitri lane phawar, ong u H. Elias, ka long “ka matiõng jong u Khasi”. Ka kyntien “matiõng” hangne ka long ka metaphor ban kdew ia ka jingshisha ba u khun Khasi u peit bad sngewthuh ia lade bad ia ka pyrthei mariang shityllup bad pynpaw ia

kata ka jingsngewthuh lyngba ki kyntien bad ki phawar ba bun jait bun skit. Kane ka mut shuh shuh ba lada ka dei ia ngi ban wad la ka poitri ka don ne em ha ka jingim u khun Khasi hyndai ka dei ia ngi ban wad ha ki kyrteng jong ki syntiew ki skud, ki lum ki wah, ne ha ki kyrteng sin kiba batai ia ka jinglong jong ki brierw ha ki syrtap jinglong bad jingjadei ba bun jait. Shim ia u *tiew dohmaw lai phew na ar jingmut* ne ia u *lum Kyllai Lyngsyun* ne ia u *diengbyllan* - hato kine ki kyrteng kim long ka poitri kaba buhrieh ia ki khuiñ pyrkhath kiba don ha lyndet jong kaba ki paw?

Ym tang ki kyrteng kiba u ai ia ka mariang sawdong jong u kiba long ka poitri, hynrei ka jingitynnat ka mariang kaba ker sawdong ia u ka long ha ka hi ka poitri. Kaba u khun Khasi hyndai u pyniaid bad batai ia ka jingim kat kum ki aiñ ka mariang ka long ha u H. Elias, ka poitri jong ka jingitynnat bad jingshisha ka poitri jong ka Aiñ Blei.

U khun Khasi u phawar ha ka kmen ka sngewbha, ka iap, ka im, haba u pyndep ia ka niam ki rukom baroh naduh dang kha bloit haduh ban da iap da sep ruh. Kumta lyngba kine ki phawar, ngi lah ban ong kumba ong u H. Elias hi ba ia u khun Khasi la “ker tawiar ka poitri”. Ka ri Khasi, namarkata, ka dei ka ri jong ka poitri. Ki riw saidthma saidktien ha ki dorbar jong ki laiphew shnong, ki bym nang ka thoh ka pule, hynrei ki sei ki nia ki jutang ban ia korbar ia ka kam shnong, ban saiñ hima ha ki ktien ba khia thew ba donakor, haba ki sneng ki kraw ia ki khun ki pyrta ha iing ha sem da ki ktien jali jaum - ka jingkylli kaba mih ka long nangno ki ioh ia kine ki kyntien. Hato kam dei namar ba ha ki don ei ei kaba bha bad itynnat kaba kyndeh? Ka Umiam kan ym kyrhuh lada ym shym don umsaw kumta ruh u khun Khasi un ym lah ban sei ki phawar ki pharshi bad ki ktien bang ktien thiãng lada ym shym don ka bor aiu re kaba pynkhih ia ki. Kane ka bor aiu-re ka dei, ha ka jingsngew u H. Elias, ka poitri - ka jingshisha bad jingitynnat.

4.9 U PRIMROSE G. GATPHOH

U Primrose Gatphoh u la pynpaw ba u long u literary theorist kata, uba la buh ki nongrim poitri lyngba ka ese “Balei Ngi Dei Ban Pule Poetry” (Ki Umjer Ksiar, 1941). Kane ka ese ka la sei ym tang ia ka jubab ba dei biãng ia ka jingkylli: *balei ngi dei ban pule poitri*, hynrei ia ki nongrim poitri kiba long ka jubab sa ia ka jingkylli: *Kaei ka poitri?* Mynta ngin ia peit kiei kita ki nongrim poitri kiba la mih na ka jubab ba u Primrose Gatphoh u la ai ia ka jingkylli: *Balei Ngi Dei Ban Pule Poetry?*

Ka Long Tynrai Ha u Brierw Ban Ieit Ia Ka Poitri

Kat kum u Primrose Gatphoh, ban pule poitri ka long tynrai ha u brierw kumjuh kumba ka long tynrai ha ki sim ban rwai. Hynrei ba u iohi

ba don ruh ki bym pat pule poitri, u pynkylla noh khyndiat da kaba hiar na kaba kynthup kyllum ia baroh ki brierw sha kaba kdew kyrpang tang ia kito ki brierw kiba bang ban rwai bad put-tem bad ong ba kiba kum kita ki brierw ki dei ban brai bad bang ban pule poitri. Kane ka jinglong tynrai ka don ha ka jinglong sngur bad shi sur ha ka por ba u brierw u dang khyannah, haba ia ka jingmut jingpyrkhat jong u ym pat shym pynrben eh da ki jingkwah bad jingklusai ba bun jait jong ka jingim. Ha kane ka por ka jingieit ia ka poitri ka shu kyrsoi hi napoh bad ka phaloh na ka jinglong tynrai jong ngi hi. Kumba ka long tynrai ia ka dohnud ban kyndeh ha khmat ki sur ba thiang, ka jingiewbih ki syntiew bad ki rong ba itynnai jong ka jingmih ne jingsep ka Sngi kumta ruh ka long tynrai ha ka dohnud jong ki brierw ha ka por ba dang khyannah ban ieit ia ka poitri. Kane kaba long tynrai ka lah ban duh noh lada ym da saiñ biang pa biang da kaba pynmlien ban pule ia ki jingthoh jong ki myllung kiba stad. Ha "Ka Kyntien Lamphrang" ha *U Nongrep* (1963) u P.G. Gatphoh u ong ba dei ban pynmlien ha ka jingpule poitri naduh na ki klas rit. U thoh kumne harum shaphang kane.

Dei naduh kane ka Klas ba ki khyannah ki la dei ban pule bad spel Poetry Rit. Ki Khasi NURSERY RHYMES BAD KI POETRY RIT la thoh khnang bad kyrpang na ka bynta ki Primary School ha kane ka Ri Khasi bad Jaiñtia ka bor kynmaw ki khyannah ha kane ka por ka dang lung, bad kumta dei ban kilan bha bad ialam bha ia ki naduh ba sdang. Namar ka bor kynmaw kaba bha ka long ka bor bah bor san ha ki sngi kiba bud ka jingim jong ki baroh shirta ryenieng. Kumta ngim dei ban iehnoh shrah ia ka bor jabieng jong ki khlem da shyrti bad pynpliah bha ia ka .

(U Nongrep, 1963)

U Primrose Gatphoh u ngeit ba lada la pynmlien ia ki khyannah ha kaba pule poitri (bad kiwei pat ki kot ruh), bad ynda ki la kjit ia ki jingmut na kita ki jingpule kin sa long kum u kynphad ba la wieh um bha kiba iehnoh la ka dak kat shano shano ma ba ki don.

Haba ki brierw ki pynsan ia kane ka jinglong tynrai ki ioh ia ka jingsngewbha kaba donkam ha ka jingim, katba kito kiba leh bym suidniew ia ka ki duh ym tang ia ka jingsngewbha hynrei ki syntuid dien trai sha ka jingklet bad jingbieit. Baroh ki jingtip ba ki la lum kan shu jah rngai bad kylla mulot. Ngi kylli mynta kumno ka poitri ka pynsngewbha? Ka jingpynsngewbha ka poitri ia uba pule ka long ba ha kaba u pule u pynhun ia kata ka jingkwah kaba la long tynrai lypa ha u. Ban pyndonkam biang ia ka jingpynsyriem ba une hi u nongthoh u la ai, ngi dei ban ong ba

kumba ka jinglah ki sim ban rwai ka pynsngewbha ia ki, kumta ruh ka jingpule poitri ka pynsngewbha ia u nongpule ia ka. Ha kaba kut, ngi dei ban ong ba u Primrose Gatphoh u ngeit ba ka jingsngewbha ba u nongpule poitri u ioh ka long ba mynta u la lah ban leh ia kata kaba long ka jingthrang ka dohnud jong u. Na kaba une u nongthoh u kren shaphang ka jingduhnong jong ki bym pule poitri, ngi lah ban ring nia shuh shuh ba ka jingsngewbha kaba ka poitri ka ai ka long ba ka pynstad ia ki nongpule ia ka. Ka jingstad kam pynsah hajuh ia u brierw hynrei ka pynkylla, pyniar, pynjylliew ia ka mut ka pyrkhat kat haduh ban pynlong ia ki ki nongyashimbynta ha ka temple ka Jingstad kiba rah ha la ki kti ia ki song jinganguh ia u Blei Trai Kynrad Nongbuh Nongsei ia ka longrynieng bad u Blei Nongpyniaid ia ka Pyrthei Mariang. (Lamphrang: *Ki Umjer Ksiar*)

Ka Poitri Kam Dei Tang Ka Hapkyntien

Ka poitri kam dei tang ka jingpyniahap ia ki kyntien ne kynnoh ha kaba kut ki laiñ. La ka long kaba shisha ba ka poitri ka long ha kawei ka liang ka jingiashoh tar ki ktien na ka liang ka hapkyntien, bad ka shnok bad jamkjat kiba pynlong ia ka khriang pynban ka poitri kam kut tang ha kine. Kine, kumba ong u F.M. Pugh ki long tang ka shynrong ba paw shabar, bad ka long kaba bieit ban pyrkhat ba uta uba la nang ban pyniahap kyntien u la nang ban thoh poitri. Kat kum u Primrose Gatphoh ki nongthoh poitri kiba stad, kata kiba la ngam kham jylliew ban ia kata kaba paw shabar, ki long tang khyndiat eh, hynrei dei kine kiba tang khyndiat eh kiba thoh ia ki poitri kiba 'bha' na kiba u nongpule u lah ban lum bad kynshew sha lade ki jingmyntoi ba ia dei bad ka jingnang jingstad kumba la kdew haneng.

Ka Poitri Ka Dei Ka Sur Jingrwai Ka Mariang

Kham palat ban ia ka jingiashoh tar ki ktien ka poitri ka dei ka sur jingrwai ka mariang baroh kawei. Ka mut aiñ kane? Nyngkong ngin peit kaei ka mariang, hadien ngin wad sa ia ka sur jingrwai jong ka.

Ka mariang ha u Primrose Gathphoh ka dei ka jingpynlong ba phylla jong u Blei Bymjukut. Ha kane ka jingpynlong ba khraw bad ba maian ki don ka jingiphieng bad jingitynnat ba shirukom. Ka jingmih bad jingsep ka Sngi, ka jinglung bad jingngen u Bnai, ka jinglong kyrpang ki aiom kum ka jingkhie lung u phlang u kynbat ha ka Pyrem, ka jingkhriat bad jingdkhaw ki sla dieng ha ka Tlang ki long tang khyndiat ki nuksa jong ka jingryntih ha ka mariang. Kane ka jingryntih kaba ngi iohi tyngkreiñ ka sakhai shai kdar ba ki lynti ba ka mariang ka iaid ka long kat kum ki aiñ ba u Blei hi u la mang la thew lypa. Kine ki aiñ bad ka mariang hi ki long ha ki hi ka sur jingrwai, hynrei ha kito kiba ia kyrshut borabor bad ki ki long

ka skul bah. Kiei kiei kiba ha ka kum ki khlaw ki btap, ki hali hator, ki bri ki bsah, ki shrieh ki tngaw, ki thlen ki rakot, ki sim ki doh, ki wah bad ki kshaid, ki them bad ki lum ki hikai ia kito ki riewshah hikai da ka jait jinghikai kaba 'tynghe' ong u Primrose Gatphoh, kata ki hikai da ka jingshisha ka mariang. Kaei kane ka jingshisha jong ka mariang? Ngi lah ban ong ba kane ka jingshisha ka long ba ha ka jingim kaba man la ka sngi ngi shem ym tang ia kaba itynnat ba phuh ba phieng ba syaid kum ha ka sngi Pyrem, ym tang ia ka jingkmn ba la kha khun kynthei ne shynrang ha ka iing hynrei ba kajuh ka iing haba dei ba dei ka hap ban mad ia kaba kthang, kaba daitthah sam ha ka dohnud kum ka jingpang, jingduk, jingkyrduh bad wat ia ka jingiap. Kaba phylla, haba duriap shaphang kine, ka long ba kine baroh ki long bad ki jia ha ka rukom kaba ryntih. La kaba pang, duk bad iap ka long kaba eh bad shitom sat ban pdiang kum kaba itynnat, hynrei haba peit ia ki na ka liang ka jingryntih ha ka jingpynlong, ngim lah khlem kubur ba ki long kiba itynnat. Ban peit lyngba ia ka jingiap kumta ban iohi ia kaba itynnat ha ka, ka lah ban long tang haba ki briew ki la shah hikai bha ha ka mariang, ki la iaw bad rangbah ka jingmut jingpyrkhat bad ki la lah "ban kjit ia ki umbuiñ ksiar umbuiñ rupa ka mariang" khlem sakyiah. Kum kine ki briew ki lah ban rwai ki jingrwai kiba ha ka nongrim ka jingshisha. Ki jingkluslai, jingsngewsih, jingkyrmen bad jingkmn kiba ngi iohi man la ka sngi ki long ka jingshisha ka mariang, bad haba ki myllung ki rwai shaphang kine ha ki sur ba myllung jong ki, kita ki jingrwai jong ki ki long ka sur jingrwai ka mariang.

Ka mariang ym tang ba ka long ka skul bah, hynrei ka long ruh ka Temple ka Jingstad. U Primrose Gatphoh u ong kane ka temple jingstad ka plie ryngang miet la bad sngi ia la ki jingkhang bad khyrdop sha kito kiba mon ban rung shapoh jong ka. Ynda ki la rung hangta bad ynda ki la kjit na ki umbuiñ ksiar umbuiñ rupa ka mariang hangta te kin sa nang ban rwai naduh la ka mynsiem ia ki jingrwai ieit ri ba myllung kumba une hi u nongthoh u la rwai ha "Ka Meirilung" (*Sawdong Ka Lyngwiar Dpei, 1933*). Ka jingieit ri bad baroh ki jingrwai ieit ri ki long borabor u soh ih soh hula ba ka jingiakyrshtu bad ka mariang ka pynmih. Uno uno u briew u bym ieit ia ka mariang ha ki sawdong sawkun ba u shong, u im, u khiih, um lah da lei lei ruh ban ieit ia la ka ri. Ka jingbishar thuh ia ka mariang bad ki jingrwai shaphang jong ka la ha ki rong ka step, ka sngi ne ka premmiet ne ha kaba khot ba wer sha ka ban ia ieng ryntih ban iada ia la ka ri kumba u Primrose Gatphoh hi u la leh ha ka "Samla Ka Ri" (*Ki Khanatang bad u Sier Lapalang, 1937*) ki long ki jingrwai ba la mih na ka jingpyrsad mynsiem ka mariang. Dei na kane ka daw ba u Primrose Gatphoh u ong ba ka poitri ka dei ka sur jingrwai jong ka mariang. Kane ka jingong ka pynsngewthuh shai ha ngi ki nongpule ba ka thymmei jong ka poitri ka

dei ka mariang. Namar ba une u rangbah u la pynmih kum ia kane ka nongrim poitri, ka long kaba shongnia ban ong ba ma u hi dei ym tang u myllung ka mariang hynrei ruh u nongsei nongrim litereshor.

Ka Poitri Ka Kham Khraw Ban Ia Ka Jingring Bad Airong Dur (Painting)

Don bun ki lad kiba ki briew ki pyndonkam ban pynpaw ia ka jingitynnat ka mariang. Don kiba shim da ki mar rew kum u maw ne ka dieng bad oh dur ia ki, kiwei pat ki shim da ka dewbyrtha ban pynwan da ki kti ia kiei kiei kiba ki sngewshoh ha lade; don pat kito kiba pynpaw ia ka mariang lyngba u brut, ki rong bad canvas katba kiwei pat lyngba ka poitri ki buh ia ka jingitynnat bad jingryntih ka mariang ha ki kyntien kiba kysai kiba ki la da thew da woh shuwa ba kin leh kumta. Haba peit bniah ia kine ki rukom pynpaw ia ka dur bad jingshisha ka mariang ngi iohi ba ka don tang kawei ka jingiapher hapdeng jong ki bad kata ka long tang na ki tiar trei kiba ki pyndonkam. Ka jingiapher hapdeng jong ki ka long kaba rit, bad dei na kane ka daw ba ki nongthoh naduh hyndai hi ki buh kyrdan ia kine baroh hajuh. Hynrei u Primrose Gatphoh u la nud ban pyrshah ia kane ka rukom. Ha u, ka poitri ka kham bha ban ia baroh kitei kiwei pat ki rukom. Um shym pynlut por ban kren shaphang jong ki namar ba u skhem jingmut triang ba ka poitri ka long halor ia kitei. U kubur ba ki kjat sngi ba la suit rong ksiar da u nongringdur uba stad ki long kiba itynnat hynrei ka jingrwai u myllung shaphang ki kjat sngi ne ka por sep sngi ka kham kordor bun shah ban ia ka dur ba la suit da ki rong ba la jiar bha. Ka bor jong ka poitri ka shong (i) ha ki 'kyntien kuboit' ba u myllung u pyndonkam bad (ii) ha kaba ki nongpule ki kham kynmaw ia ki kyntien ha ka poitri ban ia kaba ki kynmaw ia ki ha ka dur lehse wat la ki la peit shiin katno katno ruh. Ha ka dur, ki briew ki pyndonkam tang ia ki khmat, bad ki long tang ki nongpeit, hynrei ha ka poitri, ki khmat bad ki shkor ruh ki ia trei kam lang, bad ki nongpule ki long ki nongpeit bad nongsngap ia ka sur ha ka poitri, kata wat haba ym shym pule jam ia ka. Ka bor kynmaw bad ki kyntien ha ka poitri ki trei kum ka bor jadu ban pynkhih, pynkyndeh bad pynim pat ia ka jingsngew kaba ki nongpule ki la mad ha ka por kaba ki pule nyngkong ia kata ka poitri. Dei na kane ka daw ba u Primrose Gatphoh u khot ia ki kyntien ba u myllung u pyndonkam ki kyntien kuboit. Ka jingpynkhih bad jingpyndeh ka iai wan, bad kan iai khiih ha ka shadem ki nongpule man ba ki kynmaw ia kita ki kyntien kuboit u myllung. Dei ia kane ka jingiai thymmai ka bor jong ka poitri bad ka jingsngewbha ba mih nangta ba u Primrose Gatphoh u ong ki bym pule poitri ki duh.

Ka Jaka Ki Myllung

Ki myllung kim dei ki riewmadan. Ki dei ki riewkhrav kiba bad ka jabieng kaba kynjang kum ki lum Mangkashang. Ki long kum ki symper kiba ioh nyngkong briew ia ki jingshat sngi ka phyrngap. Kine ki riewkhrav jabieng ki don ka bor ban ngam jylliew sha ki jingshisha jong ka mariang, bad nangta ruh ban ioh jingshai bad jingshemphang bad jingrhem mynsiem ia kaba ki ia ai bynta lem ha ki nongpule lyngba ka poitri jong ki. Ha kaba ki leh kumta, ki myllung ki ia ai kyliang ia la ki khmat ha ngi ba ngin ioh ia peit lem ia kita ki kjat sngi ba la shat ha ki; ki ia ai kyliang ruh ia ka dohnud jong ki ba ngin ioh ia rhem mynsiem lem da kata ka ding kaba la meh ha ka shadem jong ki.

Ki myllung ki long ki khrav mynsiem kiba ka jingkhim kam don jaka satia. Kine ki plie ia la ki jingpyrkhat ba jylliew jong ki kumta ba ngin ioh jngoh shapoh, ban iohi ban nang nangta, ban pynpynngad ia la ka mynsiem ha ki por ba ka shah tap op ha ka sngew dukha, lynga, dum bad artatien. Ki myllung ki long ki lok ym tang kiba bha hynrei kiba kynsai tam, tangba ka jinglong lok bad ki ka shong eh ha kaba ki briew kin phai ne em sha ki.

Haneng nga la kdew ia ka nongrim poitri ba ka poitri ka dei ka sur ka jingrwai ka mariang, hynrei lada ym don ki myllung ka sur jingrwai kan shu sah ka bym lah ban ioh sngew. Ki myllung ha kane ka liang ki long ka jingpyniasnoh ia ka jingshisha jingitynnat ka mariang bad ka jingim briew.

4.10 U D. NIHON SINGH WAHLANG

Shiphew snem hadien u Primrose G. Gatphoh la mih sa u D.Nihon Singh Wahlang kum uwei na ki nongnoh synñiang sha ka thiar ki nongrim ka litereshor. Kane ka jingnoh synñiang ka la long lyngba ka jingkren lyngba ka All India Radio, Shillong halor ka phang kren "Ki Nongthoh Poetri Bad Ki Kam Jongki" ha ka 18 August, 1951. (Ka jingspel dak "poetri" bad ka jingiasnoh lang ka "jongki" ka la long kat kum ka jingthoh jong une hi u rangbah). Ia kane ka jingkren la tynsat kum ka "Tien Lamphrang" ia ki poitri jong u *Ki Khasi Poems ne Ki Sur Khasi* (1954). Kane ka thup poitri ka la mih nyngkong ha ka snem 1930; ha ka snem 1954, u nongthoh u la pynlang shuh sha ka sa 17 tylli kiwei pat. U nongthoh u la leh bniah ban da kdew ha ki Sker da u dak (+) ia kine ki poim thymmai. U D.N.S. Wahlang, ngi lah ban sngewthuh um shym la lah ban pynpaw lut ia ka jingtip bad jingsngewthuh halor kane ka phang namar ka por kaba u ioh ban kren lyngba ka radio ka long kaba lyngkot eh. Pynban la ka long ka jingkren kaba lyngkot. ka la long kaba donkam khamtam ynda la bsiab ia ka kum ka Tienlamphrang kumba la kdew haneng. Kane ka la kylla long sa uwei pat u mawjam uba donkam sha ka jingnangroi ka thoh ka tar

khamtam eh ha ka liang ki nongrim ka poitri. U D.N.S.Wahlang kumba long lem kiwei ki nongthoh, lehse um shym pyrkhat ba kane kaba u la tynsat ha *Ki Sur Khasi* kan long pynban kaba ma ngi ngin ia pule bniah kumne. U F.M.Pugh uba la phuh sammut haba u pyrkhat kumno ka ktien lamphrang u S.Khongsit kan kylla long kawei kaba ma ngi ki longdien ngin ia pule bniah mynta, un phuh sammut kumjuh ban jin u dang im bad tip ba ia ka jingkren radio jong uwei pat u rangbah ruh la ia pule bniah mynta. Ngin jin da la duh ia kane ka jingnoh synñiang u D.N.S.Wahlang lynda u hi u la poi jingmut ban pynneh ia kane ha ka kot jong u. Mynta khlem da bun ktien shuh ngin peit bniah noh kiei ki mat kiba u nongkren u la pynpaw halor kane ka phang kaba donkam: "Ki nongthoh poitri bad ki kam jong ki."

Ka Kyrdan U Nongthoh Poitri

Ban plaid ia kane ka phang kren, u D.N.S.Wahlang u la sdang nyngkong eh da kaba pynieng ia u nongthoh poitri ha ka kyrdan kaba donkam ha ka imlang sahlang. Ha u, u nongthoh poitri u ia ryngkat kyrdan bad u riwsaidthma lane u nongsaiñhima bad u shipai. Um shym kdew kiei ki daw kiba la pynlong ia u ban pyniaryngkat kyrdan kumne ia kine lai. ka paw shai ba u la shu pdiang ia kane kumba ka long, bad ba u la shu sngewdei ban da buh ia u ha ka kyrdan kaba donburom namar lynda ka long kumta, ka phang kren kaba u dei ban kren: "Ki nongthoh poitri bad ki kam jong ki" kan long kaba ym da pynmyntoi eh ia kiwei ban tip, hynrei ka kyrdan ba donburom kaba ki nongthoh-poitri ki bat, kata hi ka dawa ba ki paitbah ruh ki dei ban tip kiei ki kam kiba ki leh, bad kiei ki jingbha ne jingmyntoi kiba kita ki kam ki wan rah sha ka imlang sahlang.

Uei u Nongthoh Poitri?

U D.N.S.Wahlang kum u nongthoh/nongkren uba da pynshongnia bha ia kano kano kaba u kren ne thoh um suk ban kren shaphang ki kam u nongthoh poitri khlem da pynthikna ba kita kiba sngap ia u ki tip bad sngewthuh uei u long uta u nongthoh poitri. Ban pynthikna, une u rangbah u pyrshang naduh na sdang ban jubab ia ka jingkylli uei u nongthoh poitri kumne harum.

(i) U nongthoh poitri u dei u riewarkhmat uba don ki khmat ka met bad ki khmat ka jingmut. U pyndonkam ia ki khmat met ban peit bishar ia kiei kiei kiba paw habar, hynrei da ki khmat ka jingmut u ngam jylliew bad ringdur ha lade ia kiei kiei kiba u iohi. Une u riewarkhmat, ka paw shai, um hun tang ha kaba u iohi, hynrei u ngam kham shapoh sha lyndet jong kaba kiei kiei kiba paw habar ki long. Lyngba ki khmat ka jingpyrkhat u nongthoh poitri u iohi kham palat ban ia kaba ki riewpaitbah ki lah ban

iohi. Ngi lah ban ong ba ha u nongthoh poitri ki khmat ka met bad ki khmat ka jingpyrkhat ki trei ban pyndap kawei ia kawei. Ki khmat ka met ki iohi ban pynkhih ia ki khmat ka pyrkhat pyrdaiñ, ha kajuh ka por ki khmat ka pyrkhat pyrdaiñ ki pynlong ia ki khmat ka met ban peit shin kumta ba yn lah ban iohi bha ia kiei kiei kumba ki paw shabar. Dei na kane ka daw u D.N.S.Wahlang u pyndonkam ia ki kyntien 'peit bishar' ban kdew ia ka jingshisha ba u nongthoh poitri um dei u briew uba shu kren laplah khlem da pynshongnia ia ki jingpyrkhat halor kata kaba dei kaba shisha kat kum ka jingiohi jong u. Ka dei kane ka 'peit bishar' kaba u nongthoh poitri u pyndonkam bha kaba pynlah ia u ban kren ia kiei kiei kiba don ha ki ka snap jong ka jingiadei salonsar kaba long ka daw bah jong ka jingiaineh ka dor jong ka poitri. Hynrei ka jingkylli kaba mih na kane kaba u nongthoh poitri u shanniah ha ki khmat met ban peit bishar ka long: hato um lah ban long nongthoh poitri uno uno u briew uba matlah. Imat u D.N.S.Wahlang um shym poi pyrkhat ha kane ka por ban kylli ia lade ia kane ka jingkylli. Baroh kaba u la kren shaphang u nongthoh poitri ka long ban kdew ba u u long u jait briew uba don ym tang ki khmat hynrei bad ka bor iohi ruh. U nongthoh poitri um dei kum kito kiba u Isaiah u ong phi don ki khmat hynrei phim iohi. U D.N.S.Wahlang um shym pyrkhat ei ei ia kito ki bym don khmat hynrei tang ia kiba iohi. U Sib jong u Soso Tham, u Myllung Matlah jong u D.N.S.Wahlang hi u Homer jong ki Greek, u John Milton jong ka ri Bilat, ka Fanny J. Crosby jong ka ri America ki long kito kiba ki khmat ka met kim shym trei kam, hynrei ki khmat ka jingpyrkhat ki trei kam biang biang. Ka Fanny Crosby lei lei da lade hi ka rwai

...

Gushing from the Rock of Ages
Lo, a Spring of Joy I see

Kine ki nuksa ba la kdew ki long ki jingshisha kiba pyntlot ia ka nongrim poitri u D.N.S.Wahlang ba u nongthoh poitri u dei u riwarkhmat. U William Wordsworth ia uba u D.N.S.Wahlang hi u kdew ha kane ka jingkren u ngeit ba kiei kiei kiba u nongthoh poitri u iohi ki pynkhih ia u sha ki jingpyrkhat ba jylliew ba long poitri, um shym sahkut tang hangta hynrei u ong shuh shuh ba u nongthoh poitri u pher na kiwei pat namar ba u u don ka bor bad jingstet ban pyrkhat bad sngew wat haba ym don kano kano ka jingpynkhih kaba wan nabar lyngba ki khmat.

Shuh shuh u D.N.S.Wahlang u ban ba dei da ka bor iohi da ki khmat met ba la ialam sha ka ban ioh ia u Nongthaw jong ki jingthaw bad jingpynlong baroh. Shisien peit, sngew kumba une u rangbah u pynksan ia ka nongrim ba lynda u briew u iohi, um lah ban thoh poitri, kumjuh

ruh lynda u briew u iohi ia ka jingpynlong un ym lah ban iohi ia u Nongpynlong. Hynrei haba ngi phai sha kaba u ong:

Ka jingngam jylliew ha ka jingpyrkhat ka long ka bynta
ka badonkam eh ha ka Poetri, namar dei ma-ka kaba
lah ban pynpoi sha ka jingiohi ia ka jingshisha.

ngi iohi ba u D.N.S.Wahlang u sngewthuh shai ba dei ki khmat pyrkhat kiba pynlong ia u briew ban iohi; dei kine hi ruh kiba pynlong ia u ban iohi ia u Nongthaw ha lyndet ki jingthaw, dei kine kiba pynkhih sha ka ban iohi ia ka jingshisha kaba rieh borabor ha lyndet jong ka dur kaba tang na sla. U D.N.S.Wahlang u shanniah ha ki khmat ka jingpyrkhat khamtam ban ia ki khmat ka met, hynrei namar ba ka jingkren ka long shaphang ki nongthoh poitri kiba don ki khmat, ym shaphang kiba khlem khmat, ngi iohi ba ka jingban halor ka jingpyndonkam ia ki khmat met ka long ba ka dei ban long kumta hi-ba uba don ki khmat ka jingpyrkhat u pynnep ia la ki khmat met ruh kumta ba un lah ban iohi kham bha bad kham tam ban ia kiwei pat.

U D.N.S.Wahlang u ong ba ki khmat ka jingpyrkhat ki ngam jylliew bad ringdur ha lade na kita kiei kiei kiba ki khmat ka met ki la iohi. Kane ka pynpaw ba u nongthoh poitri, haba u thoh, u pyrkhat halor kita kiba u iohi nangta u pynwandur ha lade ia kita kiei kiei kat kum ka bor pyrkhat bad bor pynwandur ba u don. Kane ka pynpaw shuh shuh ba kata kaba paw ha ka poitri kam dei kaba tang na sla jong kiei kiei hynrei ka long ka dur kaba la shoh thaw bad saiñ dur lyngba ka mut ka pyrkhat u nongthoh poitri. Ka dei kane ka jingshisha jong ka jingpynwandur thymmai kaba mih na kaba la khñiot lang ia ki bin bin ka jingiohi bad ki phngit ka jingpyrkhat kaba pynlong ia kata kaba u nongthoh poitri u thoh ka jingai burom ia u Blei, ka jingsngewtynnat, jingpynthiang bad jingkyntiew ia ka dor jong ka jingim hi. Ha kiwei pat ki kyntien, ngi lah ban pynkut nia ia kane da kaba ong ba u D.N.S.Wahlang u iohi ba ka poitri ka long poitri namar ba ki nongthoh poitri ki don ha ki ka bor iohi bad bor pyrkhat kaba khlaiñ bad jylliew, bad ba u briew ia uba ngi khot u nongthoh poitri u dei ha ka jingshisha u riwpyrkhat lane u riwarkhmat.

(ii) U nongthoh poitri u dei u riwtbodyt ha ka ktien ka thylliej. Ban pynpaw ia kita ki jingiohi ba la pynwandur bha, u nongthoh poitri u donkam ia ka atiar ban leh kumta. Ka atiar hangne ka dei ka ktien. Ki ktien kiba u thoh ki pynpaw bad kit ia ki jingmut jingsngew bad jingshem jong u. U D.N.S.Wahlang hi u ngeit ba ia ki jingsngew mynsiem baroh kiba don hapoh dei ban pynpaw ha ki kyntien kiba ia dei bha. La um shym kren shai ba ka kam u nongthoh poitri ka long ba u dei ban da jied bha ia ki kyntien ban pyndonkam, hynrei ka jingong ba dei ban pynpaw

ia ki jingsngew baroh ha ki kyntien ba iadei bha ki la biang ban kdew ha ngi ba kawei na ki kam u nongthoh poitri ka long ban it ha ban da lap ia ki kyntien kiba biang sbiak na ka bynta kata ka jingsngew mynsiem kumta ba kita ki dur kiba u la ring ha lade kiba u kwah ban pynpaw sha kiwei de ruh kin paw bha. Namarkata u nongthoh poitri u dei ban long uba tbit ha ka liang ka ktien.

Kane ka kam kaba u D.N.S.Wahlang u ai ha u nongthoh poitri ka mih na ka jingsngewthuh jong u ba ka poitri hi ka dei ka jingstad ban buh ia ki ktien ha kata ka rukom kat ban pynmih ka jingsngewdei ha ka jingpyrkhat, jingstad ban shna da ki ktien ia kaba u nongairong u leh da ka rong. Kane ka jingbatai shaphang ka poitri na ka liang ka jingtbit ha ka ktien ka long kaba une u nongthoh u la shim kylliang na u Lord Babington Macaulay. La ka long kaba u la shu shim kylliang, hynrei nga ngeit skhem ba u D.N.S.Wahlang hi u sngewthuh shai ba ka poitri khlem ki ktien kiba ia hap bad iadei bha bad ki jingsngew ne jingshem jong u nongthoh poitri kam lah ban long ka poitri kaba don ka bor ban ktah ia ki nongpule ne nongsngap. La ju kren bunsien shaphang ka bor jong ka poitri ha ki liang kiba pher ba pher. Hangne u D.N.S.Wahlang u kren shaphang ka bor jong ka poitri, ban ktah, pynkhih bad pynkhlaiñ ia ki jingsngew kiba bha tam ha ka jingim u briew. Khlem da kren ia kaba kumno ka poitri ka ktah ne pynkhih ia kiwei, ngi sngewthuh shai ba ka bor ban ktah ne pynkhih ka shong eh ha ka rukom pyndonkam ia ki ktien bad kyntien ba dei biang kat kum ka phang. Ki ktien ba la jied bha na ka thup, ki don ka bor pynbor, ka bor khring kat ban pynwan ia kiwei sha ka rukom pyrkhat jong u nongthoh poitri hi.

U nongthoh poitri u donkam ban peit ia ka ktien na ka liang ki sur sawa bad jingsawa ba bun rukom. 'Ki sur sawa bad jingsawa' hangne ki thew ia ki bowel bad konsonan kiba da ka jingiasnoh ba bun rukom jong ki la pynlong ia ki kyntien ha ka ktien. U D.N.S.Wahlang u iohi shai kdar ba dei ki kyntien kiba long ki atiar lyngba da kiba la pynpaw ia baroh ki jingshisha kiba ka poitri ka wad ban leh kumta. Ki jingshisha ki bun rukom bad ki mih na ka jingim briew hi kat kum ka jinglong, rukom pyrkhat ha ka juk, ki lah ban dei ia u briew bad u briew, u briew bad ka mariang, ne u briew bad u Blei. Kine baroh kin sah ha kaba dum lymda la pynpaw lyngba ki kyntien kiba shai. U Myllung Mawsmi ia uba u D.N.S.Wahlang u iaroh ha kane ka jingken/jingthoh u la long uba pnah ktien haduh katta katta kat ban pyniapngiah lajan kat ka jadu ia baroh ki nongsngap. Ka kam u nongthoh poitri ka long ba u dei ban long u kynrad halor ka ktien.

Da kaba kdew sha kine ar (i) u nongthoh poitri kum u riewarkhmat bad (ii) u riewtbit ha ka ktien ka thylliej, u D.N.S.Wahlang u la jop ha kaba pynithuh ha ki nongpule bad nongsngap uei u nongthoh poitri bad

kiei ki kam jong u.

Kaei Ka Poitri?

U D.N.S.Wahlang, hadien ba u la pynshai uei u nongthoh poitri bad kiei ki kam jong u, u phai mynta ban batai ia ka jingkylli kaei ka poitri. Nyngkong nyingshap u batai ba ka poitri ka dei ka jingpynpaw shai ia ki jingsngew mynsiem ba don hapoh, ka jingsngew mynsiem kaba mih na ka jingpyrkhat jylliew bad ka jingiohi shai kdar ia kiei kiei. Kane ka jingbatai ka kdew ha ngi ia ka thymmei ka poitri. Ka mih na ka dohnud kum ka jingshle i miar jong ki jingsngew mynsiem kiba donbor; ka mih nyngkong na ka jingsngewum mynsiem kaba leit wan biang hadien ka jingpyrkhat thanda jai. Ka jinglong jong ka poitri ka long ba ka mih na ka dohnud bad ka leit sha ka dohnud, kata na ka jingsngew u nongthoh sha ka jingsngew u nongpule. Ka dohnud ka ieng borabor na ka bynta ka jingsngew. Ka poitri kaba mih kum na kane ka thymmei ka donbor ban ktah, ban pynkhih ban pynkhlaiñ ia ki jingsngew kiba bha tam ha ka jingim u briew.

Ngì mynjur bad u D.N.S.Wahlang ba ka poitri ka mih na ki jingsngew mynsiem kiba ka tynrai jong ki ka long ha ka jingpyrkhat ba jylliew bad ba shim por slem. Kane ka jingbatai ka long kaba u D.N.S.Wahlang u la shim na u William Wordsworth: "Preface to the Lyrical Ballads." Ka long kaba lah ban pdiang ba kata ka jingsngew mynsiem ka mih na ka jingshle i miar ha ka dohnud, hynrei ban ong pat ba kita ki jingsngew um mynsiem kiba mih na ka dohnud ki leit sha ka dohnud ka long ka nongrim pyrkhat kaba ngim lah lehse ban shu pdiang beit kumba ka paw. Kaba nga mut ban ong ka long ba ka jingsngew ka dohnud ka lah ban ktah, hynrei ka lah ruh ban long ba kam ktah ia ka jingsngew u nongsngap ne nongpule. U D.N.S.Wahlang te kumba la kdew, u kren skhem ba ka poitri ka donbor ban ktah, pynkhih bad pynkhlaiñ ia ka jingsngew jong u nongpule. Ka lah ban long ba ka poitri ka ktah ia ki nongpule, hynrei kumno ngin thikna kumno ngin thew ba kata ka jingsngew kaba don ha u nongthoh poitri ka rung ha u nongpule ha ka jingjanai kumba long ha u nongthoh; kumno ngin tip la ka jingpynkhih ka long ia ki jingsngew ba bha bad ba donburom? Kumno ruh ngin tip la ki jingpynkhih ki pynkhlaiñ ne ki pynpra ia ki jingsngew ba la don lypa ha ka mut ka pyrkhat ki nongpule. Kaba ngi lah ban iohi lyngba kane ka nongrim poitri ka long ba u D.N.S.Wahlang u la shu peit eh tang ha kaba ka poitri ka tei ia ka longbriew manbriew; um shy m peit ia ka na ka liang ka jingiapher ha ki rukom pyrkhat, rukom sngew, rukom peit ia ka jingim kaba don hapdeng uwei u briew bad uwei pat, hapdeng u nongthoh bad u nongpule, u nongpule bad u nongpule.

Kawei pat ka jingbatai kaba ia dei bad kane kaju ha jingkylli ka

long ba ka poitri ka dei ka jingpyrkhat ba jylliew ba la buh ryntih ha ki ktien kiba sngewthiang, kiba ia dei bad ia hap ha ka sur ruh kat kum ka phang kren. Ngim donkam ban dang kren ei ei shuh halor kane, namar la dep kren lypa sha khmat.

U D.N.S. Wahlang, ngi iohi u dei uto uba pyrkhat ba ka poitri ka wan (i) na kaba u briew u pyndonkam bha ia ka bor pyrkhat bad ka bor iohi, bad (ii) ha kaba u fbit ban jied ki kyntien kiba dei biang bad ka jingmut ne jingsngew jong u bad jong ka bor jong u. Ngi iohi ba um shym ai jaka wat tang khyndiat ruh ia ka jingpyrsad mynsiem kaba kiwei pat ki nongthoh ki kheiñ ba ka long ka bor jadu kaba pynleh ia u nongthoh ban thoh wat haba ma u hi na lade um pat shym mut ban leh kumta. Ha kane ka liang, u D.N.S. Wahlang u ia syriem bha bad u P. G. Gatphoh. Ngim dei ban klet ba kine ki dei ki rangbah kiba ngeit ba kaei kaei kaba bha kan ym mih na u briew lymda uta hi u da ksar.

Ka Poitri Ha Ka Ri Khasi

U nongkren / nongthoh u la phiah ia kane ha ki ar bynta kaba nyngkong ka long halor kito ki sngi ha shuwa ba ka thoh poitri kumba ka long mynta kan wan. Une u rangbah u iathuh ba ka poitri ha kito ki por ka la long ha ka dur ki jingrwai lum, jingrwai leit jingleit, ki jingrwai kynoi bad pynshad khun, ki jingrwai leit kai khyrrow bad ki jingphawar. Ki jingrwai leit kai khyrrow ki ïaid ryngkat ryngkat bad ka jingtem ha ka duitara. Napdeng kiba tem duitara, u D.N.S. Wahlang u iathuh ba uta u Myllung Matlah na Mawsmui u long uba pnah la ha ka tem ne ha ka ktien kat haduh ba ki briew ki ia peit shai-ia-shai khlem thiah wat tang khyndiat ruh ban sngap ia ka jingpadiah ka jingtem duitara bad ki jingrwai kyntiew rong ha ki ktien bad ki sur ba bang bad ba sngewthiang. U iathuh ruh ba ka kyntien Myllung kaba mynta ngi pyndonkam ban kdew ia ki nongthoh poitri ka ju don ka jingmut bad jingkdew ia u kynja nongrwai ba nang rwai eh, hynrei mynta ngi khot myllung ia uno uno u nongthoh poitri khlem pyniapher la u nang rwai ne em.

Ka bynta kaba ar ka dei kato kaba ka thoh ka tar, khamtam ka thoh poitri ka la sdang ha ka rukom kumba ka long mynta. U nongthoh u la kdew hangne shaphang ba ki la don kiwei kiba la ia noh synñiang, bad ba ma u ruh u la leh kumta lyngba kane ka thup *Ki Sur Khasi*, u da sei de ar tylli ki nuksa, shi dkhot ha ka "Nohsngithiang" bad shi dkhot na ka "Jingkynjah."

4.11 U SOREN KHONGSIT

U Soren Khongsit ha *Ki Sur Ha La Ri* (1966) u la bsiab (i) "Ka Ktien Lamphrang" bad (ii) kawei pat ka ese kaba u khot kyrteng "Kaei Ka Po-

etry?" . Ha kane ka ese u Soren Khongsit u la pynpaw ia la ka jingsngewthuh kaei ka long ka poitri. La ka long ka ese kaba lyngkot pynban ka long kawei na ki mawjam kaba donkam ha ka histori ka *Ki Nongrim Liitereshor bad Jingbisha Bniah* ha ka Khasi. Kane ka ese ka la ktik pynsammut ia u F. M. Pugh haba u pule ia ka bad pyrkhat ia kata ka por ha kaba ia kane ka ese kaba long ka kren kynthoh yn sa da pule bniah kum ka jingmait lynti ia ki nongrim poitri ba ki nongthoh Khasi ki pynmih. Ka jingsngew sammut u F.M. Pugh mynta ka la long kaba shisha namar katba ngi wad ban shem ia ki jingthoh ba dei halor ki nongrim poitri ngim lah satia ban ïaid lait ia kane ka ese u Soren Khongsit. Kane ka ese ka don ha ka katto katne ki symboh pyrkhat kiba kynsai la ka long ruh kaba shisha ba don katto katne pat ki mat pyrkhat kiba kum ki kritik ngim lah ban shu pdiang beit kumto. Ki mat pyrkhat kiba don ha kane ka ese, kiba la pynlong ia u Soren Khongsit uwei na ki nongseng nongrim poitri, ki long kumne harum.

Ka Poitri Kum Ka Jingiewbih U Tiew Lapongnai

U Soren Khongsit u la sei lai tylli ki jingbatai ia ka poitri: (i) Ka phawar; (ii) ka jingrwai bad (iii) ka jingkyntien u myllung da ki ktien ba soh mynsiem. Hynrei u kyntait ia kine baroh lai namar kim biang satia ban batai ia ka poitri. Ha kaba kut u wad lad ban batai da ka *simile*. Kumta u batai ba kumba ym lah ban batai ia ka jingiewbih u tiew lapongnai pynban ka long ka jingiewbih hir hir kaba uba sma ia ka u sngewthuh kumta ruh ka long bad ka poitri. La ym lah ban batai ia ka pynban ka poitri kaba shisha ka don ha ka ia ki lyer ba rngai jong ka, ka lyer kaba kiba pule ia ka kim lah lait khlem da ioh mad.

Ka Poitri Ka Dei Ka Mynsiem

Kane ka lyer ba rngai jong ka poitri ka dei ka mynsiem. U Soren Khongsit u ban ia kane haduh lai sien: shi sien kum ka 'lyer ba rngai', arsien kum ka mynsiem. Ngi kylli mynta: ka poitri ka dei ka mynsiem jong no? Haba pule bniah ia ka ese, ngin iohi ba kane ka jingkyntien shaphang ka poitri kum ka mynsiem ka mih na ka jingpyrshang jong u ban pyniapher ia ka poim na ka poitri. Ka poim ka dei ka dur kaba habar kaba ngi lah ban iohi lyngba ki dkhot, tara, khriang bad *stanza*. U Soren Khongsit u kheiñ ba kine, khamtam ki dkhot, ki dei tang ka met. U Soren Khongsit u sngewthuh bha ha lade ba ka poitri kam dei tang kata kaba paw habar hynrei kata kaba long kum ka bor jadu ba maian kumno re kaba ktah ia ka dohnud jong ki nongpule kat ban pynlong ia ki ban sngewtynnatt ban bang ia ki. Khlem kane ka bor kaba long ka jingpasiaw ka dohnud (u nongthoh) ia ka dohnud (u nongpule) kata ka jingthoh kan long tang ki dkhot ba tyrkhong ki bym don satia ka mynsiem ha ka bad kita ki dkhot

kin ym lah pasiaw ei ei ha ka jingmut bad dohnud ki nongpule. Kane ka jingbatai ia ka poitri kum ka mynsiem ka pynkynmaw ia ngi ia kaba u William Wordsworth ruh u la leh haba u batai ia ka poitri kum ka mynsiem ba itynnat jong baroh ka jingtip (Poetry is the breath and finer spirit of all knowledge).

U Soren Khongsit um sangeh tang hangne, hynrei u ïaid shaphrang ban batai shaphang kane kaba u ong ka "mysiem" jong ki dkhot ne poim. Ha u, kane ka "mysiem" ka shong ha ki "bor barieh" kiba u jer: (i) Ka Jingrwai da ki ktien; (ii) Ka Jingiohi maia (Vision); (iii) Ka bor ringdur (Imagery); (iv) Ka Jingkhih im mynsiem (Emotion) bad (v) Ka Jingpyrsad mynsiem (Inspiration). Mynta ngin peit ha kano ka rukom u Soren Khongsit u pynlong ia ki ka bor ba rieh jong ka poitri.

Ka Jingrwai Da Ki Ktien

Ka long kaba shisha ba ki myllung ki pyndonkam ia ki kyntien ha ka poitri jong ki na ka bynta ban phylliew ia la ka lymbung pyrkhata, ban iathuh lem ia kata kaba ki la mad, ban sei madan ia la ki jingsngew kiba mih na kaba ki la mad, bad na kata ka jingiohi rngai jong ki. Ha kaba ki leh ia kane, ki da jied da ki kyntien ba sngew myllung bad ba ia kop bad kata ka *subject* ne phang kren jong ki. Hynrei katba ka ktien bad kyntien ki dei ki tiar trei kumjuh kumba long u brut ia u nongairong, bad katba ka jingjied ia ki kyntien ka long ka buit thaw ba pnah jong u myllung, kumno ngin lah ia mir jingmut bad u Soren Khongsit ban ong ba ka ktien ka dei ka snap ba rieh jong ka poitri?

Ka Bor Ringdur

Shuh shuh une u nongthoh u pynlong ia ka bor ringdur lane ka jingpnah ban ai ki dur shon jingmut kiba biang dur ia ki jingpyrkhat jong u kumka bor barieh ka poitri. Ki dur shon jingmut haba paw kum kiba don jingim shisha ki long ha une u nongthoh kawei na ki bor barieh ha kiba ka mynsiem ka poitri ka shong. Nga sheptieng ba kane ruh ka dei ka jingpnah ha ka ktien. U Soren Khongsit hi u thoh ba u myllung u ring dur na ka mariang ne na ki jingphohsniew jong u bad u pynpaw ia kane da kaba "u jied sumar ban thoh ha ki ktien kiba lah ban pynpaw ia kata" (p vii). Kaba jied ktien na ka bynta ban ring dur ka long ka buit thaw lane ka buit jied ktien bad kyntien kum ka buit jied brut u nongairong. Ki kritik kiba mynta kim lah satia ban ia hap jingmut bad u Soren Khongsit ha kane ruh. Te kumta na ki san tylli, ar, ngi la kyntait. Ki sah mynta sa tang lai: Kine ki long kumne

Ka Jingiohi Maia

U Soren Khongsit u batai ba ka bor jong ka poitri ka shong ha ka jingiohi maia. Kane kam dei ka pyrkhata kaba shu mutdur ha ka jingthylli ka mut ka pyrkhata hynrei ka jingiohi kaba jylliew kaba kham palat ban ia kaba ki riewmadan ki iohi. Ka jingiohi kaba kum kane ka dei ka sap kaba la don lypa ha u myllung kaba u Blei Nongaisap Nongaibynta hi u la bsuh kyrpang ha ki myllung. Ki myllung, kat kum u Soren Khongsit ki long kiba la kha, ym kiba shah hikai. Kane ka nongrim shaphang ki myllung ka ia pyrshah bha bad ka jong u F. M. Pugh uba pyrkhata ba ki lah ban long ki myllung kito kiba shu shah hikai ruh. Ki myllung kat kum u Soren Khongsit ki dei ki nongiohi, kane ka nongrim ka ia syriem ia ka nongrim ba la pynsngew da u D.N.S. Wahlang kumba la kdew sha khmat. Kane ka nongrim ka pynsawa ia kaba u Wordsworth ruh u ong ba u myllung u long uta ha uba la pynkup ki sap kiba kham palat ban ia uno uno u riewmadan. Hynrei u Soren Khongsit u jam shi kjat sha khmat ban ong ba kane ka sap kaba pynlong ia ki myllung ki nongiohi kam don sah bad ki. Ka wan tang teng khat, bad dei ruh tang haba ka wan ba u myllung u iohi ki jingiohi rngai. U Soren Khongsit u thoh

Ha ka por ba kane ka wan u myllung u ioh ia ka jingpyrsad mynsiem (p vii)

Ka Jingkhih im mynsiem bad *Ka Jingpyrsad mynsiem* ki long sa ar tylli ki bor ba rieh ha kiba ka poitri ka shong. U batai ba ka jingkhih im mynsiem ka dei ka jingkyrsiew ia ka jingmut ba ioh thiah. Ynda haba la pynkhih kumne u myllung u ioh ka jingsngew kaba jur ha ka dohnud bad u lah ban pasiaw ia kita ha ki nongpule ha ka rukom kaba donbor. Hynrei kane ka jingpynkhih ruh ka wan tang teng khat. Ka jingkhih im mynsiem, ong u Soren Khongsit, ka ïaid synrop bad ka jingpyrsad mynsiem. Ka jingpyrsad mynsiem ruh ka wan tang teng khat. Ki nongthoh ki dei ban tip bad ban ap tad ynda ka wan. Haba ka wan ka pynpeit ia ki khmat, bad ka pynlah ia ki myllung ban thoh poitri. Bad haba ki myllung ki thoh ha ka por ba ki ioh jingpyrsad mynsiem kumta, ki jingthoh jong ki ki long ka poitri kaba shisha, ka poitri kaba lah ban kyrsiew ia ka jingsngew ki nongpule ruh.

Haba pule bniah ia ka ese, ka paw shai ba ka bor jong ka poitri, kat kum u Soren Khongsit, ka shong ha ka jingpyrsad mynsiem. Ka jingiohi maia bad ka jingkhih im mynsiem kim dei ki bor ha ki hi, hynrei ki dei ki jingmih na ka jingpyrsad mynsiem. Te kumta ngi lah ban ong ba ka nongrim poitri ba u Soren Khongsit u pynieng ka long ba ka poitri ka dei ka mynsiem lane ka bor kaba mih beit na ka jingpyrsad mynsiem. Ka bor jong ka

jingpyrsad mynsiem ha u myllung ka khraw haduh katta katta haduh ban ong ba kum ha kane ka khep ym dei u myllung uba thoh poitri hynrei dei ka poitri kaba thoh ha ka jingmut u myllung. Kum ha kane ka por, kaba u myllung u leh ka long ban shim ia u khulom bad kot sada ban buh jingkyrmaw ia kata kaba la thoh ha ka jingmut jong u. (Pviii-ix).

Lada ngi pdiang ia kane ka nongrim poitri jong u Soren Khongsit, ka mut ba ngi ia mynjour ba u myllung um don jingkitkhlieh ei ei ia kaba u thoh namar um shym thoh ma u hynrei kata ka bor kaba trei na u. Ki myllung ki dei ki riewpyrkhat, ki riewpeitngor; dei na kata ka daw ba ki lah ban maham bad saham lypa ia kiei kiei kiba ki sheptieng kin jia kin long ha ka ri bad ka jaitbynriew. Ki myllung kum u Soso Tham, u V. G. Bareh bad kiwei ki la long bad leh kumta. Hynrei ban ong ba um dei u myllung uba thoh poitri, kumba la kdew haneng, ka pynkyrmaw ia ngi ia kaba u Plato u la thoh shaphang u myllung:

For the poet is a light and winged and holy thing and there is no invention in him until he has been inspired and is out of his senses, and the mind is no longer in him: When he has not attained to this state, he is powerless and unable to utter his oracles.

(La sot na u Wimsatt: Literary Criticism A Short History 1974 rpt. p6)

Hynrei u myllung jong u Soren Khongsit u lah ruh ban ym ioh ban thoh ha ka por ba ka wan ka jingpyrsad mynsiem. Pynban wat haba ka long kumta, u myllung um duh shibun namar ka jingpyrsad mynsiem ka wan pa ka wan pat haba u iai pyrkhat ia ka. Ka jingkylli kaba mih ka long balei u Soren Khongsit u kren pynjem tyllai kumne? Haba peit thuh imat une u nongthoh u lap ka jingpyrkhat ba katei kaba u la kren sha khmat, ba u myllung, haba ka wan ka jingpyrsad mynsiem u shu shim beit ia u khulom bad kot sada ban thoh poitri, ka eh than. Nalor kata ka lah eh ban long ba ka jingpyrsad kam wan tang ha ki por ba u myllung u don ha khmat ka des ryngkat bad u khulom bad kot sada.

Ka Dur Ka Poitri

Ka dur ka poitri ka paw nyngkong eh ha ki dkhot. Ki dkhot, ong u Soren Khongsit ki long ka met ka poitri. Kaba sngewtynnatt ban pule ia ka jingpyniapher jong u ia ka dkhot na ka prose ka long na ka sur. Ka sur ka pher bak lybak haba pule ia ka dkhot na kaba pule ia ka prose. Kumta u Soren Khongsit u ong ka jingpyniapher ia ki kam dei ka khmat hynrei ka dei ka shkor. Kane ka long ka jingpyniapher kaba sngewtynnatt shi rukom. Nangta u batai sa ia ka tara bad kdew artad ba kane ka dei ka snap kaba

pynmih ki sur jingrwai haba pule ia ki.

Hynrei kaba sngewtynnatt ka jingbatai jong u shaphang ka khriang ka long ba ka long ka jingpeh jingtai ia ka ktien. Ban sngewthuh ia kane dei ban sngapthuh da ka shkor ia ka jingsawa sngewtynnatt kaba mih na kaba peh ba tai. Nangta u pyniapher ia ka dkhot na ka stanza kum ka jingpynbeit ryntih ia ki dkhot ha ka dur ki laiñ. U Soren Khongsit u kheñ ba kine baroh ki long ki dak kiba shabar syriem kumba la kdew u F.M. Pugh ha ka *Prosodi*.

Kum ka jingpyrkhat ba wan nadien, une u nongthoh u kdew ruh ba don sa ar tylli ki bynta jong ka poitri. Kita ki dei ka foot bad ka metre. Kaba kham pher ka jingbatai shaphang ka metre ka long ba lyngba jong ka u myllung "u lah ban wan rah ha ka jingmut ki nongpule ia kaei kaba u mut, la kata ka jingrwai ka long kaba sngewsih lane kaba kmen" (p.x). U Soren Khongsit um long marwei ha kane. Don bun kiwei ki nongthoh ha ka English kiba ong ba ka metre ka don ka jingiadei kaba jan bad ka jingmut jong ki kyntien ha kano kano ka poitri. Peit ia kane harum:

In poetry which is the most organic and "total" made of verbal expression, metre (like the other formal elements) serves as onge of the primary correlatives of meanings since metre is an indispensable contributor of meaning, it follows that the metre of a poem, in and by itself, means something and even that the metre maintains a portion, at least, of its meaning whether symbolic sounds are attached to it or not. (Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics, 1974:498)

U Soren Khongsit un da la leh bha shibun lada u la batai bha kumno ka metre ka ioh kit ia ka jingmut kaba dei ka bynta trai jong ki kyntien haba la buh beit ia ki ha ka rukom kynhun. U la pyrshang ban batai bad ai nuksa ia ki jamkjat Iambic, Trochee, Anapaest, Dactyl, Spondee bad Phyrriic; katba ka jingbatai ka ñaid beit ha baroh kine, ki nuksa lait noh tang kito kiba dei ia ka iambic, kim long satia kiba lah ban pdiang ha ka rukom pule Khasi. Ha ka jingiadei bad ka jamkjat dang donkam bad da wad jingtip shuh shuh ha shuwa ba ngin lah ban kren ei ei ha ka sur kaba thikna.

Ka Jingbang Ia Ka Poitri

Kaba nyngkong eh ban bang ia ka pule poitri ka long lyngba ka jingpynmlien. Ban bang ia ka, kam long ka sap kaba kynrei. Kane ka mat ka ia syriem shibun eh bad ka jong u Primrose Gatphoh, tangba u te um ong ba ka sap kam kynrei.

4.12 U F.M.PUGH: U RADBAH KA THOH KA TAR

U Frank Marpna Pugh (1903-1982) u dei u radbah ba ha khlieh duh jong ka phew snem 1960-70. Na ki para nongthoh, dei ma u uba la thoh bun tylli bad bun jait eh. U dei ruh ma u uba la pass kyrpang ha ka litereshor ha ka kyrdan M.A. (English) na Calcutta University. Ki jingthoh jong u ki don la ka jingduna-ym ju don kawei ruh ka jingthoh jong uno uno u nongthoh ka bymduna-hynrei haba peit na ka jingnoh synñiang jong u ha ki liang ba pher ba pher, ngi lah ban mynjur bad u R.S.Lyngdoh (1983) ban ong ba u Frank M. Pugh u dei shisha u Dienglieng uba ieng jrong tang marwei hapdeng ki diengsai bad kiwei pat ki jaid dieng. Kum u dienglieng uba kner la ki tnat ha man la ki mat u F.M.Pugh ruh u ieng kumta. Ka jingnoh synñiang jong u ka la long ha ki liang baroh jong ka litereshor. Na ka liang ka poitri u la pynmih ia *Ka Phawar Rwai Khasi* (1962) bad *U Eljia* (1963). Ka drama ka la ioh bhah kham bun, lai: *Katba Phi Mon* (1960) (*As You Like*); *Temding Ia Ka Shla-briew* (*Taming the Shrew*); *Ka Shemlanot u Macbeth* (1965) (*Macbeth*) kiba u la pynwan sha ka Khasi ia ki drama u Shakespeare; bad ar: *Ka Sawangka Ia Ki Saw Ngut Ba Iap Mynsaw* (1967) bad *Ka Sawangka Ia Ki San Ngut Ba Iap* (1967) kiba u hi u la thoh. U F.M.Pugh u la iohi ba don ka jingduna na ka liang ka nobel, kumta sha kane ruh u la noh synñiang da kaba shu pynwan sha ka Khasi ia kane: la kane u la pynwan ha ka dur nobel ia ka drama u Shakespeare *Romeo and Juliet*. *Ka Gulabpi* (1963): ym tip thikna ia kano ne na kano ka kot u F.M.Pugh u pynwan sha ka Khasi, hynrei namar ba ka khana ka long ia ka rukom im ki riewthor, sa ba ki kyrteng ruh ki long kumta, ka jingantad ka long ba u F.M.Pugh u la pynwan sha ka Khasi ia ka nobel jong uno re uno u nongthoh na India. U F.M.Pugh hi u la khot ia ka Gulabpi *Ka Khana India*. *Ka East Lynne* Kitab I (1964) bad *Ka East Lynne* Kitab I (b) (1965) ki long tang ka bynta kaba nyngkong jong ka *East Lynne* jong ka Mrs Henry Wood. Sha ka thup kaba dei halor ka Ktien Khasi une u radbah u la pynnoh lai tylli: *Ka Dailok Nangno U Khasi U Hiar Pateng* (1960), *Ka Jingiar Ka Ktien Khasi*, I bad II (1965) bad *Ka Prosodi bad ka Retorik Ia Ka Ktien Khasi* (1963). Ha katei kaba nyngkong u F. M.Pugh u la pyrshang ban wad ia ka jingiadei ka Ktien Khasi bad kiwei pat halor ka nongrim ka Philosophy, hynrei ha ka jingiakren jong ki tyngshop hangto la mih ruh ki jingkyntoh kiba dei shaphang ka drama kyrpang eh halor ka jingdonkam ban bat pyrkhing ia ki aiñ langdong jong ka por, jaka, bad jingkam. Kaba ar pat ka dei beit shaphang ka ktien ha ki rukom pyndonkam ba pher ba pher hapoh ki aiñ kramar Khasi. Katei kaba lai ka dei hi shaphang ka ktien tangba ka kham long kyrpang ia ka jingpyndonkam ktien ha ka poitri. Kane ka kot ka long ia kaba lah ban kheiñ kum ka jingnoh synñiang sha ka thup ki nongrim litereshor bad jingbishar bniah. La ka lah ban long ba u F. M. Pugh hi um shym da mut

eh kumta. U la thoh ia kane ban pynbiang ia ka jingdonkam ha ka syllabus B.A. Gauhati University ha kato ka por bad ruh kum ka jingai jingmut ia ki nongthoh Khasi ha ka liang ka poitri bad drama. Nalor kine u la thoh ia ki kot: *Ka Jingpynpliah Ia Ki Kot Pule PU. Khasi*, *Ka Iaid Synran Ia Ka B.A. Poetry*, bad *Ka Iaid Synran Ia ka B.A. Prose* ban iarap ia ki samla pule P.U. bad B.A. ha ka subject *Khasi*. U F. M.Pugh u la pyndap ia ka jingduna ki kot skul ha ki Class IV-VI, bad ia ka jingduna ki kot ba ia dei bad ka jingsan ha ka jingngeit bad jingtip Khristan. Lada yn shim kyllum ia kine baroh lah ban ong ba ka jingnoh synñiang u F. M.Pugh sa sha ka *Khasi Prose* ruh ka long kaba la noh hi jun. Haba pynieng ia u ryngkat lem bad kiwei ki para nongthoh, u F. M.Pugh, ngi iohi ba u tam ia baroh. U long, namarkata uba dei hok ban ioh ia ka nam "radbah" ha ka thoh ka tar. Na kaba la kdew haneng, ngi iohi ba u F. M.Pugh u la don ka jingieit kaba khraw ia la ka jong ka jaitbynriew bad ia la ka jong ka ktien kat haduh ba um shym tyngkai bor met ne bor tyngka tang ban ioh ban pynriewspah ia ka jaitbynriew na ka liang ka litereshor bad kyrpang eh ban rah ia ka ktien shaduh ka jingithuh ia ka da ka Gauhati University kum ka *Major Indian Language* bad kum ka *Elective Subject* ha ka kyrdan B.A.

U F. M. Pugh: Ki Nongrim Shaphang Ka Poitri Bad Drama

Mynta ngin peit bad bishar ia ki jingthoh u F.M.Pugh tang na ka liang ki nongrim kiba u la pynsgew shaphang ka Poitri bad Drama. Yn pynshong nongrim ia ka jingbishar bniah tang halor kine ki dular tynrai harum.

- (i) *Ka Dailok Nangno u Khasi u Hiar Pateng* (1960).
- (ii) *Ka Tien Lamphrang halor Ka Drama U Tirot Singu* V.G. Bareh (1963).
- (iii) *Ka Prosodi bad Ka Retorik - Lynnong I-II* (1963).
- (iv) Ka 'Tien Lamphrang "Ha Ki Nongpule" ha *Ka Sawangka Ia Ki Saw Ngut Ba Iap Mynsaw* (1967).
- (v) Ka 'Tien Lamphrang halor *Ki Sur Na La Ri* u S.Khongsit (1966).
- (vi) Ka 'Tien Lamphrang halor *U Baieit Donshkor* u D.S.Khongdup (1968).

Ban pynwan ia ki nongrim shaphang ka poitri bad drama kumba u F. M. Pugh u la pynpaw ha kitei ki dular haneng kam shym long kaba une u radbah u la shu leh ha ka shi khyllipmat da ka jingsngewthuh kaba long tynrai na u hi. Ka jingshisha ka long ba une hi u nongthoh u la phla ba u la dei ban pule minot ia shibun ki kot kiba ia dei bad kane ka bynta. Ban

jin da une u nongthoh u la kdew ha ka *bibliography* ia ki kot kiba u la pule bad ioh jingmut, ki jingthoh jong u kin jin da la long kiba kham don kyrdan ha khmat ka pyrthei thoh kot, hynrei kam shym la shat ha ka jingmut jong u ban leh kumta, te ma ngi kum ki nongpule ha kine ki sngi ngi shu sah ha ka jingdum. La kumno kumno ngi lah ban shu antad ba ki kot kiba u la pule na ka English literature haba u pule ia ka B.A. bad M.A. ki la saifi dur ia ka mut ka pyrkhath jong u. Ka la long bad iai long kumta ia baroh na ngi ha kine ki sngi ruh ba ngin ym lah lait satia kaba shah ialam ha ki kot kiba ngi pule ha ka English. U F.M.Pugh um shym thmu ban pynpaw ia lade kum u literary theorist ne literary critic. Kat kum "Ka 'Tien Lamphrang" ha *Ka Prosodi Bad Ka Retorik* (1963) ka jingthmu kaba kongsan eh kaba la pynlong ia u ban thoh ia kane ka kot ka long ba ka la don ka jingduna ia ki kot ba dei ban pule ha ka kyrdan B.A. ha kito ki por. Kawei pat kaba la long ka daw ha lyndet kane ka kot ka long ba ka la don ka jingai jingmut ia ki nongthoh Khasi ban thoh ki poitri bad ki drama ki ban ia ryngkat kyrdan bad kito ki jong kiwei pat ki jaitbynriew. U F.M.Pugh um shym poi pyrkhath ba haba u la thoh, kane ka kot kan long pynban u mawjam uba donkam bha ha ka jingpynroi pynsan ia ka litereshor kaba dei ia ki nongrim (thiori) bad jingbisha bniah ia ka litereshor. Tad haduh ka snem 1966 u F. M. Pugh u dang shu sah ha ka jingpyrkhath ba ki kot jong u kin shu blang na ka bynta ka syllabus ha ka kyrdan B.A. bad kin shu ai jingmytoi katto katne ia ki nongthoh kot Khasi. U sngew sammut ha kata ka por ban pyrkhath ba wat ia "Ka Kren Kynthoh" ruh yn sa ia pule kum ka prat lynti halor ki nongrim kiba ia dei bad ka litereshor. Hynrei ka jingsammut jong u kaba u la pynpaw ha ka "Ka 'Tien Lamphrang" halor *Ki Sur Ha La Ri* (S.Khongsit, 1966) ka la kylla long kaba shisha ha kine ki sngi. Ngia ia pule ia ka kren kynthoh kum ka bynta jong ka *literary theory bad criticism*. Ka syllabus ha ka kyrdan B.A. (Khasi) ka kynthup ia ki kren kynthoh jong u Edrenei Chyne: "Ka Jinggaikmat" ha ki thup poitri *Ki Poetry Khasi* ia kaba la khot *Ka Duitara Ksiar*; "Ha Ki Nongpule" ka dei sa kawei ka kren kynthoh da u nongthoh ia *Ka Sawangka la Ki Saw Ngut Ba lap Mynsaw* (1967). "Ha Ki Nongpule" ka lamphrang ha *Ka Duitara Ksiar* bad "Ka Jingpynshai" ha *Ki Sngi Barim U Hynñiew Trep* baroh ar ki jong u Soso Tham ki long sa kiwei pat ki kren kynthoh ba la pule bniah ha kine ki sngi. Katba ki sngi ki nang ñaid lehse ngin sa nang pule bniah ia ki kren kynthoh jong kiwei ruh kum u R.S.Lyngdoh, H.W.Sten, B.L.Swer bad kiwei.

Ki Nongrim Shaphang Ka Poitri: Ka Prosodi

Nyngkong nyngshap ngin peit ia ki nongrim ka poitri kat kumba la pynpaw ha *Ka Prosodi bad Ka Retorik*. Kan iarap ia ngi ban sngewthuh kham bha ia u F.M. Pugh lada ngi kylli shuwa ki mut aiu kine ki kyrteng

Prosodi bad Retorik. *Prosodi* ka wan na ka English *prosody* kaba wan pat na ka Latin *prosodia* bad na ka Grik *prosoidia*. Ka jingmut jong ka ka long: ka jingpule kaba dei ia ka thoh dkhot jingrwai (verse) kat kum ka sur kren kaba hiar de kaba kiew de kat kum ka rukom ne dustur ba ju don ha ka ktien. Ka ktien ka lah ban long kano kano, bad ka prosodi jong kawei ka ktien ka pher na kawei pat, kumta dei ban ong ba ka prosodi jong kawei ka ktien kam donkam ban long ka jong kawei pat. Ka prosodi ka dei ka jingpule ia ka khriang, kata ka jingtuid ka ktien kat kum ka shnok lane ka jingban khia ban sting ia ki kynnoh ha ki kyntien, kat kum ka khup bad jamkhat, kata kat kum ka jingkan ne jingpynhiar mynsiem haba kynnoh ia ki kynnoh jong ki kyntien la ha ka poitri ne prose. Hynrei kham bunsein ia ka kyntien prosodi la pyndonkam ha ka jingiadei bad ka poitri na ka liang ka tara bad kitei ki bynta ba la kdew haneng.

Ka Retorik

Kane ka kyntien ka wan na ka English *rhetoric* kaba wan na ka Grik *rètorik*. Ka jingmut jong ka ka long ka jingpnah ban pyndonkam ia ki kyntien ha kata ka rukom ba uta uba kren u lah ban pynngeit, pynkohnguh bad pynmynjur lut bad baroh kaba u ong. Ha ka jingpnah thylliej ki kyntien baroh ki kylla long tang ki shakri kiba pynioh ha u ia baroh kaba u kwah kata, ban biria, phoilia, wohdong, siat pharshi, kren arsap, iaroh, bein, khylliap nia, pynap ktien, etc. Ka retorik ka kham ia dei bad paw ha ka prose ban ia ha ka poitri.

U F. M. Pugh u la pyndap ha kane ka thup da ki jingbatai bad nuksa ba dei biang ia ka prosodi bad retorik. Ha "Ka 'Tien Lamphrang" jong *Ka Prosodi bad Ka Retorik* u F. M. Pugh u la ong ba u la thoh pyntam de katto katne. Kata kaba u la thoh tam ka dei ki lynnong I bad II kiba ia dei bad ki jingkylli: *Kaei Ka Poitri?* bad *Kiei Ki Jait Poitri?* Dei ha kine ar ki lynnong ba ngi iohi ia ki nongrim kiba u F.M.Pugh u don shaphang ka poitri bad drama. Dei ruh kine ki lynnong kiba pynlong ia ngi ban iohi ia u F. M. Pugh kum uwei na ki nongnoh synñiang sha ka thiar literary theory bad criticism. Kumba la kdew sha khmat kane ka long kaba une u nongthoh um shym da mut ban pynpaw hynrei shisien ba uno uno u la jied ban jubab ia kitei ki jingkylli, kata hi ka jubab ka long ka nongrim litereshor bad ka jingpeitthuh jong u ka jingbisha bniah.

Ka Shynrong Ka Poitri

Kaei Ka Poitri? U Samuel Johnson, haba la kylli ia u ia kane ka jingkylli, u la jubab ba kaba kham suk ban jubab ka long da kaba kdew ia kaei kaba kam long. Baroh ngi tip kaei ka jingshai hynrei kam long kaba suk ban batai kaei ka long. Ka long kumta ruh bad ka poitri. Kum u Samuel

Johnson, u F.M.Pugh u la jied ban jubab ia katei ka jingkylli ym da kaba iathuh beit kaei ka long hynrei da kaba pynieng ia ka mar pyrshah bad ka prose, nangta u sa ia nuor ia ki. Da kane ka rukom u wanrah ia kine ki mat shaphang ka poitri.

- (a) Ka poitri ka long ha ki laiñ ; ka kut kat kum ka jingthew bad ki laiñ ruh ki ïaid ryntih salonsar.
- (b) Ka poitri ka long kaba lah ban ai sur, kata rwai.
- (k) Kaba sdang ia ka laiñ ka long borabor da u dak heh wat la ka laiñ kaba na shuwa kam pat poi ha u phulstop.
- (d) Ki kyntien ha ka poitri ki ia tara hapteng bad ha ba kut ki laiñ.
- (e) Ka khriang ha ka poitri ka long kat kum ki shnok (ka jingban khia ne sting ia ki kynnoh) bad ba ki shnok ki long kat kum ka jingthew ia kaba la khot ka jamkjat kaba lah ban long ha la ki rukom rukom.

Kine ki mat ki pynpaw ba u F.M.Pugh u la pyrshang ban batai ia ka poitri na ka liang ka prosodi. Kane ka jingbatai ka long shuh shuh ka jingbatai kyllum na ka liang ka shynrong kaba ka poitri ka dei ban don: Ka dei kane hi ruh kaba pyniapher ia ka poitri na ka prose. U F.M.Pugh u sngewthuh bha ba ki nongthoh poitri ki pyrkhath ha ki laiñ, kata ki pynwandur ia ki jingpyrkhat jong ki ha ka dur ki laiñ. Lyngba ki laiñ ha ki sla kot, ki nongthoh ki pynpaw ym tang ia ka jingsngew pisa kaba don ha ka poim, hynrei haba dei, kata ka jingpisa ka paw lyngba ki laiñ. U B.L.Swer ha ka poitri *Ki Dew Ka Dohnud* imat u pyndonkam ia ki laiñ ban iarap rah ia ki jingpyrkhat sha ki nongpule. U F.M. Pugh u la peit bniah ia ka rukom pyndonkam ia ki laiñ da u Soso Tham bad u ong kumne shaphang jong u.

Ka rukom pynbeit laiñ jong I Babu Soso ha ka kot jong
I ka long na ka bynta ban itynnatt, ban shoh ka khmat
bad ban lah ban bat. (*Prosodi*. 20)

Ka long kaba shisha ba ha ka poitri la pyndonkam ia ki kyntien kiba u nongthoh u da jied kysai mynta ba u lah ban pynpun ha ki ia ki jingsiat jingmut ba bun jait, hynrei kam kut tang ha ka jingjied naba ka jingjied ka ia ïaid ruh ryngkat ryngkat bad ka jingthew. U nongthoh poitri u leh ia kane na ka bynta ka jingthew. U nongthoh poitri u leh ia kane na ka bynta ka jingtuid ka khriang, kata ka mut ba ki kyntien kiba don hangta kin da sawa sngewtynnatt bad kin da tuid jem hin hin ha ka shkor ki nongpule. Kawei na ki lad kiba pynbiang ia ka khriang, ka dei ka shnok, hynrei nalor jong ka, ki nongthoh poitri ki pyndonkam ruh ia ki tara hapteng bad haba kut. Haba u kren ia kane ka bynta, u F. M.Pugh u la kren ia ka

poitri ha ka jinglong ne dur ba kyllum jong ki. Ngam ngeit ba um kynmaw ba don ka Blank Verse bad Free Verse ki bym teh ia lade da ka tara.

U F. M.Pugh u kdew ba ia ka poitri la sdang borabor da ki dak heh. Kane ruh ka long ka jingkren kyllum ia kiba bun ki poitri, lehse, khlem da poi pyrkhath ban don kiba kum ki jong u e.e.Cummings, ne kum u B.L.Swer uba bud katto katne ia u e.e.Cummings ban sdang ia ki poim da ki dak rit ruh.

Ka Mynsiem Ka Poitri

U F.M.Pugh um hun ban batai ia ka poitri tang na ka shynrong jong ka. Ka shynrong, u iohi, ka long kaba donkam hynrei lada tang ma ka, kata ka jingpyrshang kam lah ban long poitri, hynrei kan long tang kum u dieng khlem soh, ka rewngap khlem ka umngap, ka shruh briew khlem ka mynsiem briew. Ha u, ka umngap jong ka poitri, ne ka mynsiem jong ka ka shong ha ki *imagery* lane ha ka jinglah ban ai dur lyngba ki kyntien ia kata ne kita ki dur kiba la don bad paw lypa ha u nongthoh poitri. U F. M.Pugh u ai ka jaka kaba kongsan eh ia ka *imagery* lane dur shon jingmut namar ba ha u hi ka poitri hi ka dei hi ka dur.

Ka Poitri Ka Dei Ka Dur

Haba u kdew ba ka poitri ka dei ka art ne jingstad ba ia syriem bad ba ia long tnat bad ka jingringdur, jingairong dur, jingoh dur, jingtei bad jingkyndud, u F. M.Pugh u mut hi ban kdew ba ka poitri ka long hi sa kawei na kine ki jingstad, kaba ka jingiapher jong ka na ki ka long tang ha ka liang ki tiar trei (medium) ba la pyndonkam. Ha ka poitri ki tiar trei ki long ka ktien bad kyntien katba ha ka jingairong dur ka rong, u brut bad ka kanbas, ha ka jingohdur u shniah, paintali, u dieng u maw etc. Kaba ngi ioh kem na kane ka long ba ka nongrim poitri ba u F. M.Pugh u pynieng ka long ba ka poitri ka dei ka dur. Ka dor jong ka kum ka dur ka shong eh ha kaba kine ki dur ki i kum kaba shisha. Lada dei ka dur ba don jingim kum u briew, mrad, phlang, syntiew, u nongthoh u dei ban lah ban pynpaw kumta, u F. M.Pugh u ong

Ka jingthoh poetry ruh ka bam ai dur kaba kumba pyni
dur sinema ban pynpyrkhat, pynsngewtynnatt bad ban
pynring jinghikai kam long poetry satia
(*Prosodi* 1984:18)

Kine ki kyntien ki pynpaw ba u F. M.Pugh u ngeit ba ka poitri kum ka dur ka dei ban long kum ka dur ba iohi ha sinema. Kaba ha sinema kam long kaba shisha hynrei ka kup ia ka dur kaba shisha. Ki daffodil ha ka

poim u Wordsworth kim dei shuh ki daffodil ha ka sharing lum kaba u Wordsworth u iohi, ki la dei tang ka dur jong kita kiba u la iohi, hynrei ka rukom pynpaw ia kata ka dur jong ki ka pynlong ia ki nongpule ia ka poim ban iohi lem ia ki ba ki da khih itynnat shane bad shatai ha ka jingbeh pyngngad ka lyer. U.F.M.Pugh um hun tang ba ka poitri kan long ka dur jong kaba shisha, nalor kane u da kwah ba kata ka dur kan da *pynpynpyrkhat*, *pynsngewtynnat* bad *pynring jinghikai*. Ka dur khlem kine ki kamram, kam dei ka poitri. Hynrei lada kum ki daffodil ki paw sa shisien ha ki khmat ka jingmut jingpyrkhat bad ki ai ka jingtnge ha ki por ba jar jar, kata ka dur ka dei ka poitri. Na kane ngi sngewthuh ba ka nongrim poitri ba u.F.M.Pugh u bat ka long ba ka dei ka dur kaba bad ki kamram, kumba la kdew, bad ki tiar trei jong ka long ki kyntien.

Ka nongrim ba ka poitri ka dei ka *artlane* ka jingstad kaba ia jan bad ia long tnat bad ka jingringdur, jingohdur, jingairong dur bad jingkyndur kam long ka nongrim kaba thymmai. Ki riewpyrkhat naduh u Plato, Hesoid bad Simonides ki iai kren ia kane ka mat. Ki iai ban ruh ba ka poitri, kumba la kdew lem da u F. M. Pugh, ka long kaba itynnat, kaba hikai, kaba ha ki kti riewpnah ka shu tuid la ka tuid hin hin kum ka um ba jai jia, kaba wat ki bym pnah ha ka ki lah ban pyntbit, ban shah hikai ban long ki nongthoh poitri ba pnah. U F. M. Pugh u la thoh ia *Ka Prosodi bad Ka Retorik* na ka bynta ban pynpnah ia ki bym pnah. Ka poitri, kum kiwei ki art ba ia dei lāng, ka shanniah ban long kaba jop ha ka jingpnah u nongthoh ia ka.

Haba pule bniah ia ka lynnong: "Kaei ka Poetry?" ngi iohi shai kdar ba u F. M. Pugh um shym kren ei ei shaphang ba ka poitri ka wan da ka jingpyrsad mynsiem. Une u rangbah, u la thoh khnang ia kane ka lynnong na ka bynta "ban ai jingmut ia ki nongthoh Khasi ban thoh poetri..." Lada u la ngeit ha ka nongrim ba ka poitri ka wan da ka jingpyrsad mynsiem kumba la ong u Wordsworth bad kiwei ki nongthoh Khasi un nym da la thoh satia ia kane ka lynnong.

U F. M. Pugh u la batai bniah ryngkat bad ki nuksa ia ka tara ha ki laiñ bad ia ka khriang kaba ia ki jamkjat jong ka la thew bha kat kum ka shnok. U H.W.Sten u la kyntien ba imat une u rangbah um shym sngewhun ia ki kyrteng kiba la tyrwa da u H.Elias eg. Ka synrop, laisynrop, satara bad kiwei bad lehse dei namar kane, u sa pyndonkam hi ia ki kyrteng ba wan na ka Greek bad Latin eg. Iambik (na ka Iambus), u da spel Khasi de ia ki. Ha ka liang ka tara nga kwah ban kdew ba kan jin da la kham shai ia ki nongpule ban jin da u la batai shai ia kiba kum kino ki nuksa yn kheiñ ki tara ba paka, ia kino pat ki tara ba mala ne ba don jingduna. Ka tara ba paka ka long kata ha kaba u bowel bad konsonan ha kaba kut jong ar ki kyntien ne kynnoh ki dei ki juh eg.

La syep la syar ne snam ngin theh
La im ne iap ngin iai ialeh
(Prosodi, 1984:2)

Hynrei ka tara jong kine harum kiba i kumba ki kut kumjuh, kam long kaba paka.

Kum ka radha ba piar thapniang
Ba her kum khlieng ne 'lieng-jathang
Ha suiñ ba ker da ki riat arliang
(Prosodi, 1984:2)

Ka daw jong ka jingbypaka ka long namar ha ka kyntien *jathang* ka kynnoh *thangka* pyndonkam tang uwei u bowel ha shuwa u konsonanng, katba ha ki kyntien *thapniang* bad *arliang*, don ar tylli ki bowel lane uwei u dipthong ha shuwa u konsonanng.

Ka long kaba dei ban kdew ba u konsonan ha shuwa u bowel bad konsonan ha kaba kut jong ka kyntien/kynnoh u dei ban ia pher eg. *theh* bad *leh*.

Ka jamkjat kaba u F. M. Pugh u la batai bad ai shibun ki nuksa ka dang dawa jingbatai shuh shuh. Ngisngewthuh ba ka kyntien 'shnok' ba la tyrwa da u H. Elias ka thew ia ka jingban khia ne sting (accented / unaccented) ia ki kyntien ne kyntien lane kynnoh hynrei kiba kum kino ki kynnoh ne kyntien ki khia ne sting ka long ka jingkylli kaba ym pat don jubab. Na kaba u F. M. Pugh u phiah jamkjat ngim iohi ba ngi lah ban rai kumba rai ha ka English ba ki kynnoh ki da don kiba dei ban shnok ne ban ym shnok. Ha ka English ka kynnoh kaba ioh ia ka shnok ha ka kren ka khana ka ioh ia ka ha ka poitri ruh. Hynrei ha ka Khasi kam long kumta. Bishar ia ka jamkjat ha kine harum kat kum u F. M. Pugh.

Jingshai/ngi wad/sawdong/pyrthei
(Prosodi, 1984:10)

Ki wah / ka Pyr/thei Sa/lonsar
(ibid:4)

Ha kine ar laiñ ngi iohi ba la pyndonkam ia ka kyntien *pyrthei*, hynrei kaba pynlyngngoh ia ki nongpule ka long ba ka kynnoh-*thei* ka ioh ia ka shnok ha ka laiñ kaba nyngkong katba ha ka laiñ kaba ar pat kam dei shuh- *thei* hynrei *pyr-* kaba ioh ia ka shnok. Ka jingbishar ha lyndet kane ka long ba ha ka Khasi lah ban buh ia ka shnok hangno hangno khlem da ktah ei ei ia ka jingmut. Kumta, lada ong p yrthei ne pyrt hei ka jingmut

jong ka kyntien ka sah hi kumjuh. Ka jingwad ia ka shnok, namarkata ka dei ban long halor kiwei pat ki nongrim, bad ka long kaba bit ban ong ia mynta hi ba ka jingphiah ia ka jamkjat kat kumba la ai jingmut u F. M. Pugh ka long kaba dang shong kynrong eh. U F.M. Pugh imat u la iohi byrngut byrngut ia kane ba u sa ong

Ngi ai jingmut hangne ba dang donkam shibun ka
jingit ia ka jingwanlong ki ktien bad ia ki tynrai ktien...
(ibid:4)

Shuh shuh, ka jingphiah ia ki jamkjat ba pher ba pher eg. Ka Anapaest ne Sohtyngkdom ha kaba ka jingthew ka long sting, sting, khia (- -) ka long ka jingphiah kaba ia ki nongrim phiah hi ngim da sngewthuh sngewthaw bha. Namarkata ia kaba u F. M. Pugh u phiah

Ka pyrthei/ka dang thiah
Bad ka sngi/ka dang sah
Ha lyndet/lum Mawpat
Nga na iing/nga la khlad

lah lehse ban phiiah noh ha ka Iambic (- /) bad ba lada leh kumta hato lah ban ong ba ka bakla bad halor kano ka nongrim yn rai dei ne bakla ia ka? Kiba u F. M. Pugh u batai bad ai nuksa ki long ha ka nongrim ka English Prosodi, namarkata dang dei ban wad ia ki nongrim ki ban biang na ka bynta ka Khasi. Dei ia kane ba u Edrenel Chyne u ban ha ka jingkynthoh jong u "Ka Jingaikhmat" halor *Ki Poetry Khasi* u Soso Tham.

Ka Poitri Ka Long Kumba u Nongthoh u Long

Ha ka lynnong II: "Kiei Ki Jait Poetry?" u F. M. Pugh u kren shaphang ka jingsan ka poitri" na ka jinglong khunlung jinglong samla ter ter sha ka jinglong rangbah bad kut ha ka jinglong tymmen. Ban kren ia ka poitri ha ka 'jinglong tymmen' ka pynsngew la kumba ka poitri ka don ha tmier jong ka jingnoh arsut ha ka dor bad ka bor jong ka; ka pynsngew ruh la kumba kan kut bad kan wai noh syndon. Ia kaba ka kynud poitri baroh kan wai, kan wai shisha ha kawei ka sngi hynrei kane ka long da kawei pat. Nga ngeit u F. M. Pugh um shym mut ia kane. Ha ka jingshisha um shym kdew hi ruh sha kano kano ka poitri kum kaba la poi sha ka 'jinglong tymmen'. Hynrei na kaba u kyntoh shaphang ka lirik ngi lah ban ong shai ba kaba u mut ban ong ka long ba ka poitri ka snoh jan eh bad ka bor pyrkhath jong u nongthoh bad namarkata iah ban ong ba ka poitri ka long kumba u nongthoh u long. Kane ka long sa kawei pat ka nongrim poitri u F. M. Pugh bad ka don ka jingiadei kaba jan bad ka nongrim ba

ka poitri ka dei ka dur kaba u nongthoh u iohi nyngkong eh ha lade ha shuwa ba un pynpaw ia kata ha kiwei pat lyngba ki kyntien bad sur sawa ba u jied bad buh beit bha. Ha kiwei pat ki kyntien, lah ban ong ba ka poitri kaba long ka dur ka mih na ka jingiohi ha ka mut ka pyrkhath u nongthoh. U nongthoh poitri u lah ban shah hikai ha ka liang ki jnit ki jnat ba dei bad ka shynrong; u lah ban pyntbit ia lade ha ka liang ka pnah ktien pnah thylliej, hynrei lada ha ka bor pyrkhath um pat long uba la rangbah ka poitri jong u khlem pep kan paw hi kumta. Ha kajuh ka rukom lada u nongthoh u long uba la ih bha ka mut ka pyrkhath, khlem artatien ka poitri jong u kan paw kaba mih na u rangbah ne tymmen briew. Haba u F.M. Pugh u kren shaphang ka jingsan ka poitri sha ka jinglong rangbah bad tymmen, nga ngeit u kren ia kata na ka liang kaba ka poitri ka pynpaw ia ka rukom pyrkhath kaba kum ka jong u rangbah.

Ha ka rukom pyrkhath u F. M. Pugh— ka long kumta ha kiba bun kiwei pat ki riwringbah— ka jingiaiban lane ka jingiaipynpaw eh ia ka 'nga' ka pynpaw ia ka jinglong khunlung ha ka mut ka pyrkhath uta u nongkren. Kane ka rukom pyrkhath ka la pynlong ia u ban nym da kheiñ kor eh ia ka poitri ha kaba ka 'nga' ka long ka pdeng. Ha u, ka lirik ka long kumta. Shisha, u kubur ba don ki poitri kiba dei ki lirik kiba um lah ban shu khynñiat sharud. Kawei na kiba kum kita ka dei ka poim u Shelley 'To a Skylark'. Ha kane ka poim, ka pdeng ka dei une u 'Skylark' bad ka 'nga' u nongthoh ka don ha ka shakiar. U F.M. Pugh um shym kyntoh ia ka poitri *Ka Duitara Ksiar* (Soso Tham); ka jingkylli mynta ka sah: hato u F.M. Pugh um kheiñ ba ka 'U Lum Shyllong' na *Ka Duitara Ksiar* ka long ka lirik kaba khraw la kat ka 'To a Skylark' hi? Na ka jingkdew jong u hi shaphang *Ki Sngi Barim U Hynñiew Trep* (Prosodi 1984:20) ngi lah ban sngewthuh shai ba u kham kheiñ kor ia ka ban ia *Ka Duitara Ksiar* namar hangne u Soso Tham u la jam na ka 'nga' sha ka 'ngi', kata sha ka jaitbyrniew hi baroh kawei.

Kaba ngi donkam ban sngewthuh bha shaphang ka nongrim u F.M. Pugh ka long ba u nongthoh poitri um dei ban pynpaw eh tang ia ka 'nga' jong u. Shisha baroh ki poitri, kumba la kdew sha khmat, ki mih na ka mut ka pyrkhath u nongthoh bad kumba u long kumta ka long kata kaba u pynmih hynrei ka rukom kaba u pynpaw ia kita ki dur ba u la saiñ ha lade ka long kaba u F. M. Pugh u wit. Kumta ngi iohi ba ka jingpeit u F.M. Pugh ia ka jingsan ka poitri ka long na ka liang *uei uba long ka pdeng ha kata ka poitri*.

Dei na kane ka daw u F. M. Pugh u pyrkhath ba ka lirik bad u nongthoh jong ka ki long khunlung haba ka 'nga' ka long pdeng, hynrei ba ki la lait na ka jinglong khunlung ynda haba ki la poi sha ka ballad bad sha kiwei pat ki poitri kiba kren shaphang kiwei khamtam ban ia ka jingsngew bad

jingpyrkhat shimet u nongthoh.

Ki Jait Poitri

Ka jingbishar bniah ia ka lynnong II ha *Ka Prosodi bad Ka Retorik* ka pynpaw shai kdar ba u F.M.Pugh u long uwei na kito kiba pyrkhat ba ka jingphiah ia ka poitri ka long ha ki lai: *lyrik, narrative* bad *dramatic*.

(i) Ka lyrik ka long kato ha kaba u nongthoh um buhrieh ia lade. Ha kane ka kyrdan ki rung lang ka elegy bad sonnet. Ka elegy la ka kren shaphang kiwei eg. u lok ba la khlad noh, lane ka sonnet shaphang ka jingjylliew ka jingieit, ka snap jong ka malade ka don hi katto katne.

(ii) Ka ballad bad ka epik ki long ki *narrative poetry*: ki kren, ki iathuh khana shaphang kiwei ki brieve ha ka imlang sahlang, ki jingjia bad khana ba jrong ne ba lyngkot. Ha kine u nongthoh um pynpaw ia lade. *Ki Sngi Barim u Hynñiew Trep* ka long ka *narrative poetry* kat kum u F.M.Pugh.

(iii) Ka drama ruh ka dei ka poitri kat kum ka rukom phiah kaba u F.M. Pugh u bud. Ngin sa iohi hadien balei u F.M.Pugh u bud ia kane ka dustur khot poitri ia ka drama.

Ka Epik

Na ki jait poitri baroh, u F.M.Pugh u la kham pynlut por ia ka epik bad ka drama. Ngin peit mynta ia ka epik.

Kat kum u F.M.Pugh, ka epik ka dei ka poitri kaba khraw tam na ki para poitri baroh; ka long ruh kaba jrong tam. Ka kham jrong shibun ban ia ka drama pynban ka jingkhraw jong ka kam shong ha ka jingjrong hynrei ha kaba ka rah joit ne kyntiew joit ia ka mynsiem ki nongpule. Katba lah ban sngewthuh kane ka jingrah joit ka mynsiem ka thew ia ka jingsngewtynnad ba kyrpang ba ka epik ka ai sha ki nongpule. Kito ki tyngshop-puron kiba dei ki riewkhraw kiba leh ia kiei kiei kiba khraw bad kiba kren ia ki kyntien shongsbai ki pynthymmai bad pynim pat ia ka jingsngew dondor jong ka jingim. Bunsien ia ka jingim jong ngi ki brieve la buddien da ka jingduh jingkyrmen, da ka jingsngew ba ka jingim ka long kaba khlem jingmut jingthew khamtam haba ia kiei kiei kiba ngi ngeit kiba kordor la iuh roit. Hynrei ynda ha ki epik ngi pule shaphang ki brieve kiba khraw ka kyrdan, kiba khraw ka dohnud, kiba shlur, kiba kloj ban pha la ka jingim na ka bynta kata kaba ki ngeit ba ka long kaba bha bad myntoi na ka bynta ka imlang sahlang, kata hi ka 'rah joit' ia ka jingkyrmen bad ka mon ban im.

Ka phang pdeng jong ka epik ka long shaphang ki thma. Ka long kaba lah ban long ba ha ka epik yn shem ia kiwei pat ki phang pdeng kum ka jingim ki radbah, ka jingshem lanot, kaba kut ha ka jingiap bad

jingsngewsih la ki lah ruh ban don kiba kut ha ka shembha.

U F.M.Pugh u pynpaw ba ka epik ka don lypa la ka plan lane ka plot kaba pynlah ia u nongthoh ban iohi lypa ia kaba sdang ka pdeng bad kaba kut jong ka. Hynrei ngi iohi ba u F.M. Pugh um shym iaineh ha kane ka nongrim. Shen shen u kylla ktien bad ong "ha ka epik u nongthoh u lah ban nym tip shano un pynkut ia ka" (Prosodi, 1984:29).

Ka nongrim kaba u F.M. Pugh u ieng ha ka jingiadei bad ka rukom pynkut ia ka epik ka long ba ka dei ban pynhun mynsiem ia ki nongpule. Ym dei bad don jingpynsahnud ei ei shuh. Lada don kaba jngut, kaba dum ha kaba sdang ha kaba kut, ia kata la dei ban weng bad law noh.

Um shym kren shai shaphang ka jingthew ia ki laiñ ha ka epik. U shu ong ba ki laiñ ki 'kham jrong' ia kaba ju long bad ba bunsien ki laiñ ki long khlem tara. Une u rangbah khlem pep u la peit thuh ia kane ha ki nongthoh kum u Aristotle kiba ong ba ia ka epik dei ban thoh ha ka *heroic meter* kaba mut ka *dactylic hexameter* lane hynriew khup. Ha ka rukom ki English pat ka heroic meter ka lah ban long ka *iambic pentameter* lane san khup. U Milton u pyndonkam ia kane ha ka *Paradise Lost*. Dei lehse ba ka don ka jingkylla kumne ba u F.M. Pugh u la shu hun ha kaba ong ba ki laiñ kin kham jrong ban ia kaba ju long, kata kham jrong ban ia ka phra ne hynriew kynnoh kaba u iohi paidbah ha ki lyrik bad ballad.

Ia ka jingiadei hapdeng ka epik bad ka drama yn sa kren pat hadien ba la kdew katto katne shaphang ka drama.

Balei u F.M.Pugh u Khot Ka Poitri Ia Ka Drama?

Ngj lah ban sngewphylla balei u F.M. Pugh u buh kyrdan ia ka drama bad ka poitri. Ha ka jingbatai jong u u kynthoh ba ka drama ka dei ka poitri kaba ha khlieh duh na ki para poitri baroh. Kane kaba u khot poitri ia ka drama ka pynsngew lyngngoh ia ngi kiba ha kine ki sngi ngi pynbynta ia ka litereshor ha ki lai: *poitri, drama* bad *nobel*. Kane ka rukom phiah ia ki bynta ka litereshor ka pynlong ia ngi ban pyrkhat ba kaba leh u F.M.Pugh ka long khyllah shi rukom. U H.W. Sten ha *Ka Jingbishar Bniah* (1979:28) u ong "Kumno u ñiew ia ka drama kum ka poitri ruh ka long ka baphylla shibun. Imat u mut ia ka poitri-drama." Hynrei la u F.M. Pugh u i kumba u leh khyllah, pynban ka jingshisha ka sah ba um shym leh khyllah, hynrei ba u la bud ia ka dustur hyndai khamtam ia u Aristotle. Ha ka *Poetics* u Aristotle u la khot ka poitri ia ka epik, ka tragedy, ka comedy bad ia ki jingrwai ka Chorus ia kiba la tip kum ki *Dithyrambic poetry*. Lada u F.M.Pugh u la bud ia u Aristotle te mynta ka jingkylli kaba mih ka long balei u Aristotle ruh u la leh kumta? Ka jubab ia kane ka long kumne harum.

Ha ka poitri, la ka long ka lirik ne ka ballad ne ka epik, u nongkren hangto u dei hi u nongthoh. Ha ka lirik, kumba la kdew u F.M.Pugh, ka 'nga' u nongthoh ka mih kynrei eh; ha ka ballad bad epik, namar ba ki dei ki khana shaphang kiwei pat, ki jingsngew ba shimet u nongthoh bad ka 'nga' jong u kam da paw eh. Pynban la um da pynpaw eh ia lade u nongthoh u dei hi ma u u nongkren. Hynrei ha ka drama u nongthoh um kren shuh da lade. U nongthoh u jied da kiwei pat ki tyngshop-puron ban pynkren, lane ban long ki shyntur lyngba da kiba ia ki jingsngew bad jingpyrkhat jong u yn pynsngew. Kine ki tyngshop puron kiba u thaw bad pynmih kat kum ka jingdawa ki jingjia bad khen ki pyntyllun ia ka khana naduh sdang haduh kut lyngba ki jingleh bad jingkam jong ki. Ka jingdon ki tyngshop-puron bad ki kamram kiba ma ki ki pyndep ha ka jingiadei bad ki jingjia bad ka khana ka pynlong ia ka drama ban long kaba kham sngewtynn timer ban ia ka epik. Ka epik ka iathuh khana lynter taid, katba ka drama ka pyni syndon ia ki jingjia kat kum ki khen. Te kumta, haba nujor ia ka drama bad kiwei pat ki poitri, ngi iohi ba katba kiwei ki poitri ki *iathuh*, ka drama ka *pyni*. Kane ka long ka jingiapher na ka liang ka dustur pynsngew (iathuh /pyni) lait na kane ka poitri bad ka drama ki dei kijuh. Lada ngi peit na kane ka liang ngin iohi ba ha ka jingshisha kine ki long hi ka poitri ha ka jingnangsang jong ka na ka *iathuh* sha ka *pyni*. Ka rukom phiah ia *ka litereshor ha ki lai jait: lirik (ka 'nga' u nongthoh), *narrative* (iathuh khana shaphang kiwei pat ki brier ne jingjia), bad *dramatic* (pyni da ki jingkam kumno ki jingjia ki jia bad kumno ka khana ka tyllun na sdang sha kut), ka long ka jingphiah kaba la pynshong nongrim na ka liang ka *dustur-pynsngew* kumba la kdew haneng.

Ka long kaba donkam ban tip ba ki drama ha ki por hyndai ki long kiba la thoh ha ka dur ki dkhot, namarkata ym shyng la don jingeh ei ei ia ki ban khot ia ki ka poitri. U F. M. Pugh u la bud ia kane ka dustur haba u khot poitri ia ka drama. U F.M. Pugh u niwkor eh ruh ia u Shakespeare. U khot ia u "Syiem jong ki nongthoh drama ha ka pyrthei," bad u la sngewbha shibun eh ban iohi ba u D.S.Khongdup ha *UBaieit Donshkor* u la pyrthuh bud ia u Shakespeare khamtam eh ha ka rukom pynsngew kaba da ka poitri. U thoh kumne shaphang u D.S. Khongdup:

U la plie ia ka drama syndon da ka Kuju ne *Blank Verse*, kumba shait leh hi u Shakespeare, la shisha um shyng bud matlah ne thik thik eh kjat pa kjat na ki dienjat jong u... Ha kaba pyniakren da ka poitri ia kiba ialehkai u pynkut pynwai ruh ia ki ar laiñ khatduh jong ki *scene* thik hi kumba lam lynti u Shakespeare kata, ban pyniatara synrop ha ki san khup jiamdien.
(Khongdup, 1968:iv)

Kaei Kaba Kham Khraw Ka Drama ne ka Epik?

Kaba buh jingeh ia ngi ki nongpule ha ka jingiadei bad kane ka jingkylli ka long ba ngim sngewthuh satia kumno u F.M.Pugh u pyniapher ia kine ki jingkyntoh jong u shaphang ka drama bad ka epik. Ia ka drama u ong ba ka long ka poitri *kaba ha khlieh duh*; ia ka epik pat u ong ba ka long ka poitri *kaba khraw tam*. Kine ki jingbatai ki iatyngkhu, bad lada ngin wad ia ka jingmut u F. M.Pugh tang ha ki hi, ngin ym lap satia. Hynrei lada ngi pule bniah ia ka jingianujor jong u ia ka drama bad ka epik ngin lah ban ring jingmut ban rai kano na ki kaba kham halor. U F.M.Pugh u thoh ha ka Prosodi (1984:29)

U nongthoh Sawangka ne drama u long uba tñ eh ban thoh ia ka epik, katba u nongthoh epik u lah ban nym lah thoh ia ka drama.

Kane ka jingkyntoh ka pynpaw (i) ba ka drama bad ka epik ki dei ar jait ki poitri kiba dawa ia ka buit thaw bad rukom pynsngew kiba ia pher; (ii) ba u F. M. Pugh u buh ia ka drama kham halor ia ka epik. Ka jingpynshong nongrim ia ka jingkhambhalor ka drama ka long halor kine ki mat harum.

(i) Ka drama ka dawa ka buit thaw kaba kham kyrpang namarkata ym baroh ki lah ban leh ia kata. Kane ka buit thaw kaba kyrpang ka long na ka liang kaba pyni ia kijingjia kumta ba ki khmat ki nongpeit kai kin da peit pyllaw ia ki jingjia, kin da sngewthuh ruh ia kita ki jinghikai ba u nongthoh u thmu ban hikai. Ka epik ka kham poh ia ka drama namar ba hangne u nongthoh u shu iathuh ia ki jingjia bad shu kren ia ki jinghikai. U F. M. Pugh u ong ba ki jinghikai kiba ioh na kaba da iohi lyngba ki jingjia ba la pyni ha ryngsan ki kham shoh kham neh ban ia kito kiba ioh na kaba shu pule kum na ka epik.

(ii) Ka drama ka dawa ia ka buit thaw ha kaba ka plot ka long kaba kongsan. Ka drama kam lah ieng khlem ka plot katba ka epik ka lah ban shu long beit ka 'khana' khlem plot. Dei halor kane ka mat ba u F. M. Pugh u sa kylla ktien shaphang ka jingdonkam ia ka plot ha ka epik, kumba la kdew sha khmat.

(iii) Shisha ka epik ka lah ban long ka thymmei jong ka drama. Ki lyngkhot ha ka epik ki lah ban long kiba iaid kam bha ia ka drama, hynrei ka jingkhraw ka drama ka shong ha kaba u nongthoh ia ka u lah ban jied na kiba bun ki jingjia tang ia ki mat kiba donkam bad ba kynsai. Te kumta katba ka drama ka pyni tang ia kaba kynsai hadien ba la jied, ka epik ka long lymbher ha ka jingiathuh ba lynter taid. Kane ka pynlong ba ia ka drama yn sngewtynn timer katba ia ka epik yn ngiah. Ka drama ka don shisha ki jingeh kiba mih na ka jingdonkam kum ia ka steij, ki jaka shong, ka jinglut jingsep ban pynmih ia ka, ym lah ban pyni bunsien katba ia ka

epik lah ban pule bunsien ne khyndiat khyndiat katba mon. Pynban kine ki jingeh kim pynhapoh ne pyniaryngkat ia ka drama bad ka epik.

(iv) Ka jingbymbatai ia ki snap ba dei ban don ha ka epik haba ia nujour bad kaba u batai ia ki snap ka drama ka pynpaw ba u F.M.Pugh u kheiñ ba ka drama kum ka *art* kaba kham eh ka dawa ba dei ban da batai bniah ia ki aiñ ki rul kumta ba kito kiba pyrshang thoh ia ka kin ia ioh jingmut ha ka rukom kaba kham thikna.

Ki Nongrim Ka Drama

Nalor kaba la kdew sha khmat ia ki nongrim ka poitri bad balei u F. M. Pugh u khot poitri ia ka drama ka donkam ia ngi ban tip ba u F. M. Pugh u la da batai shai pat ruh ia ka jingkylli: Kaei ka drama? Ha ka Prosodi (p.27-28) u la batai ba ka drama kam long kum kiwei ki poitri kiba lah tang ban shu pule beit. Ka drama ka long kaba lah ban pule bad ban da ialehkai ruh da ki nongialehkai kumta ban pyni madan ia kaei kaba don ha ka jingmut bad jingthmu u nongthoh jong ka. Nalor kane, u F.M.Pugh u da don shuh shuh sa ka nongrim drama kaba shai bha. Ngì kynmaw ba u ong ba ka poitri ka dei ka dur bad namar ba u kheiñ ba ka drama ruh ka dei ka poitri, namarkata, ka drama ruh ka dei ka dur. Kane ka dur ka dei ban ia syriem bad ka jingshisha. Ia kane u pynpaw ha ka jingiadei bad ki jingjia ("Ha Ki Nongpule" p.iv). Kane ka jingshisha kaba u F. M. Pugh u ban ka long bad ka shong eh ha ka jinglong, rukom pyrkhath bad dong na kaba u nongthoh u ieng ban peit ia kata kaei kaei kaba u peit. Namar kane ka daw ka jingbatai ia ka jingiohi kaba shisha ha ka jingim ka lah ban pher uwei u nongthoh na uwei pat syriem kumba ka jingbatai ia ka polo ground da kito kiba wan na Mawlai-Mawpat bad Laban-Malki. Ka jingiohi ka lah ban pher pynban ka dei hi shibynta na ka jingshisha ha ka jingim. Ka jingiapher ka jingbatai ia kata ka jingshisha ka lah ban long na ka daw jong ka por, kumta ba ia kajuh kaei kaei, yn batai da ujuh u briew ha kawei ka por da kumwei, ha kawei pat da kumwei. Ka bor kynmaw ruh ka kylla, namarkata ka jingbatai ia kata kaba shisha ruh ka kylla kat kum ka jingkylla ha ka bor kynmaw jong uta uba la iohi ia ka. (Ha Ki Nongpule"p. vi-vii)

KI SNAP KA DRAMA

Ki Aiñ Langdong (Unity)

U F. M. Pugh u don ka sap sngewthuh ba ki rul ki aiñ thoh drama ki don la ka jingsdang hangno re hangno. Ka histori ka drama kaba u la thoh katto katne ka ai lad ia u ban kdew sha u Sophocles, u Euripedes bad u Aeschylus kum ki nongsdang ia ka tragedy bad sha u Aristophanes kum u nongsdang ia ka comedy. U F. M. Pugh u kdew sha u Sophocles,

Euripedes bad Aeschylus ym tang ia ka jingsdang jong ka tragedy hynrei jong ki aiñ langdong (unities) ia kiba la ju khot ruh ki *Jingilang* baroh shi katta. Ka jingsdang jong ki aiñ langdong kam shym long bad ki, hynrei bad u Aristotle. Wat u Aristotle hi um shym kren ia baroh lai tylli ki aiñ langdong jong ka jingkam, por bad jaka; u la kren tang ia ka jinglangdong ka jingkam namar kane ka long kaba donkam eh. Lada la sumar ia kane, kito ki jong ka por bad jaka ki la shu beit hi. Hynrei ka la long ka jingbakla jong kiba bun haba ki la pynlong ia u Aristotle kum u nongsdang ia kine baroh lai ki aiñ. Ka jinglangdong na ka liang ka por ka long kaba la mi na kaba la batai ia ka jinglangdong ka jingkam bad ka long kaba bha ba ngin tip ba wat u Euripedes hi um shym la bat ei ei ia ka jinglangdong ka por bad jaka ha ki drama jong u. Ka jinglangdong ka jaka ka dang mi hadien bad ki dei ki French kum u Corneille kiba la pynlong aiñ ia ka. U Wimsatt bad Brooks ha ka *Literary Criticism - A Short History* (1957, rep 1974) ki ong ba u Lodovico Castelvetro (1570) u la dei uba la kham ban ba dei ban bat ym tang ia ka jinglangdong ka jingkam hynrei ia ka por bad jaka ruh na ka daw ba ki nongpeit kai kin ym lah ban ap ne shong palat ia ka shi sngi bad shi jaka ban peit kai. La ka don ka jingbakla na ka liang kaba kdew ia ka jingsdang jong ki aiñ, pynban ngi dei pat ban kdew ba u F. M. Pugh u ia mynjur bha bad ki. Kumta u ong

Ba ka drama, ia kaba la pyni hapdeng ar kynta shiteng
ei ei, kan thoh tang ia ka jingjia tang hapdeng ka shisngi,
ba jia tang ha kawei ka jaka, kaba iathuh tang ia kawei
ka jingjia.

(Prosodi, 1984:30)

U ong shuh ha ka "Ha Ki Nongpule" 1967 kumne harum

Um sngewdei ha ka drama ba yn pynjan ka por da ki
bun snem bad pynkylla jaka da ki bun bun mail tang
hapdeng ka jingpyni kaba hapoh ar kynta shiteng ei ei.

Ha ka *Daijalok Nangno u Khasi u Hiar Pateng* (1960) une u rangbah u la pynpaw ia kane kajuh ka jingsngew. Um iahap jingmut bad u Shakespeare uba ha ka *Winter's Tale* um shym bat ia ka jinglangdong ka por. U F. M. Pugh u pynkren lyngba u Plato kumne harum. (Une u Plato um dei u Plato philosopher, hynrei u tyngshop ha ka *Daijalok*).

...hangta phin iohi ia u syiem u ba iapher jingmut bad
ka mahadei; hadien san ne shiphew minit ka ioh khun
kynthei, sa hadien shi kynta pat, ka khun ka la khyrrow
noh bad ialang samla, bad kat ban da wai ka jingleit
khamih ka la khreh shongkurim noh, ne ei ei kum kata.
Kloi mynno ba ka san, kloi mynno ba ka la da ialang
khyrrow. Phin nym ibiej ban leit peit kum ia kata?

U F. M. Pugh um pdiang ia ka jingpynkylla jaka u Shakespeare ha ka drama *Anthony and Cleopatra*. U iohi ba kaba lap ia u Anthony shiphang ba u don ha ljipt bad ia kren samla bad ka Cleopatra, sa shipor pat ha Rome bad ka iap ka tnga jong u, sa tang katto katne minit u la ioh da kawei, ka para u Kaisar, sa shipor pat u la poi biang ha ljipt, ka long kaei kaei kaba sha palat u pud jong ka jinglah ban long ha ki por u Shakespeare bym dei ja juk eroplein, helikopter, roket ne sputnik mynta. U F. M. Pugh u ia kubur bad u Sophoklis uba

...wallam ia ki jingjia kaba tang shisngi kaba jia ha kajuh ka jaka ne shnong hapoh ki ar kynta, hynrei ha kata ka jingjia kaba shisngi ngi tip lut ia ki jingjia ba mynshuwa baroh kiba shipateng briew ne palat kum ha u Oedipus . (Daialok p.67)

Na kane, ngi lah ban sngewthuh ba u F.M.Pugh u sngewdei ba ki jingjia ia kiba la pyni ha rynsan ialehkai hapoh ar kynta shiteng ei ei ki dei ban long kiba jia tang shi jaka. Lada dei ban kdew sha kiwei pat ki jingjia ne jaka, dei ban leh kumta da ki buit iathuh, ym da kaba da pynjia ha kiwei pat ki jaka.

U F. M. Pugh um shym la kdew ei ei shaphang ka jinglangdong ka jingkam. Ka jinglangdong ka jingkam ka mut ba ki nongthoh drama ki dei ban peit ba ki jingjia baroh kiba ki pynjia ha ka drama ki dei ban don ka jingiadei ha kata ka rukom ba baroh na ki ki pynlong kawei ka jingkam ba khraw, bad ba baroh hi ki long ki bym bit ban bret ne ieh noh, kiba lada bret noh kin pyndykoh pynthut ia ka jinglong kawei ka jingkam. Kaba u F.M.Pugh u kren shaphang ka jingkam ka long tang ba "ki jingjia kumba la pyni kin long kum kiba jia hi ha ka jingim briew ba man ka sngi, la ym lah ban iathuh ne pyni lut." ("Ha Ki Nongpule" p.iv)

Ka bynta kaba khatduh jong katei ka jingkynthoh "...la ym lah ban iathuh ne pyni lut" ka thew sha kaba ia ki jingjia dei ban da jied. Ia katto katne kiwei pat ki jingjia bym lah ban pyni lut, ki nongpeitkai kin sa shu pyrkhath hi da kaba sngewthuh shai ba kaba la pyni ka long hi "tang ka jingpyni ym ka jingshisha lut." Kane pat ka jingkynthoh ba la buh hapoh ki inverted comma ka pynpaw ba u F.M.Pugh u ngeit ba ki jingjia ba la pyni la ki long hapoh u pud ba lah ban long/jia hi ha ka jingim, ki long hi tang ka jingpynsyriem ia kaba shisha. Kane ka ai ha ngi ia ka nongrim litereshor kaba pher na ka jong kito kiwei pat kum u H. Elias kiba ong ba ka poitri ka pynpaw shynna ia ka jingshisha.

Ka Plot

Nyngkong nyngshap u F. M.Pugh u ai ka jingbatai kaba shai ia kane

ka kyntien. U ong ka plot ka dei ka jingohdur lypa, ka jingpruid dak lypa, ka plan ne *blue print* ba la mut dur kaba pynlah ia u nongthoh drama ban tip hangno bad kumno ki jingjia kin jia, nangno yn sdang shano yn pynkut ia ki, bad kaei ka dur kaba kita ki jingjia ha kaba kut kin phong, kata, la kan long ka tragedy lane ka comedy. U iaroh ia u Shakespeare ha ka drama *As You Like It* lane *Hamlet* ha kaba ka jingsdang ka la long lypa ka jingsbiat ksai lypa ia ki nongkhmihkai shano ki jingjia kin ialam sha ka Biria ne ka Shempap. Ka plot, u F. M.Pugh u ngeit, ka la long ka jingpruid dak kaba thikna ia ki jingjia baroh kat haduh ba u nongthoh u da iohi lypa ha lade ia kata kaba un thoh la kumba u nongpeitkai un iohi ia ka ynda la pynlehkai ia ka ha rynsan. Nga ngeit ba u F. M.Pugh u mut ia kane haba u ong ha ka "Ha Ki Nongpule" (p.vi) ba ha kaba u thoh ia *Ka Sawangka la Ki Saw Ngut Ba Lap Mynsaw* u shem bad u sngew ia lade ym kum u nongshna hynrei kum u nongpeitkai. Kumta u thoh ia ka ym kum u nongpyniaid "...hynrei u sngew kum uba peit na madan lem bad u paidbah..."

U F. M.Pugh um shym batai ba ka plot ka lah ban long kaba shisur ne kaba thain (kaba bha tam kumba ju ia ong baroh shi katta), um shym kren ruh ia ka dur jong ka. Hynrei ka jingkdew jong u sha ki ar tylli ki jor tynrai: Ka Jingkylla Kupar (Perepeteia) bad Ka Jinglapdien ia Kaba Shisha (anagnorisis) ka pynpaw ba u nongthoh u la shu iaid beit beit sha ka plot kaba thain ha kaba kine ar ki long kiba donkam eh. U H.W. Sten u kdew ba u F. M.Pugh u la leh klet ia *ka* Jingbakla ba khraw (Hamartia). Kane ka long kaba shisha. Ngim tip balei, hynrei ka lah ban long ba u iohi ba kane ka long ka bynta kaba don ka jingiadei bad baroh ar ka jingkylla nusip bad ka jinglap ia ka jingshisha. Ha ka jingshisha ka jingbakla ba khraw u tyngshop pdeng ka long ka daw jong kine baroh ar; lehse dei namar kane um shym sngew donkam ban da kdew kyrpang sha ka. Kan jin da la bha shibun, ka jingbatai ia ka plot ruh kan jin da la khraw pura lada u la leh kumta. Hynrei tang kumba u la leh ruh, dei ban iaroh shibun ia u namar, haduh ha ka 1967 dang dei tang ma u hi uba la thoh kham bniah ha kane ka liang. U H. Elias ruh u la thoh katto katne shaphang ka sawangka hynrei um shym bniah kat u F. M. Pugh.

Ki Tyngshop

Ka plot ka ioh ia ka jaka kaba donkam eh hynrei dei ki tyngshop kiba pynlong drama ia ka plot. U F. M.Pugh u peit ia ka buit thaw tyngshop kum ka buit pynsngewtynnat ia ka drama. Ki tyngshop-puron ki dei ban long kiba la ring dur itynnat bha bad ki dei ban long kiba im ba khieh, "ym tang ki dur-dro, dur-maw, dur-lyntang, dur-skum, dur-dewbyrtha ne dur-bleithaw ba khlem snam khlem thylliej (Ka 'Tien Lamphrang ha Ka U

Baieit Donshkor p.vii). Haba u kren shaphang ka Chorus, u kren shaphang ka jingbym itynnatt ban shu don sah ki brieve ha steij ki ban nang batai ia ki jingiaid ki jingjia namar ba ym ju don kaba kum kane ha ka jingim brieve ba yn shu don sah hajuh ha ki por baroh ki brieve kiba ieng kum ki mawbyinna kiba teng teng ki kren brieve, teng teng pat kum ki mei-paro ksiar ba iathuh lypa ia ki jingjia ki ban sa jia. Ki jingjia ha ka drama ruh ong u F. M. Pugh ki dei ban long kiba kum ha ka jingim. Kane ka jingiaiban ba ki tyngshop-puron, ki jingjia bad jingbym iahap jingmut ban da don ka Chorus ka kdew shai sha kaba u F. M. Pugh u ngeit ba ka drama ka shad sawdong sawdong ki brieve bad jingjia ba jia shisha ha ka jingim, la ka hi kam dei ka jingshisha hynrei ka jingpynsyriem ia ka jingshisha kumba la kdew sha khamat.

U F. M. Pugh um iahap jingmut ban pynjia ia ka jingjia tang hapdeng khyndiat ngut eh ki tyngshop-puron. ("Ha Ki Nongpule" p.iv). Um shym kdew ia ka daw balei, hynrei lada ka jingiaiban jong u ka long ia kaba kum ha ka jingim ngi lah ban ong, lehse u F. M. Pugh u iohi ba ki jingjia ha ka jingim ki ia tyngkhuh ym tang bad khyndiat hynrei bad kiba kham bun ki brieve.

Ka buit thaw tyngshop ba u F. M. Pugh u khein kor bad u khein kaba dei ban bud ka long ki buit ba la pyndonkam u Shakespeare ha kaba u pyniabyrshem markhap markhap ia ka long brieve man brieve jong ki kumba la leh u D.S.Khongdup ia u Syiem Sympa Singh bad u Syiem Kharai. Kaba pyniabyrshem ia ki tyngshop puron ka mut kaba buh ia ki kum kiba ia pyrshah ha ki jinglong, hynrei la ki ia pyrshah pynban ki don ka jingiaidei kaba jan hapdeng jong ki kumba ka la long hapdeng u Antonio bad Bassanio ha ka *Merchant of Venice*. Ka jingiasyriem bad jingiapyrshah ha ka liang ki tyngshop ka iarap ban pynlong ia ki kiba don la ka jong ka maiñ longbrieve manbrieve la kum ki brieve kiba im shisha ha pyrthei.

Nalor ki snap ba la kdew haneng, u F. M. Pugh u la kdew ruh sa bad kine ki buit toh drama kiba u la iohi bha ha u Shakespeare ia, kiba u D.S. Khongdup ruh u la bud katto katne. Katba ngi nang pule, ngin shem kumno u F. M. Pugh u pyrkhath shaphang jong ki.

Ki Bieijsian, Ka Khoros bad Jingrwai Khoros

U F. M. Pugh u mynjur ba ha ka drama lah ban buh ki bieijsian kumba leh u Shakespeare ia kaba u D.S.Kongdup ruh u la leh lyngba u Pyllaw bad u Sliang Mawpun. Hynrei um ia mynjur bad ki Griek hyndai ban buh ha steij hi ia ka Khoros ban nang batai ne iathuhlypa ia ki jingjia. Ka daw jong ka jingpyrshah ka long ba ha ka jingim ym ju don seh ki brieve ki ban shu shong sah hajuh ban shu nang peit sah ia ki jingjia baroh, ki ban nang iathuhlypa ruh hateng hateng ia kiei kiei ki ban sa jia.

Kane ka jingpyrshah ka pynkynmaw ia ngi sa shisien ba u F.M.Pugh kum u thiorist u bat pyrkhing ba kiei kiei baroh ba la pynleh ne pynjia ha steij, katba lah, ki dei ban long syriem ia kaba shisha ha ka jingim. ("Ha Ki Nongpule"). Ka pynsgew lyngngoh ia ngi ban pule ha ka Prosodi (p.37) ba une ujuh u rangbah uba pyrshah ia ka jingdon ka Khoros un ong pat ba ki 'chorus' ki long "kawei ka bynta kaba donkam eh ha ka drama... Ha ka thiatar Khasi ruh la lap kum kine kyrhai." Haba ngin pule bniah ia kane ka bynta ha ka Prosodi ngin shem ba u F. M. Pugh um shym kyrtiang dien ha ka jingpyrkhat jong u shaphang ka khoros; kaba u kham mut hangne ka dei ia ki jingrwai (choral songs) kiba lah ban pynmih ha khap ha khap ki scene, kata hapdeng, ha mar ba kut kawei ha shuwa ban sdang sa kawei pat. Katba kawei ka scene ka kut, donkam ban dang pynkhreh sa ban mih sa kawei; ha ita i por khreh lah ban don ki jingrwai khoros lane ki jingjia biria. U F. M. Pugh ha kane ka liang u bud ia u Aristotle uba ong ba kine ki jingrwai khoros bad biria ki dei ban mih hi na ka drama, lane, ki dei ban long shibynta na ki jingjia ha ka drama baroh kawei. Ki tyngshop-puron kiba mih na ka bynta ki jingrwai ne biria kim ieng sah hajuh, ki mih tang haba donkam. Ia kum kine, u F. M. Pugh u ong, ki long kiba donkam ha ka drama, hynrei ym ia ka kynhun tyngshop-puron ba shu ieng sah hajuh ha ka steij.

Ka Jingiakhongpong Ki Jingjia (Dramatic Ironies)

Kawei pat ka snap kaba iarap ban pynitynnat ia ka drama ka long ka jingiapom, jingiaphna ne jingiakhongpong ki jingjia ha kata ka rukom ba uba long ha kaba nyngkong tang u shakri, ha kaba kut u kylla long pynban u kynrad kum ha ka *U Baieit Donshkor*. U F. M. Pugh kum u kritik u kynthoh ba u D.S.Khongdup um shym da lah bha ban pynpaw shai lyngba ki ktien bad kyntien ba la pynkren ha ki tyngshop-puron. Ka jingkhongpong ki jingjia ka ialam ia ka drama borabor sha ka lawsoshat ka ban biang bha na ka bynta ka Jingpynkut ia ka drama.

Ka Bor Ba Na Sha Lyndet

La u F. M. Pugh um iahap jingmut ban ong ba don ki ksuid kum u ksuid u Hamlet (Hamlet) ne u ksuid u Banquo (Macbeth) ne u Kaisar (Julius Ceasar) pynban u mynjur ba ki ksuid ne snaiap ne ki puri pubon ki long shibynta na ka pyrkhath Khasi. Kine ki la ju long ka bynta ha ki thiatar Khasi bad u F. M. Pugh u pyrkhath ba kum ia kine ki bor maia ruh lah bha ban pynleit kam ha ki drama.

Ka Kren Weibrieve (Soliloqui)

U F. M. Pugh u mynjur ba ka kren jam weibrieve ka long ka buit kaba

biang lada yn pyrthuh bud ia ka. U.D.S. Khongdup u la pyndonkam bha ia kane ha *U Baieit Donshkor*. U.F.M. Pugh u ong ba kane ka pynsyier mynseim har har ia ki nongpule ne nongpeitkai ioh kumno re kumno yn iohsngew ia kata kaba la kren weibriew da kiwei pat ki tyngshop-puron; ioh kumno re ka plan u Baieit Donshkor kan pulom lada jia kumno re ba u shu kren kynsan ha ka jaka ka bym dei ban kren. La ka pynsyier katta, ka long ka buit kaba bha namar ka pynpaw ia ka longbriew manbriew kaba rieh jong u nongkren. Ki plan kiba u nongkren u phnieng khnang ban ioh ia kaba u thmu ne angnud ki paw lyngba ka kren wei briew. Nalor kane, ka kren weibriew ka long ka lad lyngba da kaba u nongthoh drama u pynsngewthuh lypa ia ki nongsngap/nongpeitkai sa ia kaei pat ban khmih lynti ha kata ka drama.

Ka Kren Sharud (Asides)

Kane ka buit kaba pynkren ia ki tyngshop puron ha kata ka rukom bad sur la kumba kiwei pat ki tyngshop-puron ba don hangta kin ym iohsngew ka long ka buit kaba u Shakespeare u la pyndonkam bha ha ki drama jong u. U.F.M. Pugh kum u kritik u iohi ia kaba kiwei pat ki kritik ki pyrshah ia kane ka dustur u Shakespeare, hynrei haba u F. M. Pugh u phai sha *U Baieit Donshkoru* iohi ba ka kren sharud ka long kaba lah ban pyndonkam khamtam eh ban pynpaw ia ka biria rai kaba u nongthoh u don. U.H.W. Sten u la kynthoh ba u F. M. Pugh um sngewdei ban pyndonkam ia ka kren sharud, hynrei ha ka jingiohi jong nga, u F. M. Pugh u iaroh ia u D. S. Khongdup ha kane ka liang bad kumba la kdew haneng, u ong ba kine ki kren sharud ki pynpaw ia ka jinglong ba biria jong u nongthoh, bad namarkata ki long kiba lah ban pyndonkam ha ki drama.

Ka Steij

U.F.M. Pugh u la myntoi na ki jingbatai bniah jong kiwei ki nongthoh kum u Bernard Shaw ia ka rukom pynbit pynbiang ia ka steij. Pynban u sngew ba ynda la bniah than eh kum u Bernard Shaw ruh ka don ka jingduhnong katto katne. Ki nonglehkai kim ioh lad ban pyndonkam ia la ki buit ialehkai, bad ba lada jia ba ki kum klet ia la ka bynta kin kylla kyuih bad kata kan pyndkoh ia ka jinglehkai. Namarkata, u F. M. Pugh u ai jingmut ba ka jingbatai kaba ia dei bad ka steij ka dei ban long tang kat ban shu biang, kumba u hi u la leh ha ki drama Khasi jong u baroh ar.

KA PAR JINGTIP

- Abrams, M.H. "What the Use of Theorizing about the Arts" in *In Search of Literary Theory* ed. Morton. W. Bloomfield, Cornell Univ. Press London, 3rd Print (1976).
- Arnold, Matthew "The Study of Poetry" and "Function of Criticism at the Present Time" in *Literary Criticism*, Das and Mahanty OUP.
- Beardsley, Monroe C "The Concept of Literature" in *Literary Theory and Structure* Yale University Press, London (1973).
- Butcher, S.H. *Aristotle's Theory of Poetry and Fine Arts* Kalyani Publishers N. Delhi. (Rep. 1995)
- Butcher, C. & Fowler Alastair *Topics In Critics* Longman, London 1971.
- Chyne, Edrenel "Ka Jingaikhmat" Rep. in *Na Ka Thiar Ki Longshuwa* (Prose) ed. M.G. Lyngdoh, Khasi Authors' Society Scorpio Printers, Shillong, (1984).
- Collins, Sue *Approaching Literature: An Introduction To Literary Criticism*. Hodder Stongthom U.K. 1992.
- Dkhar, Alvareen D. *Ka Literature Bad Ka Art* Ri Khasi Press, Shillong 1988.
- Eagleton, Terry *Literary Theory: An Introduction* Blackwell, U.K. 1983, repr. 1996.

- Elias, H. *Ka Hamsaia Ki Por*
St. Anthony's College,
Shillong, 1963.
- Eliot, T.S. "The Function of Criticism" (1923)
in *20th Century Literary Criticism*,
ed. David Lodge Longman Group
London 1972.
- Evans, Sydney 'Ka Mitar'
in 'U Nongialam Khristan' Sept.
1931, Welsh Mission, Shillong,
1931.
- 'Ki Jingrwai' in 'U Nongialam
Khristan' Oct. 1931 Welsh Mission,
Shillong 1931.
- 'Ki Jingrwai' in 'U Nongialam
Khristan' (Nov. 1931)
Welsh Mission, Shillong (1931).
- Fergusson, C.A. 'Diglossia' in *Language and Social
Context* ed. Pier Paolo Giglioli,
Penguin Books (1979).
- Gatphoh, P. G. *Ki Khasi Nursery Rhymes*
Shillong, (1939).
- Ki Umjer Ksiar*
Ri Khasi Press, Shillong,
(1941, 4th ed 1980).
- UNongrep*
Mrs. G. Gatphoh, Ri Khasi Press,
Shillong (8th ed. 1977).
- Hawthorn, Jeremy *Unlocking The Text* Edward Arnold,
London (1987)
- Hudson, W. H. *An Introduction To The Study of
Literature*, George G. Harrap &

- Co. Ltd. London.
Indian edition: Radha Publishing
House Calcutta.
- Jaitdkhar, Sib Charan Roy *Ka Niam Ki Khasi*
Ri Khasi Press, Shillong (rep. 1979).
- Kharkongor, Iarington *Ka Dienshonhi*
Ri Khasi Press, Shillong (1968)
- Khongsit, S. "Kaei ka Poetry?" in S. Khongsit's
Ki Sur Ha La Ri Shillong, (1966).
- Lamare, Sylvanus 'Khasi Studies' ed. H.W. Sten Vol.
IV No. 1 (April - June 1990).
- Lyngdoh, R.S. *Ka Histori Ka Thoh Ka Tar Bynta II*
Naduh 1888 Haduh 1970.
Scorpio Printers, Shillong (1983).
- Majaw, S. S. "Text For The Current Academic
Session" in "140 Years of Khasi Lit
erature In Roman Script"
(1841- 1981) "U Kritik Commemo
rative Number (1981).
- Ki Sdad Ka Jingtup*
Rilum Printing House, Shillong,
(2001).
- Minot, Stephen *Three Genres* Prentice Hall, Inc.
N.J. (1982).
- Nongkynrih, Kynpham Sing *Ban Sngewthuh Ia ka Poitri*
Pub. Gautam Brothers Shillong
(1998).
- Nongrum, Kitbor, W. *U Myllung Ka Ri*,
Shillong (1982).

- Olsen, Stein Haugom
The Structure of Literary Understanding
Cambridge University Press,
London (1978).
- Preminger, Alex
Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics,
the Macmillan Press Ltd,
enlarged ed. 1975.
- Pugh, F. M.
"Ka Lamphrang" in
Soren Khongsit's *Ki Sur Ha La Ri*,
Shillong (1966).
- "Ka Jingruid Phang Ia Ki Poetry U
Rev. Morkha Joseph" in Morkha
Joseph's *Ka Ryngkap* Barlow M.
Lyngdoh, Ri Khasi Press, Shillong
(1978).
- Jingkynthoh in D. S. Khongdup's
U Baieit Donshkor, Ri Khasi Press
Shillong, (1979).
- "Ha Ki Nongpule" in *Ka Sawangka
Ia Ki Saw Ngut Ba Iap Mynsaw*
Shillong Printing Works,
Shillong (1980).
- Ka Prosodi Bad Ka Retorik*
Shillong Printing Works,
Shillong (1984).
- Ka Daialok Nangno U Khasi U
Hiarpateng: Ka Jingialam Lynti Sha
Ka Philology Khasi*,
I.E.D. War, (1960 2nd ed. 1985)
- "Ka Jingsngew" in S. J. Duncan's
*Ka Tiewlarun Bad Kiwei Pat Ki
Syntiew* Mrs. M. Duncan,
Saw Lyer Printing Press,
Shillong (1988).

- Reade, Wilson
"Editor's Remarks" in "U Lurshai
(February 1920).
- Shikyntien* in P. G. Gathphoh's
Ki Khasi Nursery Rhymes,
Shillong, (1939).
- "Ki Umpohliew Na Mihsngithiang"
in Morkha Joseph's *Ka Ryngkhap
U Barlow M. Lyngdoh*
Ri Khasi Press, Shillong 2nd ed.
(1978).
- Rice & Waugh
Modern Literary Theory: A Reader
ed: Phillip Rice and P. Waugh
Edward Arnold, London (1992)
- Richards, I.A.
*Practical Criticism: A Study of Lit-
erary Judgement* Universal Book
Stall, New Delhi (Rep. 1998).
- Robson, W. W.
*The Definition of Literature &
Other Essays*
Cambridge Univ. Press New York
(1982).
- Rowie, J.
"Ka Literature" Rep. in
Na Ka Thiar Ki Longshuwa (Prose)
ed. M.G. Lyngdoh, Khasi Authors'
Society Scorpio Printers,
Shillong (1984).
- "Jingkynthoh" in D.S. Khongdup's
U Baieit Donshkor
Ri Khasi Press,
Shillong (2nd ed. 1979).
- 'Jingkynthoh' in D.S. Khongdup's
Ha Ki Sngi U Syiem, Ri Khasi Press,
Shillong (1968, rep. 1987).

- "Ki Tien Lamphrang" in S.J. Duncan's *Ka Tiew Larun Bad Kiwei Pat Ki Syntiew* Mrs. M. Duncan, Saw Lyer Printing Press, Shillong, (1988).
- Rymbai, R. T. "Ka Litereshor" in *Ka Thiar Ki Nongthoh* Vol II Khasi Authors' Society (1988).
- Sartre, Jean-Paul *What is Literature* trans. Bernard Frechtman, Methuen & Co. Ltd. (1900 repr. 1967).
- Seturaman, V. S. *Contemporary Criticism: An Anthology* ed. V. S. Seturaman, Macmillan India Ltd. Madras (1989).
- Skelton, Robin *The Practice of Poetry* Heinemann, London (1971).
- Sten, H.W. *Ka Poitri U O.M. Wahllang* Ri Lum Press, Shillong, (1976).
- Ka Jingbishar Bniah Ropeca*, Shillong (1979).
- Sten, H. W. "Ki Maw Mer Ka Pule Bishar Ia ki Kot Khasi" in "The 140 Years of Khasi Literature In Roman Script" (1841-1981), U Kritik Commemorative Number ed. H. W. Sten (1981).
- Sten, H.W. *Khasi Literary Theory and Criticism*, Shillong (1987).
- Sten, H.W. *Kwah Bym Ju Kut* Eses, Shillong, (1996).

- Swer, B.L. *Katto Katne Shaphang Ka Lyric* Scorpio Printers, Shillong (1980).
- "Ka Khasi Literary Criticism Haduh Mynta" in "The 140 Years of Khasi Literature In Roman Script" (1841 - 1981), *U Kritik Commemorative* Number ed. H.W. Sten 1981.
- "The P. G. Class in Khasi: Its Significance" in "U Kritik" Feb. 4. 82. Vol.II No. 4
- Ki Dew ka Dohnud* Scorpio Printers Shillong, 1989.
- Tham, Soso *Ka Duitara Ksiar* Ri Khasi Press, Shillong 9th 1979.
- Ki Sngi Barim U Hynniew Trep* Shillong Printing Works, Shillong 1936.
- Tiewsoh, W. *Ka Jingkwah U Kpa*
- U Poet A Rejoinder in "U Lurshai" (March-April 1920).
- Wahllang, D.N.S. *Ki Sur Khasi* Shillong Printing Works, Shillong 5th ed. 1964.
- Webster, Roger *Studying Literary Theory: An Introduction* Edward Arnold, London 1990.
- Winsatt, William, K. & Cleanth Brooks *Literary Criticism: A Short History* Oxford & IBH Publishing Co. &

Mohan Pramlani, New Delhi (1974)
5th Indian Reprint.

Wordsworth, W.

"Preface To The Lyrical Ballads"
Surjeet Publications 1995.